

Intellectual Archive



Volume 6

Number 1

January/February
2017

Editorial Board

Editor in Chief

Mark Zilberman, MSc, Shiny World Corporation, Toronto, Canada

Scientific Editorial Board

Viktor Andrushhenko, PhD, Professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, President of the Association of Rectors of pedagogical universities in Europe

John Hodge, MSc, retired, USA

Petr Makuhin, PhD, Associate Professor, Philosophy and Social Communications faculty of Omsk State Technical University, Russia

Miroslav Pardy, PhD, Associate Professor, Department of Physical Electronics, Masaryk University, Brno, Czech Republic

Lyudmila Pet'ko, Executive Editor, PhD, Associate Professor, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

IntellectualArchive, Volume 6, Number 1

Publisher : Shiny World Corp.
Address : 9200 Dufferin Street
P.O. Box 20097
Concord, Ontario
L4K 0C0
Canada

E-mail : support@IntellectualArchive.com
Web Site : www.IntellectualArchive.com
Series : Journal
Frequency : Bimonthly
Month : January/February of 2017
ISSN : 1929-4700
Trademark : **IntellectualArchive™**

© 2017 Shiny World Corp. All Rights Reserved. No reproduction allowed without permission. Copyright and moral rights of all articles belong to the individual authors.

Intellectual Archive

Volume 6

Number 1

January/February 2017

Table of Contents

Physics

J. Hodge	STOE Inertia	1
I. Zlobin	Perspective Aspects of Elaboration of Physical and Topological Concepts on Time	6
V. Scherban, G. Melnik, A. Kirichenko, O. Kolisko, M. Sheludko	Equalizations of Dynamics of Filament Interactive with Surface	22

Pedagogy

I. Chervinska, O. Kondur, G. Mykhaylyshyn	Social and Cultural Determinants of Monitoring the Quality of University Education	27
G. Aslanov	Factors of Students' Socialization	32
Li Ziqi	Priority Segments of Upbringing Leadership Skills in Future Managers in Extracurricular Activities Higher Educational Institutions	43
I. Dikun	Content and Structural Characteristics of Future Music Teachers' Creative Activity Experience	51
A. Krasilnikova, I. Drozich	Professionally Significant Physiological Qualities of the Individual Chef	59
L. Lukianyk	The Methodology of Using the Informational Technologies in the Producing of the Electronic Means of Studying for Elementary School	73
R. Soichuk	The Phenomenon of "Nation" in a Close Analyses of Problem of Students' National Self-Assertion Upbringing on the Modern Conditions	78
T. Strohal	Methodical Basis of Using Innovative Art-Therapeutic Technologies in the Process of Teenagers' Emotional and Aesthetic Experience Formation	89
Y. Gryshchenko	Motivating Potential of Online Professional Courses in Studying English at Technical University	102
	Manuscript Guidelines. Where to Find Us	107

Toronto, January/February 2017

STOE Inertia

J.C. Hodge^{1*}

¹Retired, 477 Mincey Rd., Franklin, NC, 28734

Abstract

The Scalar Theory of Everything (STOE) model of photons is extended to model the inertia of mass. The characteristic of the plenum, hods, and their interactions yields the Newtonian characteristics of gravitational mass and inertial mass. The medium of the wave in the Hodge Experiment was the massless plenum. The plenum is the carrier of the inertia. The hods are the carrier of the gravitational mass. The Equivalence Principle is derived rather than being assumed. Mach's Principle is inconsistent with the STOE.

keywords: Inertia, Newtonian Interpretation, STOE

1 INTRODUCTION

The Newtonian model recognizes two effects of mass. Inertial mass m_i of a body m is the proportionality constant in the mapping of a body's measurement of acceleration a to a math mapping of inertial force $F_i = m_i a$. Gravitational mass M_g of body M is the body's measurable characteristic effect on other bodies on a math mapping of gravitational force $F_g = -Gm_i M_g / r^2$ where G is a proportionality constant and r is the distance between the center of masses of the bodies. The transformed forces are then combined and inverse transformed to determine the trajectory of a body. This method requires the Equivalence Principle that requires the proportionality of inertial and gravitational mass of a body. The problem is that the Equivalence Principle relates fundamental characteristics of matter but seems to have no more fundamental principle about the characteristics of the universe than this necessity to make the Newtonian method work.

The Scalar Theory Of Everything (STOE) was developed to model cosmological problems (Hodge 2015d). Hodge (2004) posited the hods were two dimensional round surfaces that maintained a plenum density $\rho = 0$. The rising ρ from the surface of the hod obeys the inverse radius law where each equipotential surface has the same total potential energy over the total surface. The other constituent of the universe is the plenum, which is a continuous medium like the ether or the "space" of general relativity.

*E-mail: jchodge@frontier.com

1 INTRODUCTION

Because of the differences between spiral galaxies and elliptical galaxies (Binney and Merrifield 1998), the STOE suggested that the spiral galaxies were Sources of the stuff of our universe and that the elliptical galaxies were Sinks. Rotation curves were explained by the plenum exerting an outward force from a Source balanced by the gravitational force of matter. This was extended to explain asymmetric rotation curves being caused by the plenum from neighbor galaxies exerting a force on the outer disk of the spiral galaxies.

The combination of Source and Sink galaxies cause a galaxy cluster to hunt a temperature of 2.718 K. A feedback condition with the elliptical galaxies being the control keeps this temperature.

The application of a redshift model suggested Sources and Sinks modified the light from galaxies. This model derived the Hubble law without invoking the Doppler shift. The universe is not expanding in the very long term. The redshift model was applied to the Pioneer Anomaly. The Source at the center of the Milky Way had negligible effect on the spacecraft. The signal is influenced primarily by the masses in the solar system. The model suggested the closest effect of the Source on planetary orbits is the orbit of Pluto.

Hodge (2015c, and references therein) expanded on the hod and plenum interaction and particle formation by describing the photon and positing the interaction of the hods and plenum. The characteristics of the plenum, hods, and their interactions have been used to derive the STOE photon diffraction model.

The fractal and one universe principles is a corollary of the Reality Principle. All the mathematics of the models have their analogy in our everyday life (Hodge 2015d). The action of the plenum on the hod surface was posited to be analogous to the Newtonian movement of a body through a medium (Hodge 2013b, section 2.2) in the direction perpendicular to the hod surface. The plenum from other hods effect on the test hod is through the force generated by $\vec{\nabla}\rho_{\text{other}}$ which is the gravitational force. Another force to dampen this movement was necessary to prevent the hod from achieving a velocity of light speed perpendicular to its forward motion. The dampening model was of a non-turbulent flow. Experiment confirmed the model by predicting and not rejecting the STOE model by the observation of diffraction and interference experiments (Hodge 2015c). This experiment rejected all other models of the diffraction experiments.

Another aspect of the Hodge Experiment is that the simulation calculated the photon induced a wave in the plenum that became like the “pilot wave” of the QM Bohm Interpretation. A wave in the “space” of GR is often assumed in other models.

The observation of the diffraction of light and the success of the probabilistic Schrödinger equation suggests the Emergence Principle is ontologically present and epistematically present (Hodge 2016). Mathematics has been successful in describing the universe in two branches of algebra and geometry. This suggests the constituents of the universe are discrete hods and continuous plenum (“space” of General Relativity or gravitational ether). The task is to develop a model of the characteristics of these two constituents.

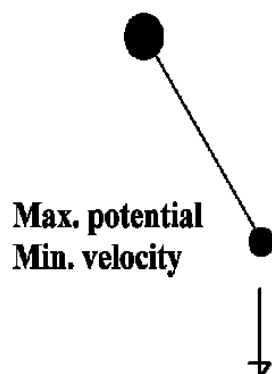


Figure 1: Pendulum at maximum swing.

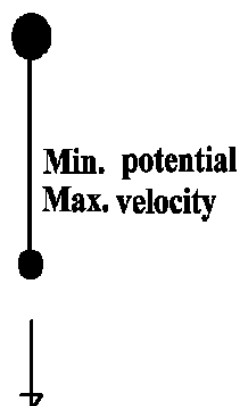


Figure 2: Pendulum at center swing. This is the rest position, also.

This Paper suggests the inertial characteristic of inertial mass in the Newtonian equations is a characteristic of the plenum. The model of hods and plenum interaction is discussed in section 2. The Discussion and Conclusion are in section 3.

2 The model

The heat equation was used to model the CMB temperature (Hodge 2015d). The level of the energy/heat/plenum density varies as $1/r$ from a source or sink like gravity from a gravitational mass.

The wave equation was a critical part in the Hodge Experiment of diffraction. The photon's movement induced a wave in the plenum. This wave traveled much faster than the photon and was reflected from matter particles.

Consider the pendulum. The horizontal distance of the swing is described by the wave equation (in a sinusoidal motion) (see Fig. 1). The potential energy is reduced as the pendulum swings down and inertia increases. The minimum potential energy and maximum inertia are at the bottom of the swing (see Fig. 2). This is also the “rest” position. The swing is continued by the inertia of the mass that increases the potential energy.

If the wave equation applies, the motion is described by a $\sin()$ and/or $\cos()$ function. This requires some of the motion to be totally dependent on inertia.

The photon diffraction experiment uses the convolution of the heat equation ($1/r$ dependence) and the wave equation [$\cos()$ function of r] of the plenum

3 DISCUSSION AND CONCLUSION

density to achieve the successful result. Therefore, the plenum is the carrier of the inertia.

If there is plenum and matter from neighbor clusters, the feedback maintains the temperature. Therefore, neighbor clusters have negligible effect on the energy in a cluster. The Pioneer Anomaly model suggested the Sun and the matter in the solar system have the primary effect on establishing the inertial frame of reference for the Earth. This is noted in the tides on Earth. Mach's Principle is inconsistent with the STOE.

3 Discussion and Conclusion

The m_s is the same for both the inertial force and the surface for the action of the ρ field caused by other hods (the gravitational field). The Equivalence Principle is then derived from the characteristic of each hod capturing and holding a fixed amount of plenum.

QM also indicates that a wave is carried by the plenum. The "entanglement" is caused by wave resonance characteristics and a much faster than light speed.

The medium of the wave in the Hodge Experiment was the massless plenum. Therefore, the plenum is the carrier of the inertia mass. The hods are the carrier of the gravitational mass. Mach's Principle is inconsistent with the STOE.

References

- Binney, J., and Merrifield, M., 1998, *Galactic Astronomy* Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hodge, J.C., 2004, *Changing universe model with applications*, http://www.arxiv.org/PS_cache/astro-ph/pdf/0409/0409765v1.pdf
- Hodge, J.C., 2013a, *Scalar Theory of Everything model correspondence to the Big Bang model and to Quantum Mechanics*,
- Hodge, J.C., 2013b, *Photon diffraction and interference*, IntellectualArchive, Vol.1, No. 3, P. 15, <http://intellectualarchive.com/?link=item&id=597>
- Hodge, J.C., 2015a, *Single Photon diffraction and interference*, <http://intellectualarchive.com/?link=item&id=1557>
- Hodge, J.C., 2015b, *Light diffraction experiments that confirm the STOE model and reject all other models*, <http://intellectualarchive.com/?link=item&id=1578>
- Hodge, J.C., 2015c, *Diffraction experiment and its STOE photon simulation program rejects wave models of light*, <http://intellectualarchive.com/?link=item&id=1594> see video "stoe photon diffraction". (<https://www.youtube.com/channel/UCc0mfCssV32dDhDgwqLJjpw>)

REFERENCES

- Hodge, J.C., 2015d, *Universe according to the STOE*, <http://intellectualarchive.com/?link=item&id=1648>
- Hodge, J.C., 2016, *STOE emergence*, <http://intellectualarchive.com/?link=item&id=1757>

Perspective Aspects of Elaboration of Physical and Topological Concepts on Time

Igor Zlobin

Senior Researcher, Department of Hardware and Software Support to the Computer Centre, Higher Technical School «SETMO», Helsinki, Finland, Membership Astronomical Association of Finland

Abstract

The present research makes an attempt to summarize some ideas of topology for Time. The formulated definitions to such temporal parameters of Time as Future (F), Present (PR) and Past (P). The simulated situation, wherein clearly demonstrates the borders (F_{bottom} , PR_{bottom} , PR_{top} и P_{bottom}) availability of the above mentioned temporal components and their mutual position to each other. It is introduced the conception of the universal set of Time – U_T . Formulated and proved such suggestions: 1) the shown that existence the empty set $\emptyset$, as required by the definition of the topology on the universal set Time U_T is not identified; 2) it is indicated that Present (PR), as one of temporal parameters of Time has variation character and not included in an obvious kind in the universal set of Time. It is discussed the physical interpretation of the results.

Key Words: Time, Future, Past, Present, set, Hawking, Boole.

Time as form of motion of matter is a determined system with definite cause-and-effect relations. These relations are characterized with steady consequent change of such Time parameters as Past, Present and Future. Among the common fundamental properties of Time accepted today in physics, homogeneity and isotropy [3, page 45] are studied in more details. Hereinafter, when writing down terms Time, Past, Present and Future we will capitalize these words if real physical objects are meant.

From the point of view of existing reality, it is reasonable to assume that Past, Present and Future can correlate with a concept of temporal areas of Time. They are grouped on “Time arrow” [5, page 23] as follows: Future corresponds to Time points lying over Present and Past, Present corresponds to intermediate area between Past and Future, and Past is that part of “Time arrow” which is located below area which includes Present point and all the more points of Future (Fig. 1). Naturally, such pattern is noncontradictory both concerning Time continuity and from the point of view of chronology of events.

Hereinafter we will use such abbreviations: for Future – F (future); for Present – PR (present); for Past – P (past).

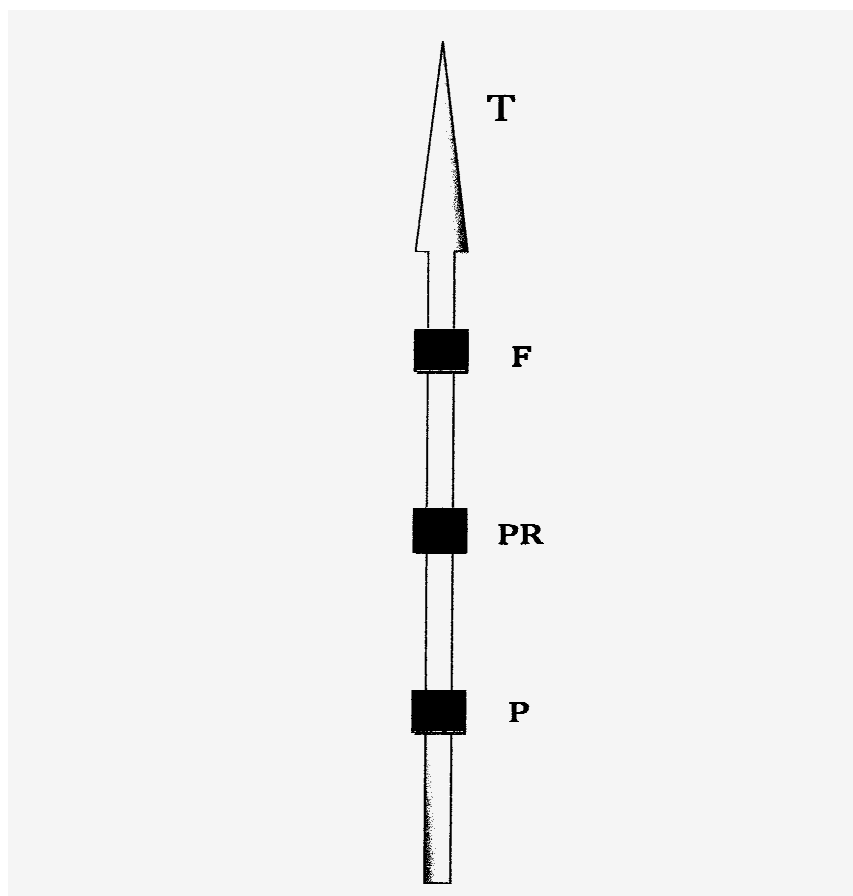


Fig. 1 “Time arrow” with specified temporal points

From physical point of view, it is reasonable to note that, in this analysis, division of Future and Past to chronological and causal types is not carried out. Specific of such decision is explained by S. Hawking and J. Ellis [5, 32] who showed that: “... in physically realistic solutions, causality condition and chronological condition are equivalent”. Thus, in this research, we deal with model which is maximally close to actual macrophysical processes, i.e. initial conditions are set by concept which is based on nonreversibility of Time in real World [2, page 53].

For clarity of essence of the concepts and suggestions given below, it is necessary to accept a number of designations. This is caused by the fact that now it is difficult to find clear enough and effective program illustrating physical concept of Time.

Let us designate n measurements of Time as T^n , i.e. this is a set of all possible collections of n numbers $(t_1, t_2, \dots, t_n)$ with ordinary topology. Let $\frac{1}{2}T^n_{bottom}$ means "lower half" of T^n , i.e. area T^n in which $t < 0$ (area of Past – P). And let $\frac{1}{2}T^n_{top}$ means "top half" of T^n in which $t > 0$ (area of Future – F). Then we can define operator Ω transforming some open set $Q \subset \frac{1}{2}T^n_{bottom}$ to open set $Q \subset \frac{1}{2}T^n_{top}$ if coordinates $(t'_1, t'_2, \dots, t'_m)$ of point $\Omega(a)$ in Q' are image of coordinates $(t_1, t_2, \dots, t_n)$ of point a in Q . When speaking on n measurement of Time T in the beginning of this paragraph, we surely expected that in macro and mega scale of real physical environment Time has single measurement, i.e. $n = 1$. And, as a consequence, coordinates convolution to t_1 and t'_1 , and $T^n \rightarrow T^1$ will take place. However, there is so far an open issue concerning existence of Time multidimensionality at the Planck level [4, c. 375].

Let us define universal set of Time, U_T set, consisting of all elements of Time considered in this analysis. This universal set is uniquely determined because the area in which it is considered is definitely specified. The subject domain is Time and all related temporal parameters. In our case, U_T is identical to Time T^1 , $T^1 \equiv U_T$. Together with universal Time set U_T , collection of (F, Ω_F) and (P, Ω_P) exists, where Ω_F, Ω_P is bijective mapping of F and P , accordingly, to such closed sets in T^1 which

1) create overlapping U_T , i.e. $U_T = F \cup P$

2) if $F \cap P$ is not empty (note that this condition is always met as intersection of Future (F) set and Past (P) set forms Present set (PR), i.e. $(F \cap P = PR)$, then composition

$$\Omega_F \circ \Omega_P^{-1} : \Omega_P(F \cap P) \rightarrow \Omega_F(F \cap P)$$

is mapping of some open subset T^1 to open subset T^1 .

Following the standard mathematical principles of defining of topology concept, we will formulate criteria creating the structure of topological Time. The structure of topological Time is grouped on universal Time set U_T if collection of its subsets $\{F, PR, P\} \in U_T$ with following properties is defined:

1) collection $\{F, PR, P\}$ and empty set $\emptyset$ belong to U_T .

2) group of any number of sets of collection $\{F, PR, P\}$ and intersection of any number of sets of collection $\{F, PR, P\}$ belong to $\{F, PR, P\}$.

Collection $\{F, PR, P\}$ meeting conditions 1) and 2) is called universal Time set U_T and this means that duplicate U_T and $\{F, PR, P\}$ form topological Time.

Thus, it can be surely stated that Future, Present, Past and empty set dominate on the universal Time set.

In [5, page 41] we can find definitions to Future and Past which are estimated from the point of view of their division to chronological and causal ones. Below we will formulate, from the mathematical point of view, new definitions for Past, Present and Future. They will be strict mathematical definitions in which more expanded structural data on these temporal parameters are contained.

Definition 1

Future set (F) is such set in which: 1) all Time points t_i' belong to this set ($t_i' \in F$), and; $F = \bigcup_i t_i'$ 2) all Time points are located at time axis so that they form open set and each point

of this open set is internal one $F \in \text{int } F$; 3) minorant $\dot{F}_{\text{bottom}}$ exists, lower boundary of this set is a set of all boundary points which are elements of partially ordered set WHICH precede any element of this set (Fig. 2).

It is follows from this definition that Future set is limited from below, i.e. there are such number of Time points τ' that relation $t' \geq \tau'$ is valid for arbitrary $t' \in F$ (in quantors: $\exists \tau' : \forall t' \in F \Rightarrow t' \geq \tau'$) and, as a result, it contains minimal element $\inf F$.

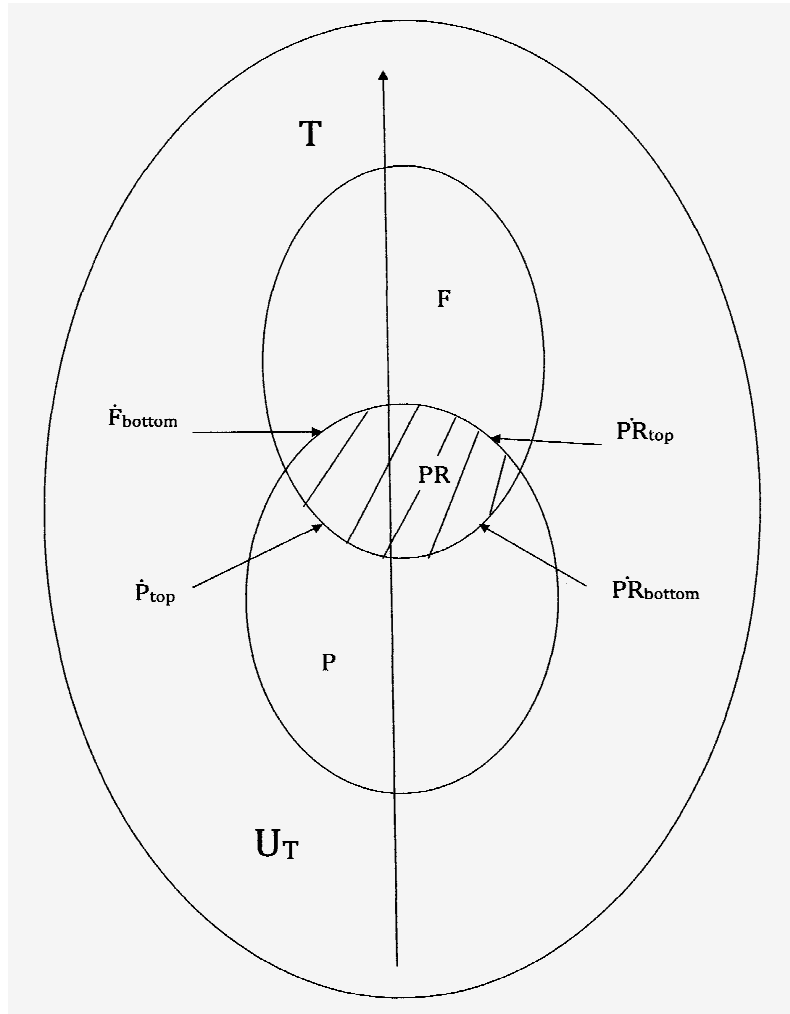


Fig. 2 Grouped temporal area of universal Time set

Definition 2

Past set (P) is such set in which: 1) all Time points t_i belong to this set ($t_i \in P$), and $P = \bigcup_i t_i$; 2) all Time points are located at time axis so that they form open set and each point of this open set is internal one $t_i \in \text{int } P$; 3) majorant $\dot{P}_{top}$ exists, lower boundary of this set is a set of all boundary points which are elements of partially ordered set WHICH precede any element of this set (Fig. 2).

It follows from this definition that Past set is limited from above, i.e. there are such number of Time points τ that relation $t \leq \tau$ is valid for arbitrary $t \in P$ (in quantors: $\exists \tau : \forall t \in P$

$\Rightarrow t \leq \tau$) and, as a result, according to Zorn Lemma [1, page 159] it contains maximal element $\sup P$.

Definition 3

Present set (PR) is such set in which: 1) all Time points t_i'' belong to this set ($t_i'' \in PR$), and $PR = \bigcup_i t_i''$; 2) all Time points are located at time axis so that they form set (formed by means of interception of Future set and Past sets) and each point of this set is internal one $t_i'' \in \text{int } PR$; 3) majorant $\dot{PR}_{top}$ and minorant $\dot{PR}_{bottom}$ exist, upper and lower boundary of this set (Fig. 2).

It follows from this definition that Present set is limited both from below and from above, i.e. there are such number of Time points τ' that relations $t'' \leq \tau'$ and $t'' \geq \tau'$ are valid for arbitrary $t'' \in PR$ (in quantors: $\exists \tau: \forall t'' \in PR \Rightarrow t'' \leq \tau \wedge \exists \tau: \forall t'' \in PR \Rightarrow t'' \geq \tau$) and, as a result, it contains minimal element $\inf PR$ and maximal element $\sup PR$.

Euler – Venn diagram [1, page 273] shown in (Fig. 2) clearly demonstrates physical sense of definitions specified above. In this diagram, calibration between borders of Future, Present and Past can be easily seen.

Definition 4

Present minorant is joined with Past majorant, and Present majorant is joined with Future minorant. These boundaries are smoothly joined without discontinuity.

Following equality is a consequence of this definition

$$\dot{PR}_{top} \equiv \dot{F}_{bottom} \quad (1)$$

$$\dot{PR}_{bottom} \equiv \dot{P}_{top}$$

After we determined key general issues of topological interpretation of Time structure [2, page 53], let us proceed to analysis of two partial issues which are closely connected with Time topology.

As, on the one hand, when we defined topological Time we were guided by the rigorous principles of topology being one of the main mathematical structure, and on the other hand – we dealt with real specifics of chronological variability in composite and large-scale systems, so in connection with stated above it is necessary to find out a physical sense of such components of Time topology as empty set $\emptyset$ and Present set (PR). Let us formulate the following two partial problems.

The first problem: to prove conditionality of existence on the universal Time set U_T of empty set $\emptyset$ and to physically substantiate elimination of this category for U_T .

The second problem: to produce the evidences of the fact that Present (PR) has variation character and so, it general physical estimations, PR is not included into U_T explicitly.

The fullest solution of the problems can be obtained if George Boole algebra algorithms are applied to them [1, page 23]. This algebra is intended for theoretical operations over sets. For actions, it uses specific rules which significantly differ from rules for operation over numbers. Below, the evidence of Suggestions 1 and 2 will be produced. The following operations will be applied for this purpose: a) commutability, b) left distributivity, c) right distributivity, d) associativity.

Additionally, following is taken into account

- ☐ combination of some set with itself is equal to this set
- ☐ combination of some set with complementary set is equal to universal set
- ☐ intersection of some set with universal set is equal to this set
- ☐ intersection of some set with itself is equal to this set

Above stated operations are carried out over underlined terms of mathematical expressions.

Let us formulate such suggestion:

Suggestion 1

In physically realistic solutions on universal Time set U_T , there is no temporal area with empty set $\emptyset$.

It is given: $U_T, U_T = F \cup PR \cup P \cup \emptyset$

To be proved: $\neg \emptyset \rightarrow U_T = F \cup PR \cup P$

Proof:

1. Let us write down separately a common expression for universal Time set

$$U_T = F \cup PR \cup P \cup \emptyset \quad (2)$$

2. In theory of sets, each set can be expressed as interception of some set and its complementary set. In Boolean algebra, complementary set is understood as a set of all elements of universal set which do not belong to initial set. Thus, it is easy to write down $\emptyset$ in three ways

$$\emptyset = F \cap \overline{F}, \emptyset = P \cap \overline{P}, \emptyset = PR \cap \overline{PR} \quad (3)$$

Interpretation of empty set in form (3) is not deprived of physical sense as due to existence of Time topology it is necessary to consider all three temporal parameters of Time and their complementary set.

3. Taking into account (3), (2) can be rewritten in the form

$$U_T = F \cup PR \cup P \cup (F \cap \bar{F}), \quad (4.1)$$

$$U_T = F \cup PR \cup P \cup (PR \cap \bar{PR}), \quad (4.2)$$

$$U_T = F \cup PR \cup P \cup (P \cap \bar{P}), \quad (4.3)$$

Here, the fact is very important that, in Boolean algebra, at actions over sets it is necessary to keep strictly alternations rules – left and right – for terms in these formulas.

4. Let us analyze expression (4.1)

$$\begin{aligned} U_T &= \frac{F \cup PR \cup P \cup (F \cap \bar{F})}{\text{commutability}} = \frac{F \cup (F \cap \bar{F}) \cup PR \cup P}{\text{left distributivity}} = \left[\frac{(F \cup F) \cap (F \cup \bar{F})}{\frac{F}{F} \quad \frac{U_T}{U_T}} \right] \cup PR \cup P = \\ &= \left[\frac{F \cap U_T}{F} \right] \cup PR \cup P = F \cup PR \cup P \end{aligned}$$

As was to be shown, i.e. $U_T = F \cup PR \cup P$

5. Let us consider expression (4.2)

$$\begin{aligned} U_T &= F \cup \frac{PR \cup P \cup (PR \cap \bar{PR})}{\text{commutability}} = F \cup \frac{(PR \cap \bar{PR}) \cup PR \cup P}{\text{right distributivity}} = \\ &= F \cup \left[\frac{(PR \cup PR) \cap (\bar{PR} \cup PR)}{\frac{PR}{PR} \quad \frac{U_T}{U_T}} \right] \cup P = F \cup \left[\frac{PR \cap U_T}{PR} \right] = F \cup PR \cup P \end{aligned}$$

We proved existence of equation of $U_T = F \cup PR \cup P$ type

6. And, finally, let us check expression (4.3)

$$U_T = F \cup \frac{PR \cup P \cup (P \cap \bar{P})}{\text{left distributivity}} = F \cup PR \cup \left[\frac{(P \cup P) \cap (P \cup \bar{P})}{\frac{P}{P} \quad \frac{U_T}{U_T}} \right] =$$

$$= F \cup PR \cup P \cup \underbrace{(P \cap \bar{P})}_P = F \cup PR \cup P$$

We obtained final result in the form $U_T = F \cup PR \cup P$.

Let us carry out explication of the results obtained above in relation to real physical conditions. For this purpose, at first, we will address definition of $\emptyset$ set. Empty set is a set, which does not contain any element. Such situations leads to cutting out of the empty set from universal Time set U_T . And this means that it is difficult to allocate at time axes T^1 for similar temporal regions points which would have particular coordinates. Besides, in set algebra, zero function is assigned to empty set as analog of zero in algebra of numbers, i.e. an additive operation over $\emptyset$ with any randomly chosen set does not change this set. Thus, for processes connected with concept of physical Time, empty set acts as zero – moment of Time. It corresponds to such point in which Time is equal to zero. Existence of a similar point can be predicted, hypothetically, only in coordinate system correlating with a point of the Universe beginning. At recent stage of development of concept of physical processes in surrounding World of events, beginning from level of fundamental interactions and to large-scale structure of the Universe, it is difficult to find such temporal area where your specified physical phenomenon is implemented.

Let's formulate the following suggestion:

Suggestion 2

Universal Time set U_T strictly analogical to two classes of Time sets which are proportional only to Future set F and Past set P ($U_T \propto F \cup P$); and Present set PR has variation character (δPR), i.e. it can not be defined explicitly.

It is given: $U_T, U_T = F \cup PR \cup P \cup \emptyset$

To be proved: $\delta PR \rightarrow U_T = F \cup P$

1. Let us write down separately general expression for universal Time set

$$U_T = F \cup PR \cup P \cup \emptyset$$

2. Taking into account proof of Suggestion 1, and relationship $F \cap P = PR$, and also taking into account expression (3), let us rewrite U_T in the form of triplet

$$U_T = F \cup (F \cap P) \cup P \cup (F \cap \bar{F}) \quad (5.1)$$

$$U_T = F \cup (F \cap P) \cup P \cup (PR \cap \bar{P}R) \quad (5.2)$$

$$U_T = F \cup (F \cap P) \cup P \cup (P \cap \bar{P}) \quad (5.3)$$

3. Let us analyze variant of expression (5.1)

$$\begin{aligned} U_T &= \frac{F \cup (F \cap P) \cup P \cup (F \cap \bar{F})}{\text{commutability}} = \frac{F \cup (F \cap \bar{F}) \cup P \cup (F \cap P)}{\text{left distributivity} \quad \text{right distributivity}} = \\ &= \left[\left(\frac{F \cup F}{F} \right) \cap \left(\frac{F \cup \bar{F}}{U_T} \right) \right] \cup \left[(P \cup F) \cap \left(\frac{P \cup P}{P} \right) \right] = \\ &= \left[\frac{F \cap U_T}{F} \right] \cup [(P \cup F) \cap P] = \frac{F \cup [(P \cup F) \cap P]}{\text{left distributivity}} = \\ &= \left[F \cup \left(\frac{P \cup F}{\text{commutability}} \right) \right] \cap [F \cup P] = \left[\frac{F \cup (F \cup P)}{\text{associativity}} \right] \cap [F \cup P] = \\ &= \left[\frac{(F \cup F) \cup P}{F} \right] \cap [F \cup P] = [F \cup P] \cap [F \cup P] = F \cup P \end{aligned}$$

Thus, it is proved that expression $U_T = F \cup P$ exists.

4. Analysis of expression (5.2)

Before we describe the proof, it is reasonable to note the following. As, Present (PR) is formed by interception of Future and Past, it is easy to imagine that set complementary to Present set $\overline{PR}$ is complementary set of intersection of Past and Future, i.e. $\overline{F \cap P}$.

$$\begin{aligned} U_T &= F \cup (F \cap P) \cup P \cup (PR \cap \overline{PR}) = \frac{F \cup (F \cap P) \cup P \cup [(F \cap P) \cap (\overline{F \cap P})]}{\text{commutability}} = \\ &= F \cup P \cup (F \cap P) \cup [(F \cap P) \cap (\overline{F \cap P})] \Rightarrow \end{aligned}$$

Let us designate $(F \cap P)$ as Θ , and $(\overline{F \cap P}) \Rightarrow F \cup P \cup \Theta \cup [\Theta \cap \Xi] \Rightarrow$ as Ξ .
left distributivity

$$\begin{aligned} &\Rightarrow F \cup P \cup \{[\Theta \cup \Theta] \cap [\Theta \cup \Xi]\} \Rightarrow \\ &\Rightarrow F \cup P \cup \{[\underbrace{(F \cap P) \cup (F \cap P)}_{F \cap P}] \cap [\underbrace{(F \cap P) \cup (\overline{F \cap P})}_{U_T}]\} = \\ &= F \cup P \cup \{[\underbrace{F \cap P}_{F \cap P}] \cap U_T\} = F \cup \underbrace{P \cup \{F \cap P\}}_{\text{left distributivity}} = F \cup [\{F \cup P\} \cap \underbrace{\{P \cap P\}}_P] = \\ &= \frac{F \cup [\{F \cup P\} \cap P]}{\text{left distributivity}} = \frac{[F \cup \{F \cup P\}] \cap [F \cup P]}{\text{associativity}} = [\underbrace{\{F \cup F\}}_F \cup P] \cap [F \cup P] = \\ &= [F \cup P] \cap [F \cup P] = F \cup P. \end{aligned}$$

Here, it is verified that U_T does not include either empty set, or Present set.

5. Let us analyze case (5.3)

$$\begin{aligned}
U_T &= F \cup (F \cap P) \cup P \cup (P \cap \bar{P}) = \\
&\quad \text{left distributivity} \\
&= F \cup (F \cap P) \cup \underbrace{(P \cup P)}_P \cap \underbrace{(P \cap \bar{P})}_{U_T} = F \cup (F \cap P) \cup \underbrace{[P \cap U_T]}_P = \\
&= F \cup \underbrace{(F \cap P) \cup P}_{\text{right distributivity}} = F \cup [(F \cup P) \cap \underbrace{(P \cup P)}_P] = \\
&= F \cup \underbrace{[(F \cup P) \cap P]}_{\text{left distributivity}} = \underbrace{[F \cup (F \cup P)]}_{\text{associativity}} \cap [F \cup P] = \underbrace{[(F \cup F) \cup P]}_F \cap [F \cup P] = \\
&= [F \cup P] \cap [F \cup P] = F \cup P.
\end{aligned}$$

The final result showing that only combining of Future and Past sets provides formation of universal Time set takes place.

Let us note that, in the course of proving of Suggestions 1 and 2, complete records of algebraic transformations are reasonably given. This is necessary to do as complete clarity when using Boolean algebra algorithms in relation with composition existing between Past, Present and Future is required. It is easy to see that, at proving of the Suggestion 2, conclusions made at proving of Suggestion 1 were also considered. At that, we can say that the Suggestion 1 is a special case of the Suggestion 2.

From the physical point of view, above series of proofs requires additional explanation. First, we will address (Fig. 3). Exterior form of this diagram is similar in that given by S. Hawking and J. Ellis in [5, page 78]. However, there is a principal difference between these diagrams. Whereas diagram in [5] is created mainly for the analysis of composite sectors of space, in this work the diagram is created for temporal structures of Time.

So, in (Fig. 3), universal Time set U_T is present in the left part. Future, Present and Past sets being U_T subsets are injected into U_T . At that, causality principle and condition of F and P intersection should be met. Let us choose on Present set (PR) an arbitrary point τ_P so that $\tau_P \in PR$. As interception of Future and Past sets leads to spontaneous formation of Present set, then if

$$\{\tau \in PR\} \wedge \{PR = F \cap P\} \Rightarrow \tau \in F \cap P \rightarrow \{\tau: \tau \in F \wedge \tau \in P\}.$$

But T^1 – Time of n=1-measurements is shown in the right part of the diagram. Let us consider how the left part is transformed at mapping onto T^1 .

First step: due to existence of biunivocal mapping operator Ω_F selection of set $\Omega_F(F)$ and area $\Omega_F(PR)$ occurs, i.e. $\Omega_F : F \rightarrow \Omega_F(F) \in T^1$ and $\Omega_F : PR \rightarrow \Omega_F(F \cap P) \in T^1$. Besides, now, coordinate of point $\tau|$ is a coordinate $\Omega_F(\tau)$, i.e. $\Omega_F : \tau \rightarrow \Omega_F(\tau) \in T^1|$. At that, $\Omega_F(\tau) \in \Omega_F(F)$ and $\Omega_F(F \cap P) \in \Omega_F(F)$.

Second step: at action of biunivocal mapping operator Ω_P mapping of set $\Omega_P(P)$ and area $\Omega_P(PR)$ takes place, i.e. $\Omega_P : P \rightarrow \Omega_P(P) \in T^1$ and $\Omega_P : PR \rightarrow \Omega_P(F \cap P) \in T^1$. At that, coordinate of point $\tau|$ is a coordinate $\Omega_P(\tau)$, i.e. $\Omega_P : \tau \rightarrow \Omega_P(\tau) \in T^1|$ where $\Omega_P(\tau) \in \Omega_P(P)|$ and $\Omega_P(F \cap P) \in \Omega_P(P)|$.

Third step: composition $\Omega_F \circ \Omega_P^{-1}|$ provides sequential transposition of coordinate $\Omega_P(\tau)|$ to coordinate $\Omega_F(\tau)$, of area $\Omega_P(F \cap P)|$ to area $\Omega_F(F \cap P)$ and set $\Omega_P(P)|$ to set $\Omega_F(F)|$, where $\Omega_F(F)|$ is inverse mapping of Ω_P . It can be easily seen that only two full sets $\Omega_F(F)$ and $\Omega_P(P)$ prevail in T^1 , namely, Past (P) and Future (F) sets. As for Present set (PR), this set, in the form in which it presents in universal Time set, in left part (Fig. 3), is not extrapolated to T^1 explicitly.

Really, one sector of PR belongs to F , i.e. $\Omega_F(F)|$, and other one belongs to P , i.e. $\Omega_P(P)|$. From the physical point of view, process of temporal stratification of Present to two sectors is observed. These sectors of Time are interpreted as subsets of Past and Future sets. Some kind of temporal indeterminacy is observed, i.e. it is possible to say in fundamental sense that Present is conditionally specified Time parameter. In this regard, it is very problematic to specify unambiguously in real physical Time an area which is equivalent to Present and which, besides, would be used as precise copy of reference system for definitive eventual referencing of determined areas of Future and Past. In real surrounding World of events, it is not possible to identify such solution. Good example confirming above said is principle of

Present determination by means of chronological gradation method. Here, the chronological gradation is meant as known time scales, for example: second, minute, hour etc.

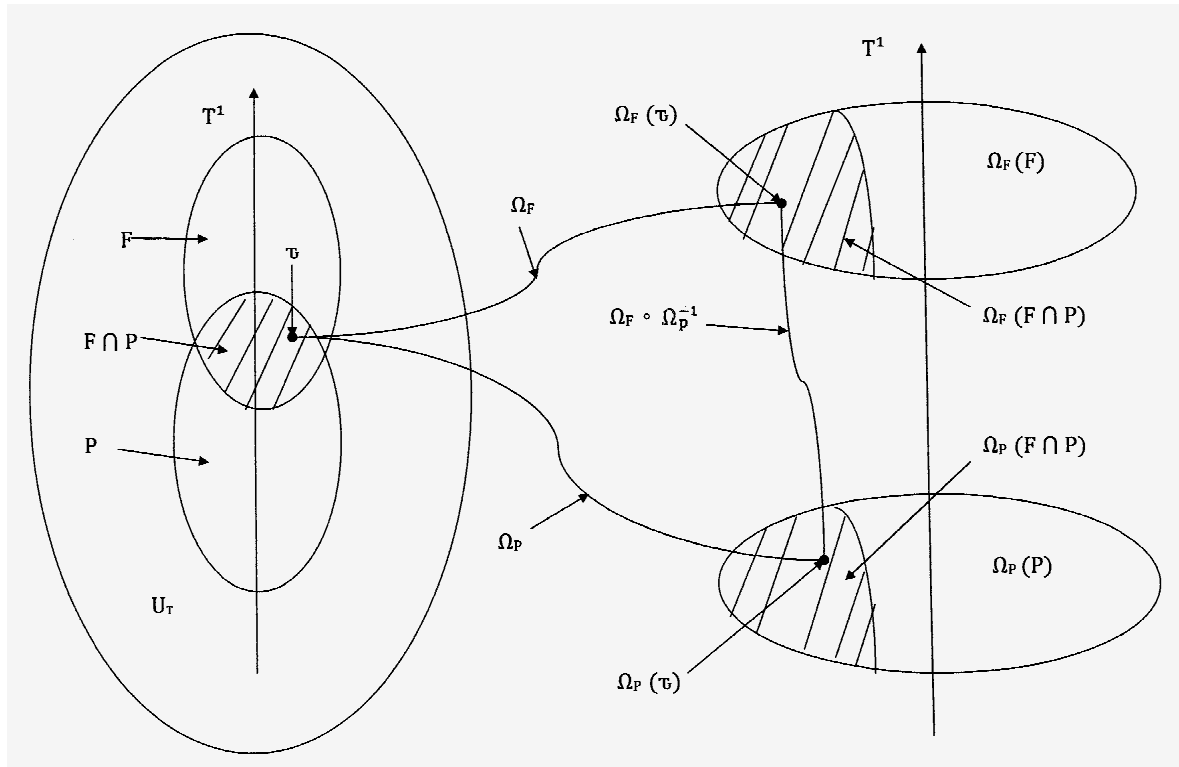


Fig. 3 Action of biunivocal mapping operator
over sets F, PR, P

Existence conditions of P and F are chosen depending on initial conditions set for PR $\{PR = f(\gamma), \text{ where } \gamma \text{ is a Time scale}\}$. The main thing is essential ambiguousness of γ assignment for Present which depends on the scale of physical systems. It also should be noted that due to temporal indeterminacy of PR this Time parameter will have indistinguishable boundaries $\dot{PR}_{top}$ and $\dot{PR}_{bottom}$ on $U_T(T^1)$.

Thus, universal Time set $U_T(T^n, n \text{ Time measurements})$ in physically realistic solutions should remain strictly as a form which is transformed to additivity of two compositions dominating on Time axis – Past and Future.

The main goal of this research, on the one hand, is to understand, at least very tentatively, a physical essence of those temporal parameters which are unambiguously connected with Time; and on the other hand, to test prospective mathematical means which could be used as a tool for description of the real Temporary processes.

Brief summary of made conclusions: 1) proof-points are proposed in favor of the fact that Time as physical system has a particular set of temporal parameters – Future, Present and Past; 2) a concept of topological Time is proposed; 3) expanded definitions for Past, Present and Future are formulated; 4) it is highlighted that Time parameters have boundaries and their mutual correspondence was confirmed; 5) proof of suggestions which provides that U_T comes down to unitarity of Past and Future is made using algorithms of Boolean algebra; Present gets under action of variation principle, and also $\emptyset$ can not exist on universal Time set in an explicit form.

Finally, it should be noted that nowadays an issue of necessity of the most serious development of physical basis of Time in the frame of fundamental physics is of great importance. In the future, we can face situation when we do not have necessary physical knowledge for understanding of the nature of Time. And, in turn, this can entail formation of a particular sort of difficulties in some areas of modern physics.

References

1. Yu. Ya. Kaazik, Mathematical dictionary, Valgus, Tallinn, 1985
2. S. M. Korotaev, Earth and Universe, 2, 1989, page 53
3. L. D. Landau, E. M. Lifshits, Mechanics, edition 3, M., Nauka, 1973
4. A. D. Sakharov, - JETF, 1984, V. 87, page 375
5. S. W. HAWKING & G. F. R. ELLIS Large-scale structure of Space-time, Cambridge University Press, M., 1973

Equalizations of Dynamics of Filament Interactive with Surface

V. Scherban, G. Melnik, A. Kirichenko, O. Kolisko, M. Sheludko

Kyiv National University of Technologies and Design

Abstract

Purpose. Definition of a dynamic equation of a filament at its interacting with directing surfaces any a profile.

Methods. Researches are based on use of elements of theoretical mechanics, differential geometry, the vector analysis, mechanics of a filament.

Scientific and practical results. The improvement of many technological processes of textile and sewing industry must be based on theoretical and experimental researches of interacting of filaments with the workings organs of technological equipment. Theoretical research is directed on determination of pull of filament in dynamic terms at its co-operating with the sending surface of arbitrary type. Can be drawn on research results for the improvement of technological processes and equipment in sewing and textile industry.

Keywords: filament, sending surface, pull, force of inertia, moment of inertia.

Going near development of the system of differential equalizations must be begun with the choice of the proper model of filament I or II modifications (fig. 1). It should be noted that mathematical equalizations, describing the conduct of filaments-models of II modification, are more simple [1,2]. However, they are utilized in those cases, when the real filaments are exposed to influence in the narrow spectrum of the power field.

On fig. 1 a, б, b various settlement circuit designs for a leading-out of the differential equations of traffic of a filament are presented. Filaments-models of I modification (fig. 1 б, b) on the structure and an aspect are most approached to the real. On fig. 1 б the most widespread circuit design serving for a leading-out of the differential equations of traffic of a filament is presented. All superposed forces and the constraint reactions acting on an element of a filament of infinitesimal length ∂S , we present in the form of the main vector R_0 and the main moment M_0 . The vector data we lead to point A^* - to the centre of weights of the gated out element of a filament. In the given point it is resulted both a resultant force of inertia Φ^* and a vector of M_ϕ . The main trihedral $\tau^* n^* b^*$, with an apex in a point A^* , serves as coordinate system concerning which conditional balance of all forces and the moments is observed.

$$\sum_{i=1}^n \left(\frac{\partial R_{ix}}{\partial S} + R_{0ix} - \Phi_{*ix} \right) = 0; \quad \sum_{i=1}^n \left(\frac{\partial M_{ix}}{\partial S} + M_{0ix} - M_{\phi ix} \right) = 0;$$

$$\sum_{i=1}^n \left(\frac{\partial R_{iy}}{\partial S} + R_{0iy} - \Phi_{*iy} \right) = 0; \quad \sum_{i=1}^n \left(\frac{\partial M_{iy}}{\partial S} + M_{0iy} - M_{\phi iy} \right) = 0;$$

$$\sum_{i=1}^n \left(\frac{\partial R_{iz}}{\partial S} + R_{0iz} - \Phi_{*iz} \right) = 0; \quad \sum_{i=1}^n \left(\frac{\partial M_{iz}}{\partial S} + M_{0iz} - M_{\phi iz} \right) = 0,$$

where the proper index x, y or z specifies a projection on the proper ax.

Most acceptable, from point of simplicity of the got results, there is a filament-model of I modification at which all of volume is evenly filled material. For the receipt of the system of differential equalizations it is necessary to project vector equations (1) on the ax of main trihedron $\tau^* n^* b^*$ the main vector R and main moment M equal

$$\vec{R} = P \vec{\tau}^* + Q_2 \vec{n}^* + Q_3 \vec{b}^*, \quad \vec{M} = M_k \vec{\tau}^* + M_{u2} \vec{n}^* + M_{u3} \vec{b}^*. \quad (2)$$

We differentiate expressions (2) on an arc co-ordinate

$$\frac{\partial \vec{R}}{\partial S} = \left(\frac{\partial P}{\partial S} - Q_2 q_1 + Q_3 p_1 \right) \vec{\tau}^* + \left(\frac{\partial Q_2}{\partial S} + P q_1 + Q_3 r_1 \right) \vec{n}^* + \left(\frac{\partial Q_3}{\partial S} - P p_1 + Q_2 r_1 \right) \vec{b}^*,$$

$$\frac{\partial \vec{M}}{\partial S} = \left(\frac{\partial M_k}{\partial S} - M_{u2} q_1 + M_{u3} p_1 \right) \vec{\tau}^* + \left(\frac{\partial M_{u2}}{\partial S} + M_k q_1 + M_{u3} r_1 \right) \vec{n}^* +$$

$$+ \left(\frac{\partial M_{u3}}{\partial S} - M_k p_1 + M_{u2} r_1 \right) \vec{b}^*, \quad (3)$$

where P - a filament tension; Q_2, Q_3 - projections cutting forces on a normal and a binormal; M_k - a twisting moment; M_{u2}, M_{u3} - bending moments in matching cross-sections of a filament.

Force of inertia, included in expression (1), will be determined on a formula

$$\vec{\Phi}^* = T \vec{W}^*, \quad (4)$$

where T - a linear closeness of filament.

For determination of size M_ϕ will take advantage of the correlation known from theoretical mechanics

$$\vec{M}_\phi = \frac{J}{\partial S} \frac{\partial \vec{\omega}}{\partial t}, \quad (5)$$

where J - tensor of inertia (taking into account that axes of main trihedron, located in a center the masses of element BC , are the axes of symmetry and main axes of inertia, consider that

the centrifugal moments of inertia are equal to the zero and meaningful there will be the matrices of tensor of inertia only located on a main diagonal).

Constituents of tensor inertias, located on the main diagonal of matrix, are determined on formulas

$$J_{\tau^*} = \gamma_H [J_{\tau_0} \pm \Delta_{\tau}(\bar{U})] dS, \quad J_{n^*} = \gamma_H [J_{n_0} \pm \Delta_n(\bar{U})] dS, \quad J_{b^*} = \gamma_H [J_{b_0} \pm \Delta_b(\bar{U})] dS, \quad (6)$$

where J_{τ^*} , J_{n^*} , J_{b^*} - accordingly moments of inertia of the selected element in relation to the axes of main trihedron; J_{τ_0} , J_{n_0} , J_{b_0} - geometrical moments of inertia in relation to the axes of main trihedron to transversal deformation of filament; $\Delta_{\tau}(U)$, $\Delta_n(U)$, $\Delta_b(U)$ - functional coefficients, determining the change of geometrical moments inertia due to transversal deformation in the area of contact; γ - bulk density.

Taking into account dependence (6) expression (5) will be accepted by a kind

$$\vec{M}_{\Phi} = \gamma_H \left\{ [J_{\tau_0} \pm \Delta_{\tau}(\bar{U})] \varepsilon_1 \vec{\tau}^* + [J_{n_0} \pm \Delta_n(\bar{U})] \varepsilon_2 \vec{n}^* + [J_{b_0} \pm \Delta_b(\bar{U})] \varepsilon_3 \vec{b}^* \right\}, \quad (7)$$

where ε_1 , ε_2 , ε_3 - projections of vector of angular acceleration of element of filament ε^* on the ax of main trihedron.

Work of single thirl τ^* on the vector of cutting force Q from the second equalization of the system (4) will be equal

$$\vec{\tau}^* \times \vec{Q} = -Q_3 \vec{n}^* + Q_2 \vec{b}^*. \quad (8)$$

The projection of main vector and main moment of all of external forces can express as follows

$$\vec{R}_0 = F_{\tau} \vec{\tau}^* + F_n \vec{n}^* + F_b \vec{b}^*, \quad \vec{M}_0 = M_{\tau} \vec{\tau}^* + M_n \vec{n}^* + M_b \vec{b}^*, \quad (9)$$

where F_{τ} , F_n , F_b - making projections of vector R_0 on the ax of main trihedron; M_{τ} , M_n , M_b - the proper projections on the ax of main trihedron.

The projections of external forces look like on the ax of main trihedron

$$F_{\tau} = F_t(A, \mu, N) \cos \varphi_t, \quad F_n = N; \quad F_b = F_t(A, \mu, N) \sin \varphi_t, \quad (10)$$

where $F_t(A, \mu, N)$ - the proper dependence between normal pressure N in an arbitrary point and by force frictions F_t ; μ - a coefficient of friction; φ_t - corner of azimuth of friction; A - coefficient, characterizing influence of Intermolecular interacting of the ground surfaces.

Nonlinear connection between normal specific pressure N and relative deformation of cross-sectional δ expressed dependencies

$$N = bE_I\delta(1 - b_3\delta^{b_4}) + \eta\dot{\delta}^{b_6}(1 - b_5\dot{\delta}^{b_6}); \delta = \frac{r - r_x}{r}; \dot{\delta} = \frac{\partial U_V}{\partial t} \frac{1}{r}, \quad (11)$$

where b - width of track of contact; δ - speed of relative deformation of cross-sectional of filament; η - coefficient, characterizing viscid properties of filament during its transversal deformation; E_I - the current module of inflexibility; b_3, b_4, b_5, b_6 - are experimental coefficients, determined from a diagram "loading is deformation".

Will define the main components of curvature on formulas

$$q_I = \frac{\cos\Psi_0}{\rho_0} + \frac{\partial\beta}{\partial S} + \frac{\alpha}{\rho_{0I}} + \alpha \frac{\partial\Psi_0}{\partial S}, p_I = \frac{\sin\Psi_0}{\rho_0} + \frac{\partial\alpha}{\partial S} - \frac{\beta}{\rho_{0I}} - \beta \frac{\partial\Psi_0}{\partial S},$$

$$r_I = \frac{1}{\rho_0} + \frac{\partial\Psi_0}{\partial S} - \alpha \frac{\cos\Psi_0}{\rho_0} + \frac{\sin\Psi_0}{\rho_0} \beta.$$

References

1. Scerban V. Interaction yarn guide surface/V. Scerban , M. Sholudko , V. Kalashnik, O. Kolisko. - Intellectual Archive, Toronto: Shiny World Corp., Richmond Hill, Ontario, Canada. – May 2015. – Volume 4.- Number 3. – P. 10-15.
2. Scerban V. Kinematics of threads cooperates with the guiding surfaces of arbitrary profile /V. Scherban, N. Murza, O. Kolisko, M. Sheludko, I. Semenova. - Intellectual Archive, Toronto: Shiny World Corp., Richmond Hill, Ontario, Canada. – May/June - 2016. – Volume 5.- Number 3. – P. 23-27.

Social and Cultural Determinants of Monitoring the Quality of University Education

I.B. Chervinska

Ph D, Candidate of Pedagogics, Associate Professor

O. S. Kondur

Ph D, Associate Professor

G.M. Mykhaylyshyn

Professor, PhD

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

Abstract

The article presents a modern interpretation of the essence of monitoring the quality of university education, social and cultural determinants defined as universal factors that promote the integration of certain realities of social actuality in the public framework or environment. The attention is paid to the providing of quality assurance and systematic approach to the providing of quality in educational activities. The authors point out that the problem of monitoring the quality of education is mentioned as one of the key in leading countries and emphasize that the successful monitoring of the quality of university education must take into account the socio-cultural challenges that arise in the educational space. It was examined that the quality of education is determined primarily by the availability of full and reliable information on the organization and conducting of the educational process, mechanisms to ensure quality and control.

Keywords: monitoring, quality of education, socio-cultural determinants of educational space.

The world community education quality monitoring problem is identified as a major in the leading countries of the world. However the quality of education and quality of life in all its versatility is that determinant that defines the human desire for the highest public purpose.

Social and cultural determinants in the monitoring of quality of education - "*are universal factors that promote the integration of certain realities of social reality in the social framework or environment that already exist, positioning these realities in a certain place of social space, filling their content which is caused by functional orientation of a given environment*" (Jorge Gurvich).

The current stage of society development is characterized by contradictory actions of all social institutions, which together constitute the organizational foundation of its culture. And the level of cultural development of society, the quality of educational services directly affect the vital activity of separate individual, the forming his/her life plans and values.

This approach allows us to consider the impact of sociocultural determinants in social activity, social integration, self-activation and effectiveness of social actors, and to measure intensity of expression of social and cultural orientations because of the involvement of teachers in decision-making, activation means of public influence on their awareness.

The center of this paradigm should be education, development of which can be seen as a response to globalization challenges of modern civilization and also as a response to the social needs of a person find their place and the possibility of self-fulfilment in the new educational space. An extremely important issue in the given context is the problem of providing high quality education, which is a determinant factor of development and a necessary condition for successful existence of any country [1].

Indeed, as it is stated in the *National Doctrine of Education of Ukraine* (2002), "quality of education is a national priority, a prerequisite for national security." The quality of education is tracked by means of monitoring in the sphere of education is understood as systematic data collection procedures on important aspects of education at national, regional and local levels with the purpose of continuous monitoring of its condition and forecast of further development. In spite of high spending and the importance of monitoring procedures does not resist to any doubt for today.

Monitoring is necessary for both as to obtain an objective state cut of Ukrainian education system and its place in the world ranking. Monitoring results are used to develop educational policy, and obtained data give an opportunity to make an objective assessment of the education system in comparison with other countries and coordinate educational policy vector with global trends [2].

Through monitoring the analysis of demographic, social and economic context (the relative number of learners, the relationship between human resources and economic growth, etc.), resources invested in education (the state of the material base of educational institutions, educational software), the educational process (organizational support) and the results that produces educational system (the number of entrants to higher educational establishment, the level of progress and quality of knowledge seekers education).

In the context of social and cultural challenges of today's assessment of the quality of education is one of the most important indicators that determine the efficiency of the education system of any state. The basis of modern monitoring studies in higher education

and teaching are accurate mass pedagogic measurement associated with an objective assessment of students and achieved level of breeding and training and the establishment of its compliance with state standards. That is why the problem of monitoring services and conducting comparative monitoring studies to obtain objective and complete information about the current level of education system in Ukraine is extremely versatile and is particularly relevant for our country during a radical reform both as education system and the system of state management.

Modernization of higher education has set before educational science and practice the tasks which are associated with the formation of a competent professional, who is characterized by mobility, professional, art and creative attitude to the work. The dynamism which is characterized for modern civilization, processes of economic, environmental and cultural globalization, the growth amount of information - all this increases educational requirements as the basis of intellectual, spiritual and creative potential of a personality, the determining factor of society.

Modern economic and social relations need the searching of new ways of solving the problem of objective evaluation of the quality of education, providing theoretical justification indicators, quality criteria and methods which are applied with them. This led immediate need for development and improvement of education quality evaluation and establishment of a national system of monitoring the quality of higher education. Indeed, among the priorities of Ukraine's state policy on the level of development of education is updating its contents and organizational forms, control, monitoring the quality of the educational process.

The quality of educational services is determined primarily by the availability of full and reliable information on the organization and conducting of the educational process, appropriate mechanisms to ensure quality and control. The most reliable tool to obtain such information is a system monitoring that provides both a quality check of the tutor, and the quality of the educational process, the main result of which serves a comprehensive training specialist for self-realization in society with further elaboration of management decisions, adequate analysis of the involving situation [2]. In Ukraine, at the national level are made the first steps towards the formation of a centralized system of monitoring the quality of education taking to consideration that fact that it must be some information base in the structure of the quality management system of education.

Thus, in *National Strategy for Development of Education in Ukraine until the period of 2021* (2013) defined the main directions of the state policy in the field of evaluating the quality of education and the need to create a network of regional monitoring centres of education.

According to the priorities that should solve the state in higher education includes those who proclaim the need of creating new management mechanisms of education and education quality monitoring which is based on scientific approach to analyzing of problems and maintaining accurate statistical information. In line with international practices created databases, trends in educational training of students and development of educational systems are determined.

International researches allow to settle a significant number of problems that occur in education, in particular, to identify factors that affect learning outcomes in order to reduce their impact (or even neutralize); explore the link between student progress and living conditions of students and tutors, their moral principles, etc., assess the impact on the learning process of state educational standards, curriculum, methodical and technical equipments and other factors; explore teaching practice and student progress based on social status and analyze policy in the field of guaranteeing access of quality education.

Thus, the introduction of quality monitoring is directly linked with the movement of the developed countries to increase effectiveness of education by improving educational accountability education systems in the conditions of increasing spends of education. For successful implementation of monitoring realization of the quality of university education must take into account the socio-cultural determinants that contribute to improving the quality of education. These should include: economic, political, social, cultural and moral realities of human life [3].

Thus, we determine that the monitoring of social and educational systems that favour higher education institution is a complex of dynamic organizational system of governance that is constantly changing due to the continuous observation of a certain object selected parameters, factors and criteria in order to take control of operational management decisions on forecasting its further development [4].

References

1. V. Andrushchenk. Philosophy of Education XXI century: search priorities. Philosophy of Education. Kyiv: Master class. 2005. №1. P. 5-17.
2. G. Mykhaylyshyn. Internal quality assurance system university of education. Mountain School of Ukrainian Carpaty. 2016. №14. P.5-7.
3. I.B.Chervinska. Socio-cultural and educational determinants of forming the personality in terms of transformation of society: monograph. Ed. V. Kononenko. Kyiv-Ivano-Frankivsk: PNU, 2014. CH .5. 212 p.
4. O.S.Kondur. System approach to providing quality of higher education in Ukraine. The modern tutor in student-centred learning model of educational process of the university. Proceedings of scientific and practical seminar. Ivano - Frankivsk LLC "Prosvita", 2016. P. 33-35.

Factors of Students' Socialization

Aslanov Galandar

Postgraduate student

Interregional Academy of Personnel Management (Kyiv, Ukraine)

Abstract

This article covers basic vectors of socialization of students in the educational system in modern society, where the educational system is actively searching for innovative conditions for its social accomplishment. Orientation of educational system towards the youth, active search for innovative conditions for its social accomplishment, as well as intensification of competition on the labor market have clearly strained the social need for resolving the problem of students, caused a need for motivational framing of the process of life self-determination. The necessary feature permitting the youth to adapt successfully to social environment and to fulfill their potential in the modern world to a full extent is mobility as a continuous commitment to self-improvement and, if necessary, to rapid changes in life situations and guidelines. The author writes that the educational environment as the sphere of social and cultural activity has a complex structure. In this sphere numerous spiritual, moral, professional and ethnically oriented, information and other traditional and innovative educational technology projects and programs have been developed and implemented. Using personality-oriented approach, which aims at the effective socialization of the student personality the author stresses that socialized personality is characterized by the following social competences: vision; communicative competence; mastering the culture of a given society; spirituality and civicism; motivation for learning; experience of social behavior.

Keywords: socialization, basic vectors of socialization social environment, educational environment, students,

Актуальність. Сучасний етап розвитку України характеризується оновленням усіх сфер діяльності людини, переоцінкою та утвердженням у свідомості нації нових світоглядних орієнтирів. Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту» Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті зорієнтовують педагогічні та науково-педагогічні кадри на сприяння створенню умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина; формування поколінь, здатних постійно підвищувати свій інтелектуальний професійний рівень, розвивати цінності громадянського суспільства; сприяти інтеграції України в європейський і світовий простір як конкурентноспроможної держави.

Навколишній світ продовжує ускладнюватися, є суперечливим, нерідко невизначеним, створює зони напруження, загострює кризи, що спонукає до пошуку відповідей на виклики, одним із яких є соціалізація студентської молоді, визначення її пріоритетних векторів. Зазначимо, соціалізація (*від лат. socialize – суспільний*) – історично зумовлений процес розвитку особистості; передача та засвоєння індивідом

цінностей, норм, установ, зразків поведінки, притаманних певному суспільству [4; 7; 8; 9; 21]. Відтак, результатом соціалізації є активне відтворення набутого особистістю соціального досвіду у своїй життєвій самореалізації. Звісно, соціалізація може відбуватися як у процесі виховання (цілеспрямоване виховання особистості), так і в умовах стихійного впливу на особистість.

Соціалізація студентської молоді дуже важлива сьогодні для України, бо від її успішності залежить майбутнє українського суспільства. Молода людина – це особистість, а особистість – це результат соціального становлення індивіда шляхом подолання труднощів і накопичення власного життєвого досвіду. Вроджена геніальність автоматично не гарантує того, що людина стане великою особистістю. Вирішальну роль відіграє соціальне середовище, в яке потрапляє людина після народження. Особистість – це поєднання індивідуальних особливостей і виконуваних нею соціальних функцій, особлива якість, отримана індивідом завдяки суспільним відносинам. Відповідно, між розвитком особистості і суспільством існує пряма залежність.

Основою формування світогляду молодої людини є соціальні цінності узагальнені уявлення про мету і норми поведінки. Ціннісні орієнтації студентства формуються в процесі соціалізації під час засвоєння нових знань та соціально-психологічного досвіду і виявляються у цілях, інтересах, переконаннях, спілкуванні і діяльності особистості. Реалізуються вони у процесі життєдіяльності та підтверджуються або відкидаються життєвим досвідом. На основі індивідуального досвіду, що є адекватною чи неадекватною умовою соціального середовища, конкретні ціннісні орієнтації або набувають особистісного сенсу, або витісняються як такі, що не забезпечують успішного функціонування особистості в соціумі. Зміни в суспільстві певним чином відображаються у свідомості молоді, зумовлюючи зміни в системі їх ціннісних орієнтацій.

Виклад основного матеріалу. Перед вищою освітою стоїть важливе завдання - забезпечити виховання «життєво і соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення в різноманітних життєвих ситуаціях» [11], формування власних мотивів, інтересів. Важливо, наскільки студент як суб'єкт соціалізації, самостійний в інформаційному просторі, який рівень

його соціальної компетентності, як швидко він вибирає ту сферу діяльності, у якій зможе досягти високого професіоналізму.

Мета статті – розкрити пріоритетні вектори соціалізації студентської молоді з позиції викликів сьогодення.

Пріоритети соціалізації студентської молоді у сучасному соціумі полягають у тому, щоб допомогти особистості не просто вижити у сучасному суспільному потоці, але й бути успішною, здатною відповідати на виклики сьогодення. У процесі соціалізації кожна людина прагне до самопізнання, самоосмислення, самовдосконалення, що стимулює розвиток активного самоствердження у суспільстві. Багаторічна освітня практика доводить, що одним із векторів соціалізації студентської молоді є гуманітарна освіта, в основі якої пріоритетними сегментами є базові цінності. Саме гуманітарна освіта розвиває в людині орієнтир на пізнання, створює умови для формування інтеграційних якостей успішної особистості.

Соціалізація студентської молоді у взаємодії з різними факторами і агентами відбувається за допомогою ряду «механізмів». Традиційний механізм соціалізації молоді представляє собою засвоєння норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, які характерні для її сім'ї та найближчого оточення. Інституціональний механізм соціалізації студентської молоді функціонує в процесі взаємодії з інститутами суспільства і різними організаціями. Слід мати на увазі, що засоби масової комунікації, як соціальний інститут, впливають на соціалізацію не тільки за допомогою трансляції конкретної інформації, але і через представлення зразків поведінки героїв книг, кінофільмів, телепередач.

Стилізований механізм соціалізації студентської молоді діє в рамках конкретної субкультури. Під субкультурою розуміється комплекс морально-психологічних рис і поведінкових проявів, типових для людей конкретного віку чи конкретного професійного, культурного прошарку, який у цілому створює конкретний стиль поведінки та мислення тієї чи іншої вікової, професійної чи соціальної групи. Тоді як міжособистісний механізм соціалізації функціонує в процесі взаємодії студентської молоді із суб'єктивно значущими для неї особами, – ними можуть бути батьки, викладач, друг-одноліток.

Проблеми соціалізації студентської молоді пов'язані із глибокими та швидкоплинними соціальними змінами, зокрема, із зміною ідеологічних орієнтирів у вихованні особистості і посиленням дії стихійних чинників, що впливають на становлення сучасної молоді людини як соціальної особистості.

Процес соціалізації студентської молоді має свої механізми, які впливають на його реалізацію. Перша група механізмів соціалізації - соціально-психологічні як окремої особистості, так і молоді в цілому. До таких механізмів належать: імпринтинг, наслідування, екзистенціальний натиск, ідентифікація, рефлексія.

Другою групою механізмів соціалізації студентської молоді, яка більшою мірою торкається соціально-виховного процесу, є соціально-педагогічні, до яких належать: інституційний, традиційний, стилізований, міжособистісний.

Відтак, соціалізацію можна розглядати як процес становлення соціальної особистості, навчання та засвоєння студентською молоддю соціальних норм і культурних цінностей, установок та зразків поведінки того суспільства, соціальної групи і громади, до яких вони належать [6].

Суттєвим і продуктивним вектором соціалізації студентської молоді є інтерактив у освітньому процесі, зокрема, діалоговий стиль викладання. В історико-педагогічному контексті вищої педагогічної освіти XXI ст. діяльність педагогів, вчених та їх орієнтація на діалоговий стиль викладання, на інтеграцію в освіті розглядається, як педагогічний факт та об'єкт сучасного науково-теоретичного осмислення. Духовний досвід, основні моральні аспекти освітнього процесу найбільш ефективно передаються не в словах, не в поняттях, не в повчаннях, а насамперед у в способі поведінки, в практиці, в діях, котрі дають змогу займати активну позицію в соціумі.

Варто зазначити, в сучасній освітній практиці інтеграційна взаємодія, діалогова позиція педагога, вихователя, наставника, їх активна діяльність саме в інтеграційній площині, стає необхідною умовою успішного професійного становлення майбутнього фахівця та забезпечення впродовж всього життя успішної як професійної, так і життєво особистісної мобільності, а відтак є продуктивним механізмом соціалізації сучасної студентської молоді.

Аналіз досліджень науковців дає можливість виділити пріоритетні вектори вивчення проблеми інтеграції та діалогу в освіті і визначити їх як способи забезпечення успішної соціалізації студентської молоді.

Вектор перший – підвищення інтересу суспільства, науки до людини привело до актуалізації інтересу до діалогу, оскільки підвищення інтересу до людини як суб'єкта пізнання і діяльності викликає стремління до усвідомленого пізнання діалогу, володіння його пояснювальною і передбаченою силою.

Вектор другий – інтеграційні процеси в освіті значно розширили термінологічний смисл поняття «діалог», який дав назву діалоговому стилю у освітньому середовищі і увійшов у тексти педагогічних досліджень. У контексті філософії діалог – це специфічний спосіб реалізації сутності людини, всезагальне визначення гуманітарного спрямування, неподільного його початку; унікальний всеосяжний спосіб існування культури і людини в культурі, ситуація пошуку і смислу цінностей. Важливо відзначити, що саме в атмосфері діалогу відбувається становлення людини, творення цінностей її духовного життя, успіх у соціалізації. Отже, в проблематиці освіти діалог розглядається як ціль, результат і зміст освіти, спосіб пізнання дійсності і дидактико-комунікативне середовище, що забезпечує рефлексію і самореалізацію людини.

Вектор третій – потреба професійної, загальноосвітньої школи, гімназій та ліцеїв, інших сучасних форм освіти у діалогових формах навчання, діалоговому стилі викладання. Запровадження сучасних педагогічних технологій формує потребу в педагогіці, яка володіє діалогом як необхідним, переконливим та перспективним методом.

Четвертий вектор – інтеграційний підхід до вивчення діалогу зробив його «ключем», способом становлення толерантності як поваги і прийняття культур різних народів. Діалог відкриває пізнання життя як участь в діалозі зі світом, людьми, самим собою.

П'ятий вектор пов'язаний з розумінням складного впливу на внутрішній світ людини, тому що духовні цінності не можна передати шляхом пояснення, завчання, наказу, строгого контролю, зовнішнього цілепокладання. Вони формуються в житті усвідомленням життєтворчості, певним вчинком, діючим співпереживанням,

відповідальним ставленням до свого покликання, до відповіді на виклики у сучасному процесі соціалізації студентської молоді [7].

Зазначимо, картина сучасного світу представлена сьогодні як інтеграційна цілісність, багатомірна, динамічна, метафорична за способом відображення відношень між людиною та світом. Життєва практика постійно переконує в тому, що відношення людини до світу включає в себе не тільки раціонально-логічну, але й емоційно-ціннісну складову. Одним із найбільш продуктивних шляхів осмислення просторово-часових та сутнісних вимірів життя є інтеграційні процеси в освіті, звернені передусім до духовних можливостей людини, її морально-етичного та художньо-естетичного розвитку, що є суттєвим і значущим підґрунтям для успішної самореалізації сучасної особистості. Саме інтеграційні процеси в освіті створюють найбільш сприятливі умови для успішної життєвої і професійної самореалізації кожної особистості в сучасному, суперечливому, сповненому трансформаційних змін соціумі.

Зауважимо, поняття інтеграції не є новим. Прогресивні педагоги Я.Коменський, К.Ушинський, О.Герцен, П.Каптерев, В.Сухомлинський та ін. протягом багатьох років підкреслювали важливість зв'язків між навчальними предметами для відображення цілісної картини світу та створення умов для правильного світосприйняття, а також необхідність узагальненого пізнання й цілісності пізнавального процесу, що, без сумніву, має пряме відношення до індивідуальної траєкторії розвитку особистості у будь-якому соціумі, відповідно, до соціалізації студентської молоді.

Останнім часом плідно над проблемою інтеграції в освіті працюють сучасні науковці І.Бех, М.Васильєв, Н.Васильєва, Т.Власенко, В.Доманський, В.Загвязинський, М.Іванчук, В.Івченко, А.Карпов, Т.Лагунова, О.Руднянська, І.Свиштунов та інші.

Суть інтеграції полягає у відновленні, заповненні і створенні цілісності, що у сукупності має свою структуру і певні функції. Дуже часто інтеграція протистоїть стихійним проявам сил суспільства. Також інтеграція розглядається як процес, результатом якого є досягнення єдності і цілісності, погодженості у середині системи, заснованої на взаємозалежності окремих спеціалізованих елементів [11; 14; 15; 16; 17; 18; 19].

Поділяючи думку багатьох науковців, які займаються питанням інтеграції, взаємодії у галузі освіти, відзначимо, що на сучасному етапі модернізації освіти в Україні саме інтеграційні процеси є і повинні стати одним з найбільш оптимальних та ефективних шляхів реалізації задач, поставлених перед усіма, хто займається проблемами освіти та соціалізації студентської молоді, як в умовах сьогодення, так і на перспективу.

Усвідомлюючи, що життя - це безперервна причетність людини до навколишнього світу, варто зазначити, що його не можна уявити поза ним. Його здійснення можливе лише завдяки такій причетності як множині певних зв'язків. Саме тому часто говорять про життєву гармонію, інтеграцію, які визначають різнобічний розвиток суб'єкта завдяки переживанню й пізнанню ним світу та орієнтації стосовно поведінки й діяльності в ньому, тобто забезпечення успіху в соціалізації кожної особистості [2, с. 16].

Процес соціалізації студентської молоді переконує, що це є складний соціальний феномен, завдяки якому особистість здобуває та розширює палітру соціальних якостей; у сучасній вищій школі соціалізація не зводиться до оволодіння тільки знаннями, сьогодні актуальними стають проблеми різнобічного розвитку особистості і, передусім, її суб'єктності; у процесі соціалізації особистості не тільки засвоюють та відтворюють соціальні цінності, але й піднімаються до найвищого ступеня соціального розвитку - здатності до соціальної творчості; особливістю соціалізації молоді у вищих навчальних закладах є її органічне включення до цілісного освітнього процесу, що, у свою чергу, визначає характер управління нею, яке відбувається не прямо, а опосередковано – через організацію виховного процесу; соціалізація в умовах демократичних перетворень у системі освіти передбачає надання молоді більших прав та відповідних обов'язків, що змінює традиційне співвідношення між прагненнями молодого покоління та реальними можливостями для їх реалізації.

Висновки. Отже, соціалізація студентської молоді відбувається у виховному процесі, який становить собою спеціально організоване педагогічне середовище, збагачене соціальною реальністю. Виховний процес розглядається як цілісна система, що містить єдність цілей, технологій і результатів формування особистості, як соціокультурний педагогічний феномен, у якому немає єдиного руху до поставленої

мети, а є складна сукупність різноманітних рухів, які розгортаються не тільки всередині процесу, але й поза ним – у широкому соціальному контексті. Це дає можливість використовувати у виховному процесі соціально-педагогічну імітацію як аналог реального соціуму. Імітування у виховному процесі реального життя з усіма його складностями і суперечностями дозволяє студентській молоді отримувати свій особистий суб'єктний досвід.

Таким чином, звернення до теоретичних та практичних напрацювань дає підстави стверджувати, що саме гуманітарна освіта, діалогова форма навчання, інтеграційні процеси у сучасному освітньому просторі, звернені до духовних можливостей людини, її професійної та життєвої самореалізації, є одним із найпродуктивніших шляхів досягнення просторово-часових і сутнісних вимірів життя, основою формування успішної толерантної особистості, достатньо високого рівня її соціальної активності та успіху в житті. Зазначене, в свою чергу, дає відповіді на виклики сьогодення і окреслює вектори у соціалізації студентської молоді.

References

1. Bakhtyn M.M. *Estetyka slovesnoho tvorchestva* [Aesthetics of verbal creativity] / M.M. Bakhtyn. – M., 1979.
2. Bekh I.D. *Zhyttia osobystosti u dukhovnomu diapazoni* [Life of personality in inward range] / I.D. Bekh // *Ridna shkola*. – 2009. – Lystopad. – K. : Feliks. – P. 7–17.
3. Halytskykh E.O. *Ot serdtsa k serdtsu: Masterskye tsennostnykh oryentatsyi* [Heart to Heart: Workshops value orientations] / E.O. Halytskykh. – SPb., 2002. – P. 19–29.
4. Derkach A. *Samorealyzatsiya – osnovanye akmeolohycheskoho razvytyia* [Self-realization – the basis of akmeological development] / A.Derkach, E.Saiko. – M. : Moskva. psykhol.- sotsyal. un-t, RAO, 2010.
5. Kilova H.O. *Vykorystannia novitnikh tekhnolohii u systemi navchannia ta vykhovannia studentskoi molodi* [The use of new technologies in education and upbringing of students] / H.O.Kilova // *Osvita Donbasu*. – 2011. – No 6 (149). – P. 43–49.
6. Mamardashvily M. *Etyka myshleniya* [Thinking Ethics]/M.Mamardashvily.–M., 2000
7. Pet'ko L.V. *Vprovadzhennja ukrai'ns'koi' nacional'noi' idei' v proces inshomovnoi' osvity majbutnih pedagogiv* [The Inculcation of Ukrainian National Idea in the Process of Foreign Language Education] / Vyshsha osvita Ukrai'ny. – 2013. – No. 2. – P. 68–74.
8. Pet'ko L.V. *Osobystist'. Socium. Navchal'ne Seredovyshhe* [Personality. Socium. Teaching Environment] / *Gumanitarnyj visnyk DVNZ «Perejaslav-Hmel'nyc'kyj derzh. ped. universytet imeni Grygorija Skovorody» : zbirnyk naukovykh prac'*. – Issue. 35. – Perejaslav-Hmel'nyc'kyj, 2014. – P. 102–110.

9. Pet'ko L.V. *Pedagogichna sutnist' u vyznachenni ponjattja «osvitnje seredovyshhe»* [Pedagogical Point of Learning Environment in the Theoretical Approaches] / Gumanitarnyj visnyk DVNZ «Perejaslav-Hmel'nyč'kyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet imeni Grygorija Skovorody»: zbirnyk naukovykh prac'. – Issue. 34. – Perejaslav-Hmel'nyč'kyj, 2014. – P. 109–118.
10. Pet'ko L.V. *Filosofs'ko-lingvistychni idei' rozuminnja mizhljuds'koi' komunikacii' u social'nomu seredovyshhi* [Philosophical and linguistic ideas of interpersonal communication in professional sphere] / Naukovi zapysky NaUOA. – Ostrog : Vyd-vo «Ostroz'ka akademijska», 2015. – Serija «Filologichna». – Issue. 53. – P. 353–356.
11. Sysoieva S.O. Kompetentnisno zorientovana vyshcha osvita: formuvannia naukovoho tezaurusu [A competency oriented higher education: the formation of scientific thesaurus] / S.O. Sysoieva // Kompetentnisno zorientovana osvita: yakisni vymiry: kollektivna monohrafiia / redkol. : V.Ohneviuk [ta in.]. – K. : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2015. – P. 18-45.
12. Ukhtomskyi A.A. *Domynanta dushy* [The dominant of soul] / A.A.Ukhtomskyi. – Rybnyk, 2000.
13. *Uchytel i uchenyk: Vozmozhnost dialoha y ponymaniya* [Teacher and student: Possibility of dialogue and understanding]. Vol. 2 / Pod obshch. red. L.Y.Semynoi. – M., 2002.
14. Chernukha N.M. Intehratsiyna yednist navchannia i vykhovannia u suchasnomu osvitnomu prostori vyshchoho navchalnoho zakladu [Integration unity of teaching and upbringing in modern educational space higher education] / N.M.Chernukha // Visnyk Cherkaskoho un-tu. Seriya «Pedagogichni nauky». – 2014. – No 24 (317). – P. 125–130.
15. Chernukha N. M. *Intehratsiini protsesy u vyshchii shkoli* [Integration processes in higher education] : navch. posib. / N. M. Chernukha, V.H.Muromets. – K. : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2015. – 92 p.
16. Chernukha N.M. *Napriamy osvitolohichnoi pidhotovky: sotsiologhiia osvity* / N.M.Chernukha [Directions of educational training : Sociology of Education] // Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. – 2013. – No 1-2. – P. 19-24.
17. Chernukha N.M. *Priorytety uspishnoi sotsializatsii osobystosti : akmeolohichnyi pidkhid* [Priorities of successful socialization: acmeological approach] / N. M. Chernukha // Akmeolohiia – nauka KhKhI stolittia : mater. IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv 30 travnia 2014 r.). –K., 2014. – P. 47–52.
18. Chernukha N.M. *Sotsialni komunikatsii v interkulturnomu prostori: vidpovid na vyklyky sohodennia* [Social communications in intercultural space: response to challenges] / N.M.Chernukha, H.Aslanov // Innovative processes in education: Collective monograph. – AMEET Sp. z o.o., Lodz, Poland, 2017.
19. Chernukha N.M. *Formyrovanye sotsyalnoi aktyvnosti studentov v sovremennom intehratsyonnom obrazovatelnom prostranstve* [Formation social activity of students in studentov in modern educational space] / N.M.Chernukha // Osvitnia polityka derzhavy. – K., 2014. – P. 137–140.
20. Fromm E. *Humanistychnyi psykhoanaliz* [Humanistic psychoanalysis] / Э.Fromm. – SPb. : Pyter, 2002. – 544 p.

21. Ternopil'ska V.I. The role of self-government in development of leadership qualities among students // V.I. Ternopil'ska // Problems of development modern science: theory and practice: Collection of scientific articles. – EDEX, Madrid, España, 2016. – P. 327–330.

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

УДК 378:159.923

Асланов Галандар. Вектори соціалізації студентської молоді.

У статті запропоновані пріоритетні вектори соціалізації студентської молоді з позиції викликів сьогодення. Виділено роль гуманітарної освіти, освітнього середовища та інтеграційних процесів у сучасному освітньому просторі, зокрема у процесі соціалізації студентської молоді. Наголошено, що соціалізація студентської молоді відбувається у виховному процесі, що розглядається як спеціально організоване педагогічне середовище, збагачене соціальною реальністю; цілісна система, що містить єдність цілей, технологій і результатів формування особистості; соціокультурний педагогічний феномен, що виявляється у діалозі комунікантів.

Ключові слова: соціалізація, студентська молодь, освітнє середовище, інтеграційні процеси, вектори соціалізації.

Література

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М., 1979.
2. Бех І.Д. Життя особистості у духовному діапазоні / І.Д. Бех // Рідна школа. – 2009. – Листопад. – К. : Фелікс. – С. 7–17.
3. Галицких Е.О. От сердца к сердцу: Мастерские ценностных ориентаций / Е.О. Галицких. – СПб., 2002. – С. 19–29.
4. Деркач А. Самореализация – основание акмеологического развития / А.Деркач, Э.Сайко. – М. : Москов. психол.- социал. ун-т, РАО, 2010.
5. Кільова Г.О. Використання новітніх технологій у системі навчання та виховання студентської молоді / Г.О.Кільова // Освіта Донбасу. – 2011. – № 6 (149). – С. 43–49.
6. Мамардашвили М. Этика мышления / М.Мамардашвили. – М., 2000.
7. Петько Л.В. Впровадження української національної ідеї в процес іншомовної освіти майбутніх педагогів / Л.В.Петько // Вища освіта України. – 2013. – № 2. – С. 68–74. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7829>
8. Петько Л.В. Особистість. Соціум. Навчальне Середовище / Л.В.Петько // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди». Педагогіка. Психологія. Філософія : зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – Вип. 35. – С. 101–109. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7918>
9. Петько Л.В. Педагогічна сутність у визначенні поняття «освітнє середовище» / Л.В.Петько // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний пед/

ун-тет імені Григорія Сковороди»: зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – Вип. 34. – С. 109–118. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7452>

10. Петько Л.В. Філософсько-лінгвістичні ідеї розуміння міжлюдської комунікації у соціальному середовищі / Л.В. Петько // Наукові записки Національного ун-ту «Острозька академія». Серія «Філологічна» : зб. наук. пр.– Острог : Вид-во Національного ун-ту «Острозька академія», 2015. – Вип. 53. – С. 309–312. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7827>

11. Сисоєва С.О. Компетентнісно зорієнтована вища освіта: формування наукового тезаурусу / С.О. Сисоєва // Компетентнісно зорієнтована освіта: якісні виміри: монографія / редкол. : В.Огнев'юк [та ін.].– К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – С. 18-45.

12. Ухтомский А.А. Доминанта души / А.А.Ухтомский. – Рыбинск, 2000.

13. Учитель и ученик: Возможность диалога и понимания. Т. 2 / Под общ. ред. Л.И.Семиной. – М., 2002.

14. Чернуха Н.М. Інтеграційна єдність навчання і виховання у сучасному освітньому просторі вищого навчального закладу / Н.М.Чернуха // Вісник Черкаського ун-ту. Серія «Педагогічні науки». – 2014. – № 24 (317). – С. 125–130.

15. Чернуха Н. М. Інтеграційні процеси у вищій школі : навч. посіб. / Н. М. Чернуха, В.Г.Муромець. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – 92 с.

16. Чернуха Н.М. Напрями освітологічної підготовки: соціологія освіти / Н.М.Чернуха // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2013. - № 1-2. – С. 19-24.

17. Чернуха Н.М. Пріоритети успішної соціалізації особистості : акмеологічний підхід / Н. М. Чернуха // Акмеологія – наука ХХІ століття : мат. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ 30 травня 2014 р.). –К., 2014. – С. 47–52.

18. Чернуха Н.М. Соціальні комунікації в інтеркультурному просторі: відповідь на виклики сьогодення / Н.М.Чернуха, Г.Асланов // Innovative processes in education: Collective monograph. – AMEET Sp. z o.o., Lodz, Poland, 2017.

19. Чернуха Н.М. Формирование социальной активности студентов в современном интеграционном образовательном пространстве / Н.М.Чернуха // Освітня політика держави : філософія, методологія, практика. Тематичний випуск. – К., 2014. – С. 137–140.

20. Фромм Е. Гуманістичний психоаналіз / Е.Фромм. – СПб. : Питер, 2002.–544с.

21. Ternopil'ska V.I. The role of self-government in development of leadership qualities among students // V.I. Ternopil'ska // Problems of development modern science: theory and practice: Collection of scientific articles. – EDEX, Madrid, España, 2016. – P. 327–330.

Priority Segments of Upbringing Leadership Skills in Future Managers in Extracurricular Activities Higher Educational Institutions

Li Ziqi

Postgraduate student

Interregional Academy of Personnel Management (Kyiv, Ukraine)

National higher educational institutions have gained considerable positive experience in education of future managers through extracurricular activities based on the creative use of domestic social and pedagogical traditions and innovations. This specific educational potential of extracurricular activities in higher educational institutions is presents as the result of integration and interaction of values, advanced professional education and public education of students. The author points out that extracurricular activities range from primarily social organizations to governance organizations to intercollegiate athletic programs. Each activity offers students an opportunity to work with others and to gain essential life skills. Though numerous extracurricular activities exist, the following activities are those: student government, athletics, academic and professional organizations, volunteer and service-related activities, multicultural activities, the arts, other activities (religious organizations, media organizations and other).

Key words: upbringing, leadership skills, future managers, extracurricular activities, higher educational institutions.

Актуальність. В умовах високої конкурентоспроможності фахівців, економічної державної нестабільності актуальним постає питання формування не лише освіченої та професійно обізнаної молоді, але й досвідченої в питаннях управління колективом, планування та організації власної діяльності, ефективної комунікативної взаємодії під час навчання у вищому навчальному закладі.

Мета статті полягає у визначенні пріоритетних сегментів у процесі виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дає підстави стверджувати, що сутність феномену лідерські якості особистості у своїх працях досліджували ряд науковців (Д. Виханський, М.Гаврилюк, О.Євтихов, Н.Жеребова, Р.Кричевський, А.Лутошкін, Н.Мараховська, В.Москаленко, О.Уманський, О.Чернишов, Ф.Хміль, Е.Богардус, М.Вебер, Р.Ділтс, Ф.Йеттон, Д.Крюгер, Ф.Массарик, С.Сміт, Р.Танненбаум, Ф.Фідлер та ін.). Методологічні підходи виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів досліджували І.Бех, О.Кузьмін, С.Рубінштейн, В.Тернопільська, Я.Яхнін та ін. Організаційно-педагогічні умови виховання лідерських якостей майбутніх

менеджерів висвітлені в працях Т.Буряк, Л.Васильченка, А.Давлетової, Н.Мараховської та ін. [10; 11; 12; 14; 15; 16; 17; 21; 22].

На думку Я.Яхніна ефективне виховання лідерських якостей у майбутніх менеджерів забезпечується, якщо в установі вищої освіти на основі використання сукупності підходів 1) упроваджено модель процесу формування у студентів лідерських якостей; 2) здійснюється навчання кураторів академічних груп і представників студентського активу, у якому забезпечено модульну структуру програми навчання; 3) забезпечується оптимальне співвідношення педагогічного керівництва й самоврядності в життєдіяльності студентського колективу; 4) студентський актив є організатором соціальної діяльності членів колективу в освітньому середовищі вищого навчального закладу [9].

Виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів згідно поглядів С.Рубінштейна повинно базуватися на засадах суб'єкт-діяльнісного підходу, сутність якого полягає в тому, що формування лідерських якостей відбувається у процесі навчальної, трудової, спортивної, художньої діяльності, адже включаючись у діяльність майбутній фахівець переходить у позицію суб'єкта виховання. В межах цього підходу студента розглядають як найвищу цінність виховного процесу, його суб'єкт, здатний до самореалізації та самовдосконалення [8; 13].

Слід зазначити, що розробником особистісно-зорієнтованого підходу в системі виховання був відомий учений та науковець І.Бех, який зазначає, що сутність підходу полягає в подоланні суперечності між вихованням «для всіх» та вихованням «для кожного» на основі звернення до особистості, її індивідуальності, творчого потенціалу. В особистісно-зорієнтованому вихованні головне завдання наставника, разом з іншим суб'єктами, полягає в морально-етичній підтримці майбутніх фахівців. Як зазначає І.Бех, стратегічним орієнтиром під час виховання лідерських якостей майбутніх фахівців є застосування культурологічного підходу, що передбачає створення умов для самовизначення, самореалізації особистості майбутніх менеджерів як складових їх загальної культури [2, с. 625–626].

Зазначимо, що в процесі виховання лідерських якостей майбутніх фахівців доцільним є використання суб'єкт-суб'єктного підходу, який

передбачає поєднання педагогічного впливу та активності майбутніх менеджерів на засадах рівноправ'я, а також характеризує готовність сторін до взаєморозуміння та взаємоповаги у процесі спільної діяльності, що в свою чергу слугуватиме підґрунтям для досягнення спільної виховної мети (виховання лідерських якостей) [1].

Зазначимо, у процесі виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів важливо застосовувати системний підхід, який розкриє, врахує та використовує головні зв'язки та залежності між елементами (неподільними частинами системи): методологічними підходами у вихованні майбутніх фахівців, педагогічними умовами, формами й методами, процесуальністю (етапами виховання), діагностичним інструментарієм. зокрема , акмеологічний підхід дозволяє розкрити особливості досягнення людиною найвищої точки професійної, моральної, культурної зрілості.

Реалізація ідей акмеологічного підходу, на думку О.Кузьміна, у процесі дослідження виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів зумовлена націленістю роботи зі студентами на їхній саморозвиток, удосконалення особистісних якостей у процесі систематичної роботи в органах студентського самоврядування як запоруки управлінської компетентності [6].

З'ясувавши основоположні принципи й підходи виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів у діяльності органів студентського самоврядування, необхідно визначити організаційно-педагогічної умови, дотримання яких сприятиме творчій лідерській самореалізації майбутніх фахівців.

Науковці зазначають, що основними умовами виховання лідерської позиції у майбутніх менеджерів в освітньому середовищі вищого навчального закладу є: виховання лідерської позиції на засадах особистісно-зорієнтованого виховання; урахування специфіки та розвиток мотивації лідерства; забезпечення у виховному процесі можливостей для проявів лідерської поведінки, зокрема, завдяки участі в студентському самоврядуванні; стимулювання рефлексивного ставлення до процесу розвитку лідерських якостей і вмінь; удосконалення педагогічної компетентності викладачів і кураторів студентських груп з цього питання [3; 11; 16; 17; 18; 19; 20; 22].

Згідно поглядів Л.Васильченко, до основних організаційно-педагогічних умов виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів належать: варіативність програм

виховання з урахуванням індивідуальних програм самоосвіти; залучення керівників до активної пізнавальної та практичної діяльності з метою усвідомлення ними процесу управління; оволодіння керівниками знаннями, уміннями й навичками ефективного управління на основі застосування інтерактивних форм, методів та засобів навчання, які дозволяють розвивати професійні навички фахівців за рахунок диференціації, інтегративного підходу до побудови змісту й технологій процесу навчання [4].

Заслуговує на увагу думка А.Давлетової, яка визначає наступні педагогічні умови ефективного виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів у позааудиторній діяльності вищого навчального закладу: врахування специфіки виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів у позааудиторній діяльності, розвиток у майбутніх менеджерів стійкої мотивації до виховання якостей лідера, стимулювання рефлексивного ставлення до процесу виховання лідерських якостей, здійснення постійного моніторингу рівня сформованості у майбутніх менеджерів лідерських якостей [5].

На думку Н.Мараховської, організаційно-педагогічними умовами виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів є: організація цілеспрямованого процесу поступового виховання управлінської компетентності з урахуванням навчальних стандартів і результатів педагогічного моніторингу розвитку професійної компетентності; інтеграція теоретичної та практичної підготовки майбутніх менеджерів до управлінської діяльності, що передбачає їх ознайомлення з профільними управлінськими навчальними дисциплінами, програмами виробничої практики; високий рівень педагогічної культури викладацького складу, що забезпечує суб'єкт-суб'єктну взаємодію під час підготовки у вищому навчальному закладі; удосконалення технологічного забезпечення навчальної підготовки шляхом застосування активних та інтерактивних методів, що дозволяють майбутнім фахівцям проявляти управлінську культуру під час розв'язання професійних завдань [7].

Висновки. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури, вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду з досліджуваної проблеми дослідження дозволили виділити такі організаційно-педагогічні умови виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету: створення виховного простору, що передбачає забезпечення сприятливих умов для розвитку особистості в процесі

діяльності органів студентського самоврядування; системне й комплексне виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів; підвищення управлінської компетентності керівників органів студентського самоврядування.

Таким чином, виховання лідерських якостей у майбутніх менеджерів університету відбувається поетапно, з урахуванням сукупності організаційно-педагогічних умов та зазначених у статті пріоритетних сегментів процесу виховання лідерських якостей.

References

1. Bekh I. D. *Vykhovannia osobystosti* [Upbringing of Personality] : U 2 kn. – Kn. 1: Osobystisno oriientovanyi pidkhdid: teoretyko-tekhnologichni zasady: navchalno-metodychne vydannia. – K. : Lybid, 2003. – 280 s.
2. Bekh I. *Osobystisno zoriientovane vykhovannia* [Personality-oriented education] : nauk.-metod. Posibnyk. – K. : IZMN, 1998. – 204 s.
3. Buriak T.P. *Suchasni pidkhody do liderstva* [Modern approaches to leadership]. – K. : Nauk. dumka, 2009. – 200 s.
4. Vasylenko L.V. *Formuvannia upravlinskoj kultury kerivnyka shkoly v systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity* [Formation of school head's administrative culture] : dys. kand. ped. nauk: 13.00.04. – Zaporizhzhia, 2006. – 207 s.
5. Davletova A.Y. *Razvytye lyderskykh kachestv studentov pedahohycheskoho vuza* [Development of leadership skills of students] : avtoref. dys. na soysk. uchen. step. kand. psykhol. nauk : spets. 19.00.07 «Pedahohycheskaia psykholohyia». – M., 2007. – 24 s.
6. *Kerivnytstvo orhanizatsiyi*: navch. posibnyk [Management of the Organisation] / O.Kuzmin, N.Mala, O.Melnyk, I.Protsyk. – Lviv : «Lvivska politehnika», 2008. – 250 s.
7. Marakhovska N.V. *Pedahohichni umovy formuvannia liderskykh yakosti maibutnikh uchyteliv u protsesi navchannia dystsyplin humanitarnoho tsyklu* [Development of students' leadership skills] : dys. kand. ped. nauk: 13.00.04. – Kh., 2009. – 254 s.
8. Rubynshtein S.L. *Osnovy obshchei psykholohyy* [Fundamentals of General Psychology]. – SPb. : Pyter, 2000. – 712 s.
9. Yahnin Ya.K. *Suchacni pidhody do vykhovannia lidera*. – K. : Nauk. dumka, 2010. – 143 s.
10. 1. Pet'ko L.V. *Inozazychnoe obuchenie budushhih menedzherov obrazovatel'noj sfery v usloviyah universitetskoj podgotovki* [Foreign language preparation of future managers of educational institutions in the term of university education] // *Innovacii v obrazovanii : nauchno-metodicheskij zhurnal / uchred. Sovremennaja humanitarnaja akademija* ; gl. red. I.V.Syromjatnikov. – M. : Sovremennaja humanitarnaja akademija, 2013. – № 12. – S. 36–45.
11. Pet'ko L.V. *Pedagogichna sutnist' u vyznachenni ponjattja «osvitnje seredovyshhe»* [Pedagogical Point of Learning Environment in the Theoretical Approaches] /

Gumanitarnyj visnyk DVNZ «Perejaslav-Hmel'nyč'kyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet imeni Grygorija Skovorody»: zbirnyk naukovykh prac'. – Vyp. 34. – Perejaslav-Hmel'nyč'kyj, 2014. – S. 109–118.

12. Pet'ko L.V. *Pidgotovka novogo pedagoga-ekonomista – vyklyk suchasnij pedagogichnij universytets'kij osviti (na prykladi stvorennja novykh navchal'nyh program z inozemnoi' movy za fahom zi special'nosti 6.030601 «Menedzhment (upravlinnja personalom)»* [The preparation of a future teacher in economics as a claim for modern higher school pedagogical education (by way the illustration of the new study programs in specialty 6.030601 «Management» of the discipline «Foreign language in professional sphere»)] / Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Vyp. 27.: zb. nauk. prac'. – K. : Vyd-vo NPU imeni M.P.Dragomanova, 2013. – S. 95–101.

13. Pe'tko L.V. *Sotsialno-komunikatyvna aktyvnist pidlitkiv: teoriia i praktyka* [Social-Communicative Activity of Teenagers: Theory and Practice] : [Monohrafiia]. – K. : VMURoL «Ukraina». – 2010. – 268 s.

14. Pet'ko L.V. *Pidlitok u riznovikovomu zagoni* [Teenager in different age group] / L.V.Pet'ko, V.F.Verezij // Rad. shkola. – K. – 1989. – # 11. – S. 6–12.

15. Pet'ko L.V. *Turyzm – sprava zaxoplyuyucha* [Tourism is a fascinating matter] / L.V.Pet'ko // Rad. shkola. – 1990. – # 11. – S. 25–29.

16. Chernukha N.M. *Intehratsiyna yednist navchannia i vykhovannia u suchasnomu osvitnomu prostori vyshchoho navchal'nogo zakladu* [Integration unity of teaching and upbringing in modern educational space higher education] / N.M.Chernukha // Visnyk Cherkaskoho un-tu. Seriya «Pedahohichni nauky». – 2014. – № 24 (317). – S. 125–130.

17. Chernukha N.M. *Sotsialni komunikatsii v interkulturnomu prostori: vidpovid na vyklyky sohodennia* [Social communications in intercultural space:

response to challenges] / N.M.Chernukha, H.Aslanov // Innovative processes in education: Collective monograph. – AMEET Sp. z o.o., Lodz, Poland, 2017.

18. Chernukha N.M. *Formyrovanye sotsyalnoi aktyvnosti studentov v sovremennom intehtsionnom obrazovatel'nom prostranstve* [Formation social activity of students in studentov in modern educational space] / N.M.Chernukha // Osvitnia polityka derzhavy. – K., 2014. – S. 137–140.

19. Chernukha N. M. *Intehratsiini protsesy u vyshchii shkoli* [Integration processes in higher education] : navch. posib. / N. M. Chernukha, V.H.Muromets. – K. : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2015. – 92 s.

20. Chernukha N.M. *Priorytety uspishnoi sotsializatsii osobystosti : akmeolohichni pidkhid* [Priorities of successful socialization: acmeological approach] / N. M. Chernukha // Akmeolohiia – nauka KhKhI stolittia : mater. IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv 30 travnia 2014 r.). –K., 2014. – S. 47–52.

21. Pet'ko L.V. *Education, teaching, upbringing of students in the way of professionally oriented foreign language training* // L.V.Pet'ko // Geopolitical processes in the world today: Collection of scientific articles. – «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education. Vienna (Austria). 2016. – P. 322–326.

22. Ternopilska V.I. The role of self-government in development of leadership qualities among students // V.I. Ternopilska // Problems of development modern science: theory and practice: Collection of scientific articles. – EDEX, Madrid, España, 2016. – P. 327–330

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

УДК 37.035:316.46

Лі Цзіци. Пріоритетні сегменти виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів у позааудиторній діяльності вищого навчального закладу.

Розкрито суб'єкт-діяльнісний, особистісно-зорієнтований, суб'єкт-субєктний, акмеологічний підходи виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів.. Здійснено аналіз організаційно-педагогічних умов виховання лідерських якостей майбутніх фахівців закладів, на прикладі менеджерів, у позааудиторній діяльності вищого навчального закладу. Визначено етапи реалізації комплексу організаційно-педагогічних умов виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів у сучасному освітньому середовищі.

Ключові слова: лідер, лідерські якості, майбутні менеджери, вищий навчальний заклад, організаційно-педагогічні умови, позааудиторна діяльність.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навчально-методичне видання / І.Д.Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Бех І. Особистісно зорієнтоване виховання: Наук.-метод. посібник / І.Д.Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Буряк Т.П. Сучасні підходи до лідерства / Т.П. Буряк. – К. : Наук. думка, 2009. – 200 с.
4. Васильченко Л.В. Формування управлінської культури керівника школи в системі післядипломної педагогічної освіти: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Л. В. Васильченко. – Запоріжжя, 2006. – 207 с.
5. Давлетова А.И. Развитие лидерских качеств студентов педагогического вуза : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / А.И.Давлетова. – М., 2007. – 24 с.
6. Керівництво організацією: навч. посібник / О.Є.Кузьмін, Н.Т.Мала, О.Г.Мельник, І.С.Процик. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2008. – 250 с.
7. Мараховська Н.В. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Н.В.Мараховська. – Х., 2009. – 254 с.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л.Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2000. – 712 с.
9. Яхнін Я.К. Сучасні підходи до виховання лідера / Я.К.Яхнін – К. : Наук. думка, 2010. - 143 с.
10. Петько Л.В. Иноязычное обучение будущих менеджеров образовательной сферы в условиях университетской подготовки // Инновации в образовании. – 2013. – № 12. – С. 36–45. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7868>

11. Петько Л.В. Педагогічна сутність у визначенні поняття «освітнє середовище» / Л.В. Петько // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-тет імені Григорія Сковороди»: зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – Вип. 34. – С. 109–118. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7452>
12. Петько Л.В. Підготовка нового педагога-економіста – виклик сучасній педагогічній університетській освіті (на прикладі створення нових навчальних програм з іноземної мови за фахом зі спеціальності 6.030601 «Менеджмент (управління персоналом)» / Л.В. Петько // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 27. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013. – С. 95–101. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7832>
13. Петько Л.В. Соціально-комунікативна активність підлітків: теорія і практика [Монографія]. – К. : ВМУРОЛ «Україна». – 2010. – 268 с
14. Петько Л.В. Підліток у різновіковому загоні / Л.В.Петько, В.Ф.Верезій // Рад. школа. – К. – 1989. – № 11. – С. 6–12.
15. Петько Л. В. Туризм – справа захоплююча / Л.В.Петько // Рад. школа. – 1990. – № 11. – С. 25–29.
16. Чернуха Н.М. Інтеграційна єдність навчання і виховання у сучасному освітньому просторі вищого навчального закладу / Н.М.Чернуха // Вісник Черкаського ун-ту. Серія «Педагогічні науки». – 2014. – № 24 (317). – С. 125–130.
17. Чернуха Н.М. Соціальні комунікації в інтеркультурному просторі: відповідь на виклики сьогодення / Н.М.Чернуха, Г.Асланов // Innovative processes in education: Collective monograph. – AMEET Sp. z o.o., Lodz, Poland, 2017.
18. Чернуха Н.М. Формирование социальной активности студентов в современном интеграционном образовательном пространстве / Н.М.Чернуха // Освітня політика держави : філософія, методологія, практика. Тематичний випуск. – К., 2014. – С. 137–140.
19. Чернуха Н. М. Інтеграційні процеси у вищій школі : навч. посіб. / Н. М. Чернуха, В.Г.Муромець. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – 92 с.
20. Чернуха Н.М. Пріоритети успішної соціалізації особистості : акмеологічний підхід / Н. М. Чернуха // Акмеологія – наука XXI століття : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ 30 травня 2014 р.). –К., 2014. – С. 47–52.
21. Pet'ko L.V. Education, teaching, upbringing of students in the way of professionally oriented foreign language training // L.V.Pet'ko // Geopolitical processes in the world today: Collection of scientific articles. – «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education. Vienna (Austria). 2016. – P. 322–326.
22. Ternopil'ska V.I. The role of self-government in development of leadership qualities among students // V.I. Ternopil'ska // Problems of development modern science: theory and practice: Collection of scientific articles. – EDEX, Madrid, España, 2016. – P. 327–330.

Content and Structural Characteristics of Future Music Teachers' Creative Activity Experience

Dikun Iryna

Postgraduate student

Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine, Kyiv)

Abstract

The article reveals the content of future Music teachers' creative activity experience. Its determination is considered in the context of establishing its structure. The article presents the author's views on the structure of the creative activity experience and justifies the definition of its components: motivational-demanding, cognitive-informational, operational and regulatory, control and correction. The emotional attitude is defined as an essential aspect of all the components. The author focuses on the unity of all the components and the integrity of their comprehensive relations. The activity approach in the study of the content and structural characteristics of future Music teachers' creative activity experience is prioritized.

Key words: structure, components, music teacher, creative activity experience.

Актуальність дослідження. Сучасна мистецько-педагогічна освіта актуалізує питання творчості в процесі фахової підготовки педагога-музиканта, орієнтує на розкриття творчого потенціалу особистості, її творчий розвиток та творче зростання. Такий підхід зумовлює оволодіння майбутніми педагогами-музикантами структурами творчої діяльності та набуття досвіду творчої діяльності, що відображатиме їх професійно-особистісні якості, неповторний творчий стиль роботи та слугуватиме основою для самовираження та самореалізації.

Окремі аспекти творчої діяльності, творчої особистості педагога-музиканта вивчали Е. Абдуллін, Л. Арчажнікова, А. Болгарський, Л. Горюнова, І. Зязюн, О. Михайличенко, О. Олексюк, Г. Падалка, Л. Петько [4; 5; 6; 9], Л. Рапацька, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова [10] та ін. Проте питання формування досвіду творчої діяльності потребує уточнення і зумовлює необхідність розкриття його змістовно-структурної характеристики, що і є метою даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. При дослідженні змісту та структури досвіду творчої діяльності вчителя музики нами визначається пріоритет діяльнісного підходу: творча професійна діяльність вчителя музики розглядається як провідний чинник, що впливає на творчий розвиток учнів і забезпечує його ефективність. Одночасно саме в процесі творчої музично-педагогічної діяльності розкривається

творчий потенціал вчителя музики, відбувається реалізація його творчих можливостей та розвиток.

На нашу думку, структура досвіду творчої діяльності майбутнього вчителя музики представлена складною єдністю елементів та обумовлюється цілісністю їх всебічних зв'язків. При цьому неодмінним і обов'язковим аспектом усіх компонентів структури ми визнаємо емоційне відношення як іманентну ознаку музичної діяльності.

Мотиваційно-потребовий компонент постає «пусковим механізмом» творчої діяльності, представляє динамічну систему спонукальних засобів, які зумовлюють характер її протікання та здійснюють вплив на поведінку особистості. Мотиваційна сфера є логічним центром особистості вчителя, яка визначає його професійно-педагогічну та пізнавальну спрямованість, основу якої становлять потреби. Саме тому, однією з ключових характеристик мотиваційно-потребового компоненту стає потреба у самореалізації як бажання творити, прагнення до творчої самостійності, особистісного зростання, успіху тощо. Саме з потреби самореалізації починається розвиток творчих здібностей. Наявність такої потреби у творенні Л. Єрмолаєва-Томіна визначає основою креативності [2, с. 12].

Потреба у самореалізації в процесі музично-педагогічної діяльності стає джерелом активності особистості, спрямованої на її задоволення і викликає стійкий пізнавальний інтерес до неї. Л. Арчажнікова стверджує, що це найцінніший мотив навчальної та професійної діяльності, він націлює на оперування вже набутими знаннями, способами навчання, оволодіння новими та їх вдосконалення, зумовлюючи творчий характер діяльності [1, с. 90].

Мотиваційно-потребовий компонент характеризується ціннісним ставленням студентами до музично-педагогічної діяльності і ґрунтується на усвідомленні ними значимості майбутньої професії, розумінні її значення у житті людини. Саме тоді діяльність набуває особистісного смислу, стає потребою, зумовлюючи її творчий характер.

Отже, ключовими структурними елементами даного компоненту визначаємо: потребу у самореалізації в процесі музично-педагогічної діяльності, інтерес до музично-педагогічної діяльності та ціннісне ставлення до майбутньої професії.

Пізнавально-інформаційний компонент відображає наявні знання про світ, знання про способи діяльності, характеризує рівень освіченості та культури майбутнього педагога-музиканта, забезпечує вільне функціонування в життєво-інформаційному та професійному просторі.

Основу даного компоненту складають музично-педагогічні знання. У своєму дослідженні ми схилиємося до їх традиційного розподілу на теоретичні, методичні, що передбачають оволодіння студентами історико-теоретичними музичними знаннями, знаннями з музичної педагогіки та музичної психології, методики музичного навчання та виховання дітей, інформаційною основою диригентсько-хорового, вокального, інструментального виконавства, а також знаннями організації та специфіки роботи з різними дитячими музичними колективами.

Сучасна професійна освіта вимагає опанування студентами системою загальних психолого-педагогічних знань, які слугують теоретичною і загальнометодологічною основою для ефективної творчої діяльності вчителя.

Не менш важливим для майбутнього вчителя музики залишається його художня освіченість, що передбачає наявність знань, які виходять за межі знань самої музики. До таких відносимо знання різних видів мистецтва, теорії та історії мистецтв, досвід художнього пізнання, що викликає необхідність збагачення у студентів власного мистецького тезаурусу як особистісного показника культурної ерудованості. Мистецький тезаурус студента-музиканта ми розглядаємо як систематизований обсяг художньої інформації про мистецтво, сукупність засвоєних мистецьких знань, якими він вільно та успішно оперує в процесі музично-педагогічної діяльності. Він слугує інформаційною основою пізнання музики, забезпечує повноцінне естетичне осягнення та переживання змісту музичних творів.

Таким чином, до структурних одиниць даного компоненту ми відносимо: фахові знання, психолого-педагогічні знання та мистецький тезаурус як обсяг художніх знань з мистецтва та про мистецтво.

Операційно-регулятивний компонент характеризує наявність у студентів комплексу спеціально-музичних та педагогічних умінь, а також необхідних професійних якостей, що дозволять йому на вищому рівні здійснювати музично-

педагогічну діяльність, сприятимуть особистісному розвитку та професійному вдосконаленню.

У системі професійної підготовки педагога-музиканта провідна роль належить музичній діяльності. Відповідно за її видами розглядають музичні уміння: диригентсько-хорові, вокальні, інструментальні, методичні (Л. Арчажнікова); уміння конкретного виду музичної діяльності та уміння коригувати свій психічний стан під дією музики, на основі отриманих раніше спеціальних знань та власного рефлексивного досвіду (Е. Абдуллін); «композиторські уміння» (Е. Брилін, А. Душний); уміння художньої інтерпретації та імпровізації (Н. Ветлугіна, Г. Дідич, І. Шинтяпіна). За своєю природою вони є творчими, їх наявність уможлиблює досягнення високого рівня музичної діяльності та формування на даній основі досвіду творчої діяльності. До спеціально-музичних умінь ми відносимо музично-аналітичні, музично-виконавські та художньо-творчі (уміння художньої інтерпретації, імпровізації [6], уміння створювати акомпанемент до пісень, уміння аранжувати оригінальні твори).

Необхідним елементом творчої музично-педагогічної діяльності стає художньо-педагогічне спілкування, що поєднує педагогічне спілкування із особистістю учня та художнє спілкування із творами мистецтва. Здатність педагога-музиканта до його організації стає запорукою творчої діяльності вчитель-учень, реалізує діалогову стратегію педагогічної взаємодії. Інтегральними ознаками діалогічності визначаються комунікативність, емпатійність, креативність, рефлексія (О. Рудницька); комунікативні уміння зв'язного, конкретного, послідовного, граматично вірного монологу та ораторського мистецтва (В. Кан-Калік); уміння розкрити красу композиторського задуму, художньо викликати емоційний відгук у дітей на мистецький твір (О. Ростовський); уміння встановити інтелектуально-емоційний зв'язок у спілкуванні, залучити співрозмовника до спільного обговорення, активного висловлювання (Г. Падалка).

Особливо важливим елементом даного компоненту є імпровізація. Сутність мистецтва імпровізації полягає у вільному використанні синтезу різних видів музично-виконавської діяльності та словесного експромту. Музично-виконавську імпровізацію розглядаємо як вияв творчих можливостей педагога-музиканта у власній музичній творчості (виконавська імпровізація), педагогічну імпровізацію – як здатність

знаходити нові рішення в конкретних умовах навчання і виховання, оригінальні підходи до розв'язання методичних завдань. Виконавська та педагогічна імпровізації, на думку О. Олексюк, є показником прояву духовного потенціалу в художньо-творчій діяльності музиканта-педагога. Музично-виконавська імпровізація (підбирання на слух, аранжування, власне імпровізування та ін.) передбачає особливу духовну активність, що супроводжується спалахами творчої інтуїції, творчої уяви, станом інсайту, художнім осяянням [3, с. 169].

Суттєвою характеристикою операційно-регулятивного компоненту є здатність майбутнього педагога-музиканта до самостійної креативно-пізнавальної активності, викликана внутрішнім саморухом особистості, що передбачає реконструювання, перебудову власного музично-педагогічного досвіду як активний пошук сенсу нової інформації, прагнення проникнути у зміст дослідницьких процесів, явищ, внести елементи новизни у способи виконання навчальних завдань, нові прийоми у подолання труднощів. Самостійна креативно-пізнавальна активність виступає детермінантою творчої музично-педагогічної діяльності і забезпечує продуктивність та оригінальність реалізації змісту художньо-образного та педагогічного аспектів музично-педагогічної діяльності.

Таким чином, ключовими характеристиками даного компоненту стають: спеціально-музичні уміння, уміння педагогічної імпровізації здатність до художньо-педагогічного спілкування та самостійна креативно-пізнавальна активність.

Контрольно-коригувальний компонент передбачає організацію об'єктивного самоаналізу і самоконтролю студентами перебігу й результатів їх музично-педагогічної діяльності та внесення у цей процес відповідних змін, що ведуть до особистісного професійного самовдосконалення та підвищення рівня майстерності. Саме тому важливого значення набуває розвиток здатності майбутнього педагога-музиканта до педагогічної рефлексії, спрямованої на творчий розвиток суб'єктів педагогічної взаємодії.

Змістовним елементом контрольно-коригувального компоненту ми визначаємо самооцінку ефективності музично-педагогічної діяльності майбутнього вчителя музики з позиції усвідомлення його власних творчих здобутків. Самооцінка власної творчої праці призводить до самооцінки якостей, що зумовлюють її творчий характер –

ініціативність, творча активність, креативність, увага, пам'ять, допитливість, спостережливість, ентузіазм, наполегливість та інші професійні якості [8, с. 125–127].

З позиції творчої педагогічної взаємодії учитель-учень, необхідним стає оцінка майбутнім педагогом-музикантом діяльності учнів як уміння їх активного індивідуально-творчого рефлексування музики. Оцінка художніх рефлексій учнів (виявлення у них оцінного ставлення до художнього твору, творення самих себе під його впливом; розуміння власних емоційних реакцій на отриману музичну інформацію; осмислення естетичних вражень) [4, с. 69] розкриває творчий характер професійної діяльності, адже музика стає предметом рефлексії як вчителя, так і учня.

Рефлексивні процеси необхідні як в прогнозуванні творчої діяльності, її оцінюванні, так і в плануванні корекції виявлених відхилень. Тому вважаємо за доцільне розглядати важливою характеристикою даного компоненту здатність майбутніх учителів музики до коригування діяльності педагога та учня у відповідності з результатами їх творчих навчально-освітніх досягнень.

Отже, контрольно-коригувальний компонент визначає наступні елементи: самооцінка музично-педагогічної діяльності, оцінка художніх рефлексій учнів, здатність до коригування діяльності педагога й учня.

Висновки. Проведений змістовно-структурний аналіз досвіду творчої діяльності майбутнього вчителя музики дозволяє встановити наступні його компоненти: мотиваційно-потребовий, пізнавально-інформаційний, операційно-регулятивний та контрольно-коригувальний, які, взаємообумовлюючись, утворюють цілісність феномену «досвід творчої діяльності майбутнього вчителя музики».

References

1. Archazhnikova L.H. *Professyia – uchitel muzyki* [Occupation – Music teacher] : Kniha dlia uchitelia / L.H. Archazhnikova. – M., – 1984. – 111 s.
2. Ermolaieva-Tomina L.B. *Psikholohia khudozhestvennoho tvorchestva* [Psychology of Art] : uchebnoie posobie dlia vuzov / L.B. Ermolaieva-Tomina. – M. : Akademicheskii Proekt, 2003. – 304 s.
3. Oleksiuk O.M. *Muzychna pedahohika : navchalnyi posibnyk* [Music pedagogy] / O.M. Oleksiuk. – K., 2006. – 188 s.
4. Pet'ko L.V. *Shljahy formuvannja inshomovnoi' sociokul'turnoi' kompetencii' studentiv mystec'kyh special'nostej VNZ u procesi fahovoi' pidgotovky* [The Ways of Formation of Foreign Language Socio-Cultural Competence of Students of Music-Pedagogical Specialties in High School

in the Process of Professional Teaching]/ Problemy pidgotovky suchasnogo vchytelja: zb. nauk. pr. Umans'kogo derzh. ped. un-tu imeni Pavla Tychyny / [red. kol. : Pobirchenko N.S. (gol.red) ta in.]. – Uman' : PP Zhovtyj O.O., 2012. – Vypusk 6. – Chastyna 3. – S. 57–62.

5. Pet'ko L.V. *Vyhovnyj i profesijnyj aspekty muzychno-pedagogichnoi sprjamovanosti navchannja inozemnoi movy studentiv VNZ u systemi muzychno-pedagogichnoi osvity* [Educational and professional aspects of music-pedagogical orientation of foreign language teaching for students in the system of music-pedagogical training] / Muzyka ta osvita : naukovo-metod. zhurnal / zas. MON Ukrai'ny, NAPN Ukrai'ny, Kyi'vs'ka dytjacha akademija mystectv ; gol.red. L.M.Masol. – Kyi'v : Pedagogichna dumka, 2013. – № 3. – C. 14–18.

6. Pet'ko L.V. *Formuvannja profesiyno orientovanogo inshomovno navchalnogo seredovishcha v umovah universitetu dlya studentiv spetsialnosti «Muzichne mistetstvo» (na prikladi virsha Meri Hovitt «Pavuk i Muha»)* [Formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the terms of university for students of Music Art specialty (on illustration of a poem «The Spider and the Fly» by Mary Howitt)] // L.V.Pet'ko // Naukovi zapiski Berdyanskogo derzh. ped. uni-tu. Pedagogichni nauki: zb. nauk. pr. – Issue 1. – Berdyansk : FO-P Tkachuk O.V., 2016. – P. 184–190.

7. Rudnytska O.P. *Pedahohika: zahalna ta mystetska* [Pedagogy: general and artistic]: *navchalnyi posibnyk* / O.P. Rudnytska. – Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan, 2005. – 360 s.

8. Sysoieva S.O. *Osnovy pedahohichnoi tvorchosti* [Fundamentals of pedagogical creativity]: Pidruchnyk / S.O. Sysoieva. – K. : Milenium, 2006. – 344 s.

9. Pet'ko L.V. Formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the conditions of university for students of art specialties / L.V.Pet'ko // Economics, management, law: problems of establishing and transformation: Collection of scientific articles. – Al-Ghurair Printing & Publishing LLC, Dubai, UAE, 2016. – P. 395–398. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/9779>

10. Shcholokova O.P. Art and pedagogical designing as a means of improvement of music teacher's professional preparing / O.P. Shcholokova // Economics, management, law: socio-economical aspects of development: Collection of scientific articles. Volum 2. – Edizioni Magi – Roma, Italy. – 2016. – P. 265–268.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10130>

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

УДК 78.07:371.51+37.036

Дікун Ірина. Змістовно-структурна характеристика досвіду творчої діяльності майбутнього вчителя музики.

У статті розкрито зміст досвіду творчої діяльності майбутнього вчителя музики в контексті розгляду його структури. Встановлено компоненти досвіду творчої діяльності майбутнього вчителя музики: мотиваційно-потребовий, пізнавально-інформаційний, операційно-регулятивний та контрольно-коригувальний. Акцентовано

увагу на єдність компонентів, цілісність їх всебічних зв'язків. При дослідженні даного феномену визначено пріоритет діяльнісного підходу.

Ключові слова: структура, компоненти, вчитель музики, досвід творчої діяльності.

Література

1. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки : Книга для учителя / Л.Г. Арчажникова. – М. : Просвещение. – 1984. – 111 с.

2. Ермолаева-Томина Л.Б. Психология художественного творчества: Учебное пособие для вузов / Л.Б. Ермолаева-Томина. – М. : Академический Проект, 2003.–304 с.

3. Олексюк О.М. Музична педагогіка : навч. посібник / О.М. Олексюк. – К. : КНУКіМ, 2006. – 188 с.

4. Петько Л.В. Шляхи формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів мистецьких спеціальностей ВНЗ у процесі фахової підготовки / Л.В.Петько // Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини. – Умань : ПП Жовтий О.О., 2012. – Випуск 6. – Ч. 3. – С. 57–62. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7445>

5. Петько Л.В. Виховний і професійний аспекти музично-педагогічної спрямованості навчання іноземної мови студентів ВНЗ у системі музично-педагогічної освіти / Л.В.Петько // Музика та освіта. –2013. – № 3. – С. 14–18.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7872>

6. Петько Л.В. Формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету для студентів спеціальності «Музичне мистецтво» (на прикладі вірша Мері Ховітт «Павук і Муха») // Л.В.Петько // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Вип. 1. – Бердянськ: ФОП Ткачук О.В., 2016. – 184–190.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10075>

7. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посібник / О.П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

8. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: підручник / С.О. Сисоєва. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с.

9. Pet'ko L.V. Formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the conditions of university for students of art specialties / L.V.Pet'ko // Economics, management, law: problems of establishing and transformation: Collection of scientific articles. – Al-Ghurair Printing & Publishing LLC, Dubai, UAE, 2016. – P. 395–398. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/9779>

10. Shcholokova O.P. Art and pedagogical designing as a means of improvement of music teacher's professional preparing / O.P. Shcholokova // Economics, management, law: socio-economical aspects of development: Collection of scientific articles. Volum 2. – Edizioni Magi – Roma, Italy. – 2016. – P. 265–268.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10130>

Professionally Significant Physiological Qualities of the Individual Chef

Anna Krasilnikova

*Doctor of Education Sciences,
Head of The Quality Maintenance Department in Higher Education
Khmelnitsky National University (Khmelnitsky, Ukraine)*

Irina Drozich

*post-graduate student Department of Theory and Methodology
of Labour and Professional Education
Khmelnitsky National University (Khmelnitsky, Ukraine)*

*Dedicated to the blessed memory of Doctor of Pedagogy,
Head of the Department of Theory and Methodology
of Labour and Professional Education
Khmelnitsky National University **Igor Kankovsky***

Abstract

Under the conditions of intensive development of the restaurant industry, profession "Chef" in great demand among the population and in the labor market. The competitiveness of skilled workers is ensured not only the formation of a high level of professional competence, but also physiological qualities, which are essential keys to their successful production activities.

The research deals with the importance of the formation and development of professionally significant physiological qualities of a specialist as part of the structure of the individual, in the course of their training. It was proved that the professionally significant physiological qualities of the individual chefs include: visual, gustatory, olfactory, tactile sensations, feeling the passage of time, observation, visual (visual) perception, eye-developed, long-term memory (visual, logical, imaginative), operational memory 'Five (short-term, direct labor), a highly developed imagination, a good level of switching and distribution account developed practical thinking, precision and coordination, high reaction speed, concentration, etc .

Keywords: cook, professional person, professionally significant physiological qualities of the individual chef.

Актуальність проблеми дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільно-економічних відносин в Україні, набуває особливої актуальності проблема формування професійної компетентності фахівця. Фахівець будь-якої галузі професійної діяльності – це особа, рівень професіоналізму якої відповідає стандартам надійності й конкурентоспроможності на європейському й світовому ринках праці.

Сьогодні конкурентоспроможність є важливим фактором успішного та стійкого розвитку будь-якої країни. Основна перевага високорозвиненої країни

пов'язана з її людським потенціалом, який багато в чому визначається освітою. Адже освіта виконує важливу суспільну функцію – формує самосвідомість людини. Від рівня освіти залежить якість трудових ресурсів, а, отже, і стан економіки країни. Завдання освіти полягає в створенні умов для підвищення конкурентоспроможності особистості фахівця.

В умовах інтенсивного розвитку сфери ресторанного господарства, професія «Кухар» користується широким попитом на ринку праці. Конкурентоспроможність її кваліфікованих робітників забезпечується не лише високим рівнем сформованості професійних компетенцій, а й психофізіологічних властивостей особистості, які є суттєвою запорукою їх успішної виробничої діяльності. Відтак, актуальним, на нашу думку, є виявлення і обґрунтування професійно значущих психофізіологічних властивостей особистості фахівця для цієї професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У професійній педагогіці та психології існують різні підходи до вивчення і опису структури особистості, серед яких: психодинамічна теорія особистості (З. Фрейд), аналітична теорія особистості (К. Юнг), гуманістична теорія особистості (К. Роджерс), когнітивна теорія особистості (Дж. Келлі), поведінкова теорія особистості (А. Бандура, Дж. Роттер), диспозиційна теорія особистості (Е. Кречмер, Б. Теплов, В. Небиліцин, В. Русалов), діяльнісна теорія особистості (К. Абульханова-Славська, Л. Виготський, К. Платонов, С. Рубінштейн, Г. Селевко, та ін.).

Визнаною вітчизняною педагогічною спільнотою є точка зору академіка С. Гончаренка, який розглядає особистість як певне поєднання психічних (включаючи психофізіологічні і соціально-психологічні) властивостей, спрямованості (потреби, мотиви, інтереси, світогляд, переконання), рис темпераменту й характеру, здібностей, особливостей психічних процесів (відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, уяви, увага, емоційно-вольова сфера) [2, с. 243].

Водночас, ідеї російського дослідника Е. Зеєра, що ґрунтуються на теоретичних положеннях К. Платонова щодо чотирьохкомпонентної професійно обумовленої структури особистості фахівця, яка складається з чотирьох підструктур: професійної спрямованості, професійної компетентності, професійно значущих якостей і психофізіологічних властивостей. До професійно значущих психофізіологічних

властивостей особистості вчений відносить такі як: зорово-рухова координація, окомір, нейротизм, екстраверсія, реактивність, енергетизм, тощо [3, с. 156]. При цьому психофізіологічні властивості Е. Зеєр трактує як здатності психомоторного характеру, відсутність чи нерозвиненість яких суттєвим чином утруднює процес виконання професійних функцій [4, с. 222]. Подібну точку зору щодо психофізіологічних властивостей особистості ми спостерігаємо у дослідниці У. Гаджиєвої, яка виокремлює такі з них: зорову пам'ять, окомір, нейротизм, екстраверсію, реактивність, енергетизм та ін. Вона вважає, що розвиток цих властивостей проходить уже під час опанування діяльністю [1, с. 15].

Б. Теплов стверджує, що успішність, ефективність, безпека будь якої діяльності залежить від фізіологічного стану людини. Важливу роль в оволодінні професією відіграє комплекс психофізіологічних особливостей особистості, в першу чергу таких, як функції слухового, зорового аналізаторів, оперативна та довготривала пам'ять, ступінь концентрації уваги, емоційно-вольові якості, психомоторна реакція тощо [10, с.154].

Іншої точки зору дотримується Е. Пир'єв, який до психофізіологічних властивостей відносить: інтелект, увагу, пам'ять, мислення, емоції, характер, здібності, темперамент. Вони базуються на безпосередній залежності від нервової організації людини, діяльності її головного мозку [9, с. 11].

Характеризуючи психодинамічні властивості особистості фахівців І. Каньковський виходить з того, що поведінка людини характеризується передусім її реактивністю та активністю. Саме вони визначають динаміку психічної діяльності щодо її швидкості, інтенсивності, спрямованості, тощо [5, с. 165].

Технології сучасного виробництва характеризуються суттєвою інтенсифікацією своїх процесів. Вони потребують високої міри напруження сенсорного й опорно-рухового апарату працівників, активізації процесів їх мислення, уваги, пам'яті, психоемоційної сфери. У зв'язку з цим, на думку А. Осіпцова, В. Пристинського, Т. Пристинської залишаються актуальними питання визначення найбільш ефективних засобів, методів і форм професійної прикладної фізичної підготовки фахівців, які будуть забезпечувати реалізацію оптимального розвитку їх рухових умінь і навичок, фізичних якостей, нервово-м'язової працездатності й психоемоційної стабільності, позитивної

мотивації відносно обраного фаху, професійно-прикладного фізичного виховання та здорового способу життя, «Я»-концепції особистості [8, с. 9].

У цьому ж контексті важливо процитувати М. Філіппова, який стверджує, що кожна людина в конкретних умовах життєдіяльності відповідає на різноманітні подразники різною фізіологічною реакцією. Ця індивідуальність залежить від психофізіологічних властивостей людини: нервово-емоційної стійкості, врівноваженості нервових процесів, розумової та фізичної працездатності, витривалості, тощо. У процесі навчання, виховання та спеціальних тренувань одні психофізіологічні властивості можуть розвиватися і вдосконалюватися, інші – досить стійкі й потребують для свого розвитку значного часу, а такі, як типологічні властивості вищої нервової діяльності, зберігають індивідуальні ознаки й особливості упродовж всього життя [12, с. 7].

Вивчаючи особистість педагога В. Симоненко, М. Ретивих в його підструктуру включали властивості, які характеризували особливості психофізіологічної сутності особистості педагога, та залежали від особливостей типу вищої нервової діяльності, темпераменту, індивідуальних рис характеру, здатності до саморегуляції, від своєрідності процесів збудження та гальмування. До таких властивостей науковці запропонували відносити зорово-рухову координацію, окомір, нейротизм, екстраверсію, реактивність, енергетизм, здатність образно мислити, увагу, спостережливість, інтуїцію, володіння мімікою і пантомімікою [7, с. 24].

Отже, стислий аналіз структурних елементів психофізіологічних властивостей показує, що вони є основою формування індивідуального стилю діяльності фахівців. У кожній професії можна виділити свої, специфічні психофізіологічні властивості особистості фахівця, що дозволять якісно і безпечно виконувати необхідний обсяг робіт.

Специфіка праці в галузі ресторанного господарства вимагає високої швидкості протікання психічних процесів у робітників, їх швидкої реакції, вміння орієнтуватися у складній обстановці, постійного контролю і самоконтролю. Тому, під професійно значущими психофізіологічними властивостями ми будемо розуміти сукупність фізіологічних і нейрофізіологічних механізмів психічних процесів, що обумовлюють ефективну діяльність кухарів.

Мета статті полягає у виявленні та характеристиці набору професійно значущих психофізіологічних властивостей майбутніх кухарів, які слід формувати під час їх професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Необхідно констатувати, що професія «Кухар» за ступенем важкості та напруженості праці традиційно відноситься до професій середнього рівня фізичного навантаження, оскільки його професійна діяльність супроводжується високою температурою повітря в оточуючому середовищі, шумом у цехах, контактом з великою кількістю пахучих речовин, роботою з тепловим устаткуванням, емоційним напруженням тощо. Ці фактори викликають перенапруження і ризик помилок, навіть призводять до травматизму, перенагрівання або переохолодження та алергічних захворювань працівників. Кінцевим результатом праці кухаря є високоякісні готові страви та кулінарні вироби. Будь-яка помилка, халатність, неуважність в роботі призводять до важких наслідків, в тому числі харчових отруєнь людей. Все це зумовлює необхідність формування і розвитку в майбутніх кухарів відповідних професійно значущих психофізіологічних властивостей, які дозволять їм проявити високий рівень професійної компетентності. Охарактеризуємо їх.

Однією з ключових психофізіологічних властивостей особистості кухаря є *відчуття*. На сьогодні в кулінарії не існує спеціальних пристроїв для оцінювання якості продуктів. Відтак єдиним і незамінним способом оцінювання якості продуктів, страв та кулінарних виробів є органолептична оцінка, тобто перевірка продуктів та готових страв зоровим, нюховим, смаковим і дотиковим аналізаторами. Отже, незамінними в роботі кухаря є зорові, нюхові, смакові та дотикові відчуття.

Зорові відчуття необхідні в роботі над оформленням зовнішнього вигляду страви, для гармонійного розміщення окремих компонентів, формування кольорової гами, правильності підбору посуду. Зорові відчуття, це найперш *окомір*. Він необхідний під час нарізання та формування напівфабрикатів, при закладанні компонентів тієї чи іншої страви та під час порціонування та відпуску страв, тощо. Порушення окоміру може проявитися в тому, що кухар подасть порцію салату на великій тарілці, мілко нарізані компоненти будуть здаватися «загубленими» на її дні. Вміння оцінювати масу і кількість продуктів важливе для дотримання рецептури, технології обробляння сировини, приготування напівфабрикатів. Завдяки *нюховим відчуттям* кухар має вміти розрізняти різноманітні

запахи.

Смакові відчуття з'являються, коли їжа попадає в рот. Розрізняють чотири основних види смакових відчуттів: солодкий, гіркий, кислий, солоний. В різних комбінаціях вони можуть дати велику кількість смакових відтінків. Для кухаря смакові і нюхові відчуття відіграють важливу роль, так як дозволяють орієнтуватися в великій кількості смакових комбінацій продуктів. Вміння розрізняти запахи і смакові якості продуктів необхідні кухареві не тільки в процесі приготування страви, але й для збереження її смаку, запаху, консистенції протягом всього періоду її реалізації.

Дотикові відчуття являють собою відображення механічних властивостей предметів, які виявляються при дотику до них, так можна відчутти форму і величину предмета, стан поверхні. Завдяки дотиковим відчуттям кухар отримує інформацію про структуру, консистенцію, температуру продуктів. Формування «образу» продукту проходить, коли кухар проводить кінчиками пальців по його поверхні. Наприклад, на дотик можна відрізнити крохмаль від борошна. Щоб перевірити консистенцію риби, на її поверхню натискають, та спостерігають, як будуть зникати заглиблення. В несвіжій риби заглиблення зникають повільно.

Важливою і специфічною професійно значущою психофізіологічною властивістю кухаря є *відчуття плину часу, тобто тих чи інших його відрізків*. Адже до певних продуктів відводиться час, для доведення їх до готовності. Наприклад, для приготування рагу овочевого обсмажену картоплю та овочі з'єднують з соусом та тушкують 10-15 хв. Після цього кладуть кабачки, припущену білокачанну капусту та тушкують 10-15 хв. За 5-10 хв до готовності кладуть зелений консервований горошок, розтертий часник та спеції. Усі ці відрізки часу кухар контролює так званим «внутрішнім годинником».

Завдяки відчуттям виникає більш складний процес, який в психології називають *сприйняттям*. Процес сприйняття пов'язаний з такими особливостями особистості як інтереси, бажання, потреби. Чим ширша ерудиція людини, тим більше її сприйняття. Якщо кухар добре знає товарознавство харчових продуктів, технологію приготування їжі, тоді ці знання полегшать йому сприйняття продуктів для приготування страв. При цьому саме сприйняття буде вибіркоким, тобто буде спрямоване на ті продукти, що в цей час необхідні кухарю для приготування певної страви. *Візуальне (зорове) сприйняття* необхідне кухарю, перш за все, для оцінювання зовнішнього вигляду

сировини, а також готових страв та кулінарних виробів. Наприклад, по кольору кухар розрізняє сорти картопляного крохмалю: вищий і перший сорт – білого кольору, другий сорт має сіруватий відтінок. Правильне сприйняття кольору має велике значення при виконанні різних технологічних процесів, від цього залежить зовнішній вигляд страв. Відтак, важливо враховувати зміну кольору при тепловому оброблянні продуктів. Наприклад, овочі зеленого, білого, червоно-фіолетового кольору інтенсивніше змінюють колір. Жовті, яскраво-помаранчеві овочі не змінюють природного кольору.

Велику роль відіграє зорове сприйняття при підборі комбінацій і співвідношенню продуктів за кольором. Кухар має зважати, що природне забарвлення продуктів, асоціюється в свідомості людини з певною уявою про їх смак та якість. Наприклад, якщо під час кулінарного оброблення не зберегти зелене забарвлення шпинату та щавлю, то вони стануть бурими. Незважаючи на те, що смак зелених щів практично не зміниться, однак бурий колір викличе в свідомості споживача уявлення про гнилу, зіпсовану зелень. Червоний фарш в м'ясних биточках нагадує про сире, не просмажене м'ясо, це може викликати невдоволення споживачів. Будь які зміни природного забарвлення продуктів насторожують людину, а іноді викликають в неї відчуття відрази.

Погоджуємося з Є. Клімовим, що кухар повинен мати відмінну пам'ять, яку не компенсувати ніяким записником [6, с. 204]. Адже кухареві необхідно пам'ятати багато інформації: рецептури страв та напоїв, їх смакові особливості, тощо.

Оптимальний режим праці в будь-якій професії ґрунтується на ритмічності роботи, під якою розуміють певну часову та сутнісну послідовність трудових операцій, що є необхідною умовою для вироблення навичок та професійної майстерності. Професійна майстерність формується завдяки засвоєнню навичок, зокрема, для кухаря це нарізання овочів, м'яса, риби та інших продуктів. В окремих випадках необхідні тренувальні вправи, в результаті яких досягається певний рівень оволодіння прийомами оброблення продуктів, рухами, операціями. Важливого значення при цьому набуває постійне засвоєння та закріплення знань. Здобуваючи професію учні вивчають багато предметів загальнопрофесійної та професійно-теоретичної підготовки. В процесі теоретичного навчання в майбутнього кухаря проходить накопичення знань про якісний і кількісний склад продуктів, які використовуються для приготування страв та кулінарних виробів, оптимальні способи і методи їх обробки, організацію

технологічних процесів з врахуванням законів хімії та рекомендацій фізіології та гігієни харчування тощо. Особливе значення у професії кухаря мають знання засобів виробництва, тобто предметів праці і засобів праці, а також основних методів механізації виробничих процесів. Завдяки отриманим знанням в роботі професійно компетентного кухаря скорочуються загальні енергетичні затрати, чітко виконується кожна технологічна операція.

У кухаря має бути розвинена *логічна пам'ять*, адже кухар готує різні страви в певній послідовності, згідно з рецептурами приготування. До прикладу, технологія приготування борщу українського складається з таких операцій: проціджування бульйону; доведення бульйону до кипіння; закладання в киплячий бульйон нарізаної часточками картоплі та доведення до кипіння; закладання нашаткованої капусти та її варіння до напівготовності; додавання тушкованих буряків та пасерованих овочів; за 5–10 хв до закінчення варіння закладання солодкого перцю, нарізаного соломкою, пасерованого, розведеного бульйоном борошна, солі, цукру, спецій; заправлення салом-шпик; доведення борщу до смаку, настоювання 20 хв. Усі перераховані операції чітко виконуються одна за одною, і зміна послідовності їх виконання не допускається.

У кухаря має бути добре розвинена *зорова пам'ять*, завдяки якій можна запам'ятати багато зорових образів, в яких відображені способи оформлення страв, кольорові відтінки багатьох продуктів, їх комбінації. Завдяки *наочно-образній пам'яті* можна легко відтворити в свідомості образи предметів з точністю їх форми, кольору, смаку, запаху. Цей тип пам'яті особливо важливий для кухарів, оскільки дозволяє їм пам'ятати зовнішній вигляд страв (еталони кольору, форми, величини продуктів та страв), специфічний смак і запах багатьох продуктів. Кухар може визначити сорт вершкового масла по його смаку та зовнішньому вигляду. Отже, для майбутнього кухаря важлива наявність *довготривалої (логічної, зорової, наочно-образної) пам'яті*.

Найактивніше використовується кухарем *оперативна пам'ять (короткочасна, безпосередньо робоча)*. Висока якість готової продукції багато в чому залежить від дотримання кухарем технологічних вимог до оброблення продуктів та приготування страв на всіх етапах технологічного процесу. Технологічні карти звільняють кухаря від необхідності пам'ятати різноманітні варіанти рецептур, норми сировини масою нетто на одну порцію та для спрощення розрахунків на 10, 20, 30, 40, 50 і більше порцій. Разом з

тим, у процесі роботи від кухаря вимагається володіння смаковою пам'яттю, яка повинна містити багаточисельні смакові співвідношення.

Удосконалення технології приготування страв може слугувати основою для подальшого формування нових творчих підходів до розвитку кулінарії. Отже, у кухаря мають бути *високорозвинена уява, високий рівень переключення та розподілу уваги, розвинене практичне мислення.*

Уява – це процес створення нових образів чи ідей на основі минулого сприйняття. Завдяки уяві кухар може уявити загальний вигляд та смакову гармонію майбутньої страви. Уявні образи не відтворюються, а створюються, вони складаються частинами з того, що сприймалося раніше. Кухар, перш ніж приготувати страву, спочатку створює її в своїй уяві, яка повинна бути добре розвинена. Фантазія і мрія, як різновид творчої уяви, є рушійним стимулом в роботі кухаря.

Увага – це зосередження психічної діяльності на одному чи декількох об'єктах. Кухарю щоденно необхідно дегустувати готові страви та кулінарні вироби. Процес дегустації вимагає різної концентрації уваги: в одному випадку навантаження припадає на сенсорні навички (визначення кольорової гамми страви, смаку, запаху), в інших – на процеси мислення (співвідношення харчових компонентів, їх відповідність рецептурі).

Практичне мислення спрямоване на вирішення практичних завдань. В процесі мислення виробляються варіанти майбутніх дій. Перш ніж почати готувати страви, кухар планує меню, розраховує продукти на відповідну кількість порцій. Готуючи ту чи іншу страву кухар має зберігати певну повторюваність технологічних прийомів, але разом з тим він повинен враховувати відмінності в рецептурі страв та змінювати стереотип своїх дій. Наприклад, в тижневому меню може бути передбачено приготування борщу декількох рецептур. Технологія приготування борщу київського передбачає використання варених шаткованих грибів, квасолі з відваром. Для борщу московського необхідно, щоб в бульйоні додатково варилися кістки від шинки або свиняча копчена грудинка. Для борщу селянського буряки та моркву нарізають скибочками, капусту – шашками, додають нарізані часточками яблука, заправляють товченим салом з сирою цибулею.

Від кухаря, насамперед, залежить якість обслуговування споживачів. Психологія трудового процесу цієї професії має свою специфіку, вона визначається певними

закономірностями розвитку професійних навичок, що пов'язані з обслуговуванням споживачів. Трудові процеси, які здійснює кухар, характеризуються двома видами м'язової діяльності: динамічною та статистичною роботою. Термін динамічна робота вводить в психології для позначення напруження м'язів та переміщення в просторі будь-якої ланки рухового апарату людини, а також переміщення предметів та засобів праці. Впродовж робочого дня кухар здійснює різне переміщення вантажів (в залежності від рівня механізації підприємства). В сучасних підприємствах ресторанного господарства в кухарів стає менше механічних операцій. Разом з тим з'являються нові види динамічної роботи з невеликими енергетичними затратами, що потребують в процесі приготування страв швидкості рухів, точності, координованості [11, с. 137].

На перший погляд здається, що в своїй професійній діяльності кухар виконує багато простих рухових прийомів. Але якщо детально їх розглянути, то ці прийоми насправді виявляються досить складними, так як виконання кожного з них потребує окрім фізичних зусиль ще й швидкості і точності. Прийоми, поєднуючись один з одним, перетворюються в елементарні операції, які кухар здійснює в певній послідовності. При цьому точність його рухів досягається завдяки гармонійному включенню різних м'язів організму, підтриманню правильної пози, що забезпечує загальну рівновагу тіла.

Підвищення продуктивності праці кухарів залежить від швидкості та точності їх психічних реакцій. Кухареві за одиницю часу необхідно опрацювати велику кількість сигнальної інформації:

- показники ваговимірювального устаткування, терморегуляторів, манометрів;
- вимоги нормативно-технологічної документації (ДСТУ, ТУ), Збірника рецептур страв та кулінарних виробів;
- оцінки якості готових страв (зовнішній вигляд, колір, консистенція, запах, смак).

Це пов'язане з нервово-психічною напругою, тобто з високим ступенем мобілізації основних нервових процесів, за допомогою яких мозок здійснює різносторонню діяльність. Відтак, робота кухаря вимагає наявності таких

психофізіологічних властивостей як *точність та координація рухів, висока швидкість реакції, зосередженість*.

Висновки. Таким чином, на основі викладеного вважаємо, що для кухаря мають особливе значення такі загальні професійно значущі психофізіологічні властивості, як складові структури його особистості: зорові, смакові, нюхові, дотикові відчуття, відчуття плину часу, спостережливість, візуальне (зорове) сприйняття, розвинений об'ємний та лінійний окомір, довготривала пам'ять (зорова, логічна, образна), оперативна пам'ять (короткочасна, безпосередньо робоча), високорозвинена уява, хороший рівень переключення та розподілу уваги, розвинене практичне мислення, точність та координація рухів, висока швидкість реакції, зосередженість тощо.

Слід зазначити, що успішне формування і розвиток професійно значущих психофізіологічних властивостей майбутніх кухарів залежить від виваженого проектування змісту його професійної підготовки, та застосування відповідних методів та засобів навчання. Цьому будуть присвячені наші подальші дослідження.

References

1. Gadzhieva U. B. *Professional'no znachimye psihofiziologicheskie kachestva lichnosti i ih professional'naya obuslovlennost'* [Professionally important psychophysiological qualities of the person and their professional conditionality] // Aktual'nye voprosy sovremennoj psichologii: materialy II mezhdunar. nauch. konf. (g. Chelyabinsk, fevral' 2013 g.). — Chelyabinsk: Dva komsomol'ca, 2013. — S. 14–16.
2. Honcharenko S. U. *Ukrayins'kyi pedahohichnyy slovnyk* [Ukrainian Pedagogical dictionary] / S. U. Honcharenko. — K. : Lybid', 1997. — 376 s.
3. Zeer Je. F. *Psihologija professij* [Psychology of occupations] / Je. F. Zeer. — M.: Akademicheskij Proekt, Fond «Mir», 2005. — 336 s.
4. Zeer Je. F. *Psihologija professional'nogo obrazovanija* [Psychology of vocational education] / Je. F. Zeer. Voronezh: Izdatel'stvo NPO «MODJEK», 2003. — 480 s.
5. Kan'kovs'kyi I. Ye. *Systema profesijnoyi pidhotovky inzheneriv-pedahohiv avtotransportnoho profilyu: monohrafiya* [The system of training teachers motor engineers profile] / Ihor Yevheniyovych Kan'kovs'kyi; za red. N.H. Nychkalo. — Khmel'nyts'kyi : FOP Tsyupak A.A., 2014. — 562 s.
6. Klimov E. A. *Psihologija professionala* [Professional Psychology] / E. A. Klimov. — M.: Institut prakticheskoy psichologii; Voronezh: NPO «MODJEK», 1996. — 400 s.

7. *Obshchaya i professional'naya pedagogika: Uchebnoe posobie dlya studentov, obuchayushchihsya po special'nosti «Professional'noe obucheniye»: V 2-h knigah [General and Professional Pedagogy] / Pod red. V. D. Simonenko, M. V. Retivyh. – Bryansk: Izd-vo Bryanskogo gosudarstvennogo universiteta, 2003. – Kn.1. – 174 s.*
8. Osiptsov A. V. Shlyakhy udoskonalennya psykholoho-pedahohichnykh umov orhanizatsiyi profesiyno-prykladnoho fizychnoho vykhovannya uchniv i studentiv v systemi neperervnoyi osvity / A. V. Osiptsov, V. M. Prystyns'kyi, T. M. Prystyns'ka [Ways to improve psychological and pedagogical conditions of professional-applied physical training of pupils and students in the system of continuous education] // *Teoriya ta metodyka fizychnoho vykhovannya: nauk.-metod. zhurnal. – 2006. – № 3 (23). – S. 9 – 12.*
9. Pyr'ev E. A. *Psihologiya truda: uchebnoe posobie [Psychology of work] / E. A. Pyr'ev. M-Berlin: Direkt-Media, 2016. – 455 s.*
10. Teplov B. M. *Izbrannyye trudy v 2 t. [Selected Works in 2 volumes] / B. M. Teplov. – M.: Pedagogika, 1985. – T.2. – 357 s.*
11. Usov V. V. *Professional'naya jetika i psihologiya v obshhestvennom pitanii [Professional ethics and psychology in catering] / V. V. Usov. – M.: Vysshaya shkola, 1990. – 202 s.*
12. Filippov M. M. *Psykhofiziologiya lyudyny: Navch. posib. [Human Psychophysiology] / M. M. Filippov. – K.: MAUP, 2003. – 136 s.*

Translation of the Title, Abstract and References of the Author's Language

УДК 647.252:37.015.3

Ганна Красильникова, Ірина Дрозіч. Професійно значущі психофізіологічні властивості особистості кухаря.

В умовах інтенсивного розвитку сфери ресторанного господарства, професія «Кухар» користується широким попитом у населення та на ринку праці. Конкурентоспроможність її кваліфікованих робітників забезпечується не лише високим рівнем сформованості професійних компетенцій, а й психофізіологічних властивостей особистості, які є суттєвою запорукою їх успішної виробничої діяльності.

В статті доведена важливість формування і розвитку професійно значущих психофізіологічних властивостей фахівця, як складової структури особистості, у процесі їх професійної підготовки. Встановлено, що до професійно значущих психофізіологічних властивостей особистості кухаря належать: зорові, смакові, нюхові, дотикові відчуття, відчуття плину часу, спостережливість, візуальне (зорове) сприйняття, розвинений окомір, довготривала пам'ять (зорова, логічна, образна), оперативна пам'ять (короткочасна, безпосередньо робоча), високорозвинена уява, хороший рівень переключення та розподілу уваги, розвинене практичне мислення, точність та координація рухів, висока швидкість реакції, зосередженість, тощо.

Ключові слова: кухар, особистість фахівця, професійно значущі психофізіологічні властивості особистості кухаря.

Література:

1. Гаджиева У. Б. Профессионально значимые психофизиологические качества личности и их профессиональная обусловленность // Актуальные вопросы современной психологии: материалы II междунар. науч. конф. (г. Челябинск, февраль 2013 г.). – Челябинск: Два комсомольца, 2013. – С. 14–16.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Зеер Э. Ф. Психология профессий / Э. Ф. Зеер. – М.: Академический Проект, Фонд «Мир», 2005. – 336 с.
4. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования / Э. Ф. Зеер. Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – 480 с.
5. Каньковський І. Є. Система професійної підготовки інженерів-педагогів автотранспортного профілю: монографія / Ігор Євгенійович Каньковський; за ред. Н.Г. Ничкало. – Хмельницький : ФОП Цюпак А.А., 2014. – 562 с.
6. Климов Е. А. Психология профессионала / Е. А. Климов. – М.: Институт практической психологии; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. – 400 с.
7. Общая и профессиональная педагогика: Учебное пособие для студентов, обучающихся по специальности «Профессиональное обучение»: В 2-х книгах / Под ред. В. Д. Симоненко, М. В. Ретивых. – Брянск: Изд-во Брянского государственного университета, 2003. – Кн.1. – 174 с.
8. Осіпцов А. В. Шляхи удосконалення психолого-педагогічних умов організації професійно-прикладного фізичного виховання учнів і студентів в системі неперервної освіти / А. В. Осіпцов, В. М. Пристинський, Т. М. Пристинська // Теорія та методика фізичного виховання: наук.-метод. журнал. – 2006. – № 3 (23). – С. 9 – 12.
9. Пырьев Е. А. Психология труда: учебное пособие / Е. А. Пырьев. М-Берлин: Директ-Медиа, 2016. – 455 с.

10. Теплов Б. М. Избранные труды в 2 т. / Б. М. Теплов. – М.: Педагогика, 1985. – Т.2. – 357 с.
11. Усов В. В. Профессиональная этика и психология в общественном питании / В. В. Усов. – М.: Высшая школа, 1990. – 202 с.
12. Філіппов М. М. Психофізіологія людини: Навч. посіб. / М. М. Філіппов. – К.: МАУП, 2003. – 136 с.

The Methodology of Using the Informational Technologies in the Producing of the Electronic Means of Studying for Elementary School

Lukianyk Ludmyla Vasylivna

Associate Professor, Ph.D.

Department of theory and methodology of primary education

Rivne State Humanitarian University

Abstract

The article confirms the efficiency of the experimental methodology on the methodological base of teaching of using the informational technologies in the producing of the electronic means of studying for elementary school; enlightens the methodic aspects: stages of learning the educational material, ways of work with the programs Microsoft PowerPoint, Macromedia Flash, Picasa, Photodex ProShow etc., ways of activation of the multimedia technology, in particular, high quality animation, three-dimensional graphics (3D), MIDI music (Musical Instrument Digital Interface), shows the methodic of studying multimedia applications. Creation of electronic studying books is an actual task. It is directed on the realization of informational and communicational technologies in the standards of the high school; work on the context and the system of methodological studying development. The possibilities of the special programs TurboSite and AutoPlay Media Studio can be used for creation the learning books and educational material for Ukrainian, Literature Reading, Nature Study in the elementary school.

Key words: multimedia informational technologies, multimedia ways of teaching, multimedia presentations, multimedia-trainers, programs.

Опрацювання фахової літератури [1], аналіз державних документів [2, 3, 4, 5, 6] дало нам можливість окреслити експериментальну модель **«Методичні основи роботи вчителя з використання інформаційних технологій у розробці електронних засобів навчального призначення для початкової школи»**, що відображає сучасні тенденції навчання мультимедійних інформаційних технологій із охопленням усіх рівнів. Критеріями сформованості креативних умінь та навичок учнів за допомогою електронних засобів навчального призначення для початкової школи було визначено: **корегувально-моделюючий критерій** із показниками: 1) уміння використовувати ІКТ для розв'язування завдань навчального предмета, 2) уміння використовувати можливості ІКТ на різних етапах уроку та **інформаційно-пошуковий критерій** із показниками: 1) уміння працювати з презентаціями мультимедіа-тренажерів 2) уміння створювати власні мультимедійні презентації з метою розвитку уваги, пам'яті.

За сформованістю даних умінь визначено чотири рівні оволодіння учнями креативними уміннями та навичками з використанням мультимедійних інформаційних технологій: високий, достатній, задовільний, низький.

З урахуванням педагогічних умов на формувальному етапі дослідження було розроблено й реалізовано експериментальну модель **«Методичні основи роботи вчителя з використання інформаційних технологій у розробці електронних засобів навчального призначення для початкової школи»**, що обіймала три взаємопов'язані етапи: **навчально-аналітичний, репродуктивно-діяльнісний, оцінювально-змістовий**. Зображення експериментальної моделі див. на рис.1.

На початку експериментально-дослідного навчання було проведено пропедевтичну роботу з учителями початкових класів, у процесі якої проводилася роз'яснювальна робота щодо методики дослідного навчання, добору дидактичного матеріалу - мультимедійних додатків навчального призначення. Метою першого - **навчально-аналітичного** етапу було забезпечення навчально-виховного процесу необхідним експериментальним матеріалом. Основними методами роботи з учнями були: пояснення вчителя, евристична бесіда, спостереження за допомогою слухової та зорової наочності (демонстрація таблиць, схем); пояснювально-ілюстративний, проблемно-пошуковий, імітаційно-наслідувальний. Процес засвоєння навчального матеріалу реалізувався через мультимедійні засоби навчання: мультимедіа-презентацію, слайд-шоу, електронний журнал, віртуальний тур; мультимедіа-видання, flash-, shockwave- ігри (навчальні ігри), мультимедіа-тренажери, навчальні мультимедіа-системи, лінгвістичні мультимедіа-системи, мультимедійні Internet-ресурси та інші.

(рис. 2.1.) Експериментальна модель щодо методичних основ роботи вчителя з використання інформаційних технологій у розробці електронних засобів навчального призначення для початкової школи



На першому етапі реалізовувалась така педагогічна умова: забезпечення взаємозв'язку пріоритетних напрямів навчальної діяльності і набутого досвіду дитини.

Метою другого – **репродуктивно-діяльнісного етапу** було навчити учнів використовувати мультимедійні ресурси навчання: роботу з анімованою комп'ютерною графікою і текстом, мовою, високоякісним звуком, нерухомими зображеннями і рухомим відео; інформацію цифрового характеру (тексти, графіку, анімацію); аналогову інформацію візуального зображення (відео, фотокартки, картини тощо); аналогову інформацію звуку (мову, музику, інші звуки); мультимедійні додатки навчального призначення, які використовуються у загальнонавчальному закладі.

Методами роботи були: пояснювально-ілюстративний, частково-пошуковий, пояснення нового матеріалу, наочні та слухові методи, дидактичні принципи: розуміння значень ІТ, розвитку сприйняття мультимедійного матеріалу, різнорівневі завдання, тренажери, призначені для відпрацювання умінь, навичок навчальної діяльності, здійснення самопідготовки; інформаційно-пошукові, інформаційно-довідкові, призначені для формування вмінь і навичок систематизації інформації; імітаційні вправи, моделюючі засоби довільної композиції, що надають користувачеві основні елементи і типи функцій для моделювання певної реальності.

На цьому етапі реалізовувалась така педагогічна умова, як формування необхідних інформаційних знань, умінь і навичок за допомогою прикладних мультимедійних програм.

На третьому – **оцінювально-змістовому етапі** основним завданням було навчити учнів об'єднувати засвоєні ними вміння в можливість опрацьовувати велику кількість різнорідної інформації (звукової, графічної, текстової та відео) та компонувати її в зручному виді.

На цьому етапі використовувалися методи: робота з таблицями, тестами, програмами, тренувальні вправи на усвідомлення учнями особливостей використання ІТ, методи спостереження за поданням мультимедійного матеріалу, конструювання вправ за електронними підручниками, логічні завдання, контролюючі, призначені для контролю (самоконтролю) рівня оволодіння навчальним матеріалом.

На третьому етапі було реалізовано таку педагогічну умову: практичне засвоєння учнями правил застосування ІТ для навчання і способів створення презентацій на спеціально організованих заняттях.

Проведене дослідження механізму використання новітніх інформаційних технологій у початковій школі дає можливість зробити такі висновки: застосування технічних засобів навчання підвищує якісний рівень знань учнів, сприяє концентрації уваги, стимулює інтерес до навчального матеріалу. Цілеспрямоване і систематичне використання пропонованих вправ і завдань, пов'язаних із використанням мультимедійних інформаційних технологій, здатне забезпечити реалізацію принципу наступності вивчення навчального матеріалу в початкових класах.

References

1. Andrijevs'ka V. M. Mul'tymedijni tehnologii' u pochatkovij lanci osvity /V. M. Andrijevs'ka, N. V. Olefirenko // Informacijni tehnologii' i zasoby navchannja. – 2010. – №2 (16) [Elektronnyj resurs] : <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>
2. www.president.gov.ua/documents/15828.html
3. www.irf.ua/.../konceptiya_rozvytku_osvity_na_period_20152025rr
4. <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>
5. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>
6. http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/cons.parus.ua/.../Pro-pidsumki-perekhodu-pochatkovoyi-shk.

The Phenomenon of "Nation" in a Close Analyses of Problem of Students' National Self-Assertion Upbringing on the Modern Conditions

Soichuk Ruslana

*Rivne State Humanitarian University
Candidate of Pedagogical Sciences, Docent (Ukraine, Rivne)*

Abstract

In the article the essence of the concepts «nation», «nationalism», «national idea» and «national self-affirmation of the individual» are considered. The problem of national self-affirmation education in school youth under conditions of Ukrainian nation establishment is actualized. The main features of the nation and the nation state and factors their formation, which indicate the independence and freedom of people in national self-affirmation are characterized. The prospects of national self-affirmation education in school youth are considered as a process of civic nation formation, where every member of the Ukrainian community should be realized through his own implication to the establishment of the Ukrainian nation, civil society, to be responsible to his national state and cooperate jointly with other citizens in the state and the nation profit.

Key words: nation, national self-affirmation, nationalism, national state, national idea, national solidarity, school youth.

Актуальність дослідження. Нині відбуваються історичні події в житті українського народу – відстоювання державності та творення української нації як основи подальшого поступу Української національної держави. Адже наразі від прагнення національного самоствердження українського народу залежить подальша доля теперішнього й прийдешнього поколінь українців та можливість стати нацією й мати майбутнє. З огляду на зазначене, вітчизняна освітньо-виховна система повинна відповідати на суспільно-політичні, соціально-економічні виклики та сприяти процесу націотворення та державотворення, а також, відповідаючи на суспільні запити, – формувати нову особистість із почуттям національного самоствердження. Відтак національне самоствердження особистості слід розглядати як інтегративну властивість особистості, що виявляється у сформованості позитивної національної ідентичності, виборі своєї активної соціальної і громадянської позиції в суспільстві, що характеризується відповідальністю перед своєю нацією, готовністю відстоювати і захищати її національні інтереси. Національне самоствердження пов'язане з мобілізацією всього свого інтелектуально-духовного потенціалу особистості для досягнення успіху в інтересах українського народу та утвердження цінності української

нації [9; 22; 23]. Саме у розквіті української нації як найвищої історичної категорії вбачається гідне та повноцінне життя кожної особистості, захист її прав та інтересів. Розвиток особистості шляхом удосконалення, а держави й нації – процвітання, базується на фундаментальній цілісності: праві реалізації особистістю своїх сутнісних сил у прямій пропорційній залежності від розвитку всього людського життєвого потенціалу країни. Такий тип модерної нації ґрунтується на народнокультурній мобілізації та перепривласненні самобутньої історії [12; 13; 14; 15; 20; 25; 29].

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових розробок засвідчує, що у національному самоствердженні особистості провідною складовою визначено належність особистості до народу як усвідомлення і прийняття культурних цінностей та святинь, які утворюють зміст історії народу, нації. Зазначена складова є динамічною, оскільки людина органічно, кровно належить своїй расі, своїй національності, своїй родині: «... в неповторній, лише йому одному належній індивідуальності своєрідно переломлюються усі расові, національні, станові, сімейні спадки, перекази, традиції, навички. Особистість людська кристалізується на тому чи іншому органічному ґрунті... [1, с. 154]».

У контексті проблеми виховання національного самоствердження в учнівської молоді введення до наукового обігу поняття «нація» потребує детального аналізу. Варто зауважити, що питання творення нації привертало увагу багатьох учених та мислителів. Та й донині є актуальним, що демонструє різні бачення сутності поняття, його трактування, проте у жодному разі неможливо охопити остаточно й цілісно його визначення, зокрема, феномен «нації» розглядають як: конкретно-історичну форму спільності людей, об'єднаних єдиною мовою і територією, глибокими внутрішніми економічними зв'язками, певними рисами культури й характеру [26]; етноси, котрі стали націями внаслідок того, що попередня етнічна різноманітність долалася шляхом більшої культурної уніфікації (національна мова, спільні звичаї тощо) [7]; людська спільнота, що живе в рідному краєві, має спільні міфи, спільну історію, спільну національну культуру, єдину економіку та єдині права й обов'язки для всіх її представників [21]; природно-соціальна спільність людей, які об'єднані ідеєю свободи, боротьбою за її здійснення, де державна реалізація піднімає народ до самостійного політичного життя [27].

Аналіз провідних концепцій щодо націотворення дозволяє узагальнити та виокремити два найсуттєвіші підходи: нація розглядається як сукупність людей, певне суспільне утворення, що проживає на спільній території, характеризується особливостями культури, мови, психічного складу, спільністю економічного життя, що відрізняє націю від народу як менш розвиненого суспільного утворення з усвідомленням своєї єдності та відмінностей від інших спільнот; нація визначається як сукупність громадян, що проживає на території певної держави та може складатися з кількох етносів і бути полікультурною і полімовною [7].

Для повнішого розуміння окресленої проблеми варто згадати про характерні специфічні ознаки нації, провідні характеристики щодо уявлення про означений феномен, а саме: національно-культурне самовизначення та територіальну, правову і політичну солідарність [19; 7]. Безпосередньо, у світлі окресленої проблеми, вартує уваги бачення Дж. Александера щодо «фактора солідарності», який є одним із пріоритетних у процесі націотворення: «Солідарність означає суб'єктивні відчуття інтегрованості, що їх мають індивіди як члени суспільних груп, ... та має відношення до реально існуючих груп [31, с. 221]». Таке почуття єдності та солідарності виникає завдяки спільним нормам і визнанню спільних прав й обов'язків членів спільноти [20; 14]. З огляду на зазначене, логічним бачиться те, що національна солідарність становить рушійну силу «індивідуальної суспільно-історичної активності особистості, визначає дійсний рівень її національної автентичності як наслідку процесу національної самоідентифікації [6, с. 288]» та надає рішучості долати труднощі, жити й творити майбутнє своє й української нації; гуртує громадян на різні форми боротьби за національне і соціальне визволення [5]. За такого чину нація насамперед є спільністю ідейною, а не лише етнічною, де національна єдність усвідомлена і проявляється в дієвості та виникає й тримається на таких двох чинниках: природно-соціальному – спільність людей як соціальне явище, утворене на основі кровно-генетичної спорідненості (сім'я, рід, плем'я, народ); духовно-конвенціональному – спільність людей, об'єднана єдиною метою, мовою, культурою, інтересами та цілеспрямованою діяльністю в різних сферах. Але найвагомішим бачиться те, що власне «...нація прагне жити згідно зі своїми внутрішніми поривами, йти за голосом свого духу, а не

підпорядковуватися потребам іншої нації. ... коли національна спільнота примушена рухатися чужими стежками, відбувається руйнування її єства» [27, с. 324].

У складному історичному процесі становлення нації саме створення і плетання спогадів, символів, міфів, вартостей і традицій визначає її унікальну національну культурну спадщину. Культурна нація, базуючись на культурі рідного народу, стає політичною нацією з власною політичною культурою, що передбачає власні інституції, політичні ролі та символіку [20; 16]. Відтак, означений феномен розглядають як усю сукупність населення різного етносу, що ідентифікується з поняттям громадянства певної країни та має власну державу чи прагне реалізувати своє право на самовизначення та національне самоствердження [4]. Наступною необхідною умовою становлення нації є територіалізація, оскільки, саме нація – не що інше, як територіальна спільнота, де земля і краєвид забезпечують основу національної спільноти [20; 16]. Окрім того, цілком логічним бачиться те, що для нації характерні такі риси: підпорядкування всіх її членів єдиному урядові; спільна мова, звичаї; спільне походження та історія; особливий національний характер; спільні національні інтереси; спільні національні почуття, воля; толерантне ставлення до інших людей, які належать до однієї нації; відданість; почуття національної гордості за досягнення та смутку з приводу невдач національної політики [17].

Особливу зацікавленість, безсумнівно, викликає позиція Е. Геллнера. Власне, учений підкреслює зміну поглядів людства на зазначену проблему під впливом життя, а саме: «новий світ, у якому націоналізм, тобто об'єднання держави з національною культурою став загальноприйнятою нормою, у корені відрізняється від старого, де це було явищем рідким і нетиповим» [3, с. 9]. Нині відбувається переосмислення сутності поняття «націоналізму» як руху, спрямованого на боротьбу за незалежність нації, народу проти іноземних гнобителів; руху за збереження й розвиток національних традицій, культури, мови, літератури, мистецтва і т. ін. [26, с. 342]. На додаток до висловленого, особливо цінною є центральна доктрина творення нації, котра висвітлена у наступних аксіомах: світ складається із націй, кожна з яких має власну історію, долю й характер; нація виступає єдиним джерелом влади; вільна особистість повинна належати до нації; кожна нація потребує власного повного самовираження й автономії; мир у світі та правосуддя перебуває у прямо пропорційній залежності від

світу автономії держав [21]. Із впевненістю можна стверджувати що, коли народ піднімається до рівня нації, то теоретично об'єднує в суверенну націю всі верстви населення, де кожен індивідуальний член є громадянином та існує теоретична рівність громадян у спільноті. Усі громадяни рівні перед законами нації, і в теорії немає проміжних утворень між громадянином і національною державою [20].

Зважаючи на такий контекст, необхідно підкреслити, що у процесі національного самоствердження українського народу відбувається процес творення та становлення його як нації; формування у членів спільноти почуттів і свідомості належності до нації; формується державна мова й символіка нації; набуває розвиток соціальний і політичний рух від імені нації, становлення громадянського суспільства; створення, прийняття більшістю суспільства та реалізація доктрини або ідеології нації [17; 20]. Зважаючи на зазначене, є сенс погодитися з автором теорії націй В.Старосольським, котрий стверджує, що «кожна нація є держава», тому формування української нації апіорі переходить у творення національної держави [27]. Відтак, етнос – це культурно-духовне утворення, народ – соціально-історичне, а нація є утворенням соціально-економічним та політико-правовим [8].

У процесі утвердження політичної нації національні інтереси набувають загального значення, закріплюються ідеологічно. Сукупність національних інтересів, узгоджених між собою й структурованих у цілісну систему, утворюють «національну ідею» [27; 9; 10; 11; 18], котра повинна сприяти формуванню національної єдності на основі необхідності національного самоствердження, у процесі прийняття та реалізації національних цінностей. З огляду на це вона набуває форми суспільного проекту загальнонаціонального масштабу, з урахуванням становища нації, її цінностей, інтересів, цілей та способів їх досягнення. Без ідеології як системи політичних, економічних, правових, філософських, моральних, етнічних поглядів – складової суспільної свідомості – не може обійтися жодне суспільство [2, с. 7]. І коли український народ хоче мати власну незалежну соборну державу, бути нацією, потрібно виробити і сповідувати національну ідеологію. Зважаючи на зазначене, є сенс погодитися з К. Чорною, що національною ідеєю переважної більшості українства стала Євро-Атлантична інтеграція, що передбачає формування цінності української нації у контексті цінностей об'єднаної Європи [28].

Основою для консолідації української нації, на нашу думку, має бути національне самоствердження, що інтегрує домінуючі національні цінності, до яких належать: совість, свобода, українська національна ідея, українська мова, позитивна національна ідентичність, національні гідність і гордість, самодостатність, історична пам'ять, державні та національні символи України, Конституція України, національна культура (традиції, звичаї, обряди, мистецтво, побут, національні особистісності-символи), життя і здоров'я громадян української нації, національна солідарність і відповідальність громадян щодо стратегічних напрямів і цілей розвитку Української держави й нації, толерантність, пошана до нації, що утворила державність, та територіальна цілісність, незалежність і соборність Української держави. Значущими для особистості національні цінності стають у результаті сприйняття їх крізь призму особистісної життєдіяльності, через складний внутрішній світ, вони входять у психологічну структуру особистості у формі особистісних цінностей і стають детермінантою мотивації її поведінки. Таким чином, інтеріоризуючись свідомістю особистості, національні цінності набувають суб'єктивного характеру та особистісно визначених характеристик [22; 23].

Розглядаючи перспективи виховання національного самоствердження в учнівської молоді в Україні, варто спрямовувати цей процес на формування громадянської нації, де кожен член української спільноти у свою чергу повинен усвідомлювати власну причетність до утвердження української нації, громадянського суспільства, відповідати перед своєю національною державою й солідарно співпрацювати з іншими громадянами на користь громади, держави, нації. Схиляємося до думки, що всі громадяни, незалежно від їхнього етнічного походження, релігійного та соціального статусу тощо, становлять українську націю як поліетнічну спільноту, що складається із представників титульної української нації та всіх етнічних спільнот, які проживають в Україні та вважають її своєю Батьківщиною, які ідентифікують себе як громадяни Української держави і в яких утвердилося українське світовідчуття, світосприймання та світорозуміння [22; 23; 30].

Висновки. Базуючись на поглядах учених щодо розуміння сутності поняття «нація» як політичної спільноти громадян держави, ми дійшли висновку, що в контексті теми дослідження національне самоствердження доцільно розглядати у

широкому та вузькому значеннях. Так, у *першому випадку* національне самоствердження – це втілення у життя національної ідеї через реалізацію національних інтересів, де суб'єктом її впровадження та популяризації виступає особистість, народ. У *другому значенні* – виховання національного самоствердження в особистості – це педагогічний процес духовного розвитку особистості учня, національної рефлексії та ідентифікації, що має державницько-громадянський характер, спрямований на виховання самодостатнього громадянина Української національної держави, здатного до національної солідарності та прийняття відповідальних рішень з урахуванням національних інтересів держави, а також передбачає створення умов для самовиховання і самоствердження, вектор якого спрямований на усвідомлення себе частинкою української нації, розуміння її проблем як своїх особистих.

References

1. Berdyayev M. *Natsional'nist' i lyudstvo* [Nationality and humanity] / M.Berdyayev // *Suchasnist'*. – 1993. – No 1. – P. 154 – 157.
2. Bekh I.D. *Natsional'na ideya v stanovlenni hromadyanyna-patriota Ukrayiny: prohramno-vykhovnyy kontekst* [The national idea in the establishment of citizen-patriot of Ukraine: program and educational context] / I.D.Bekh, K.I.Chorna. – K., 2008.– 39 p.
3. Gellner Je. *Prishestvie nacionalizma. Mify natsii i klasa* [The advent of nationalism. The myths of nation and class] / Je.Gellner // *Put' : mezhdunar. filos. zhurn.* – 1992. – No 1. – P. 9.
4. Kartunov O. *Zakhidni teorii natsiyi. Plyuralizm dumok, defitsyt ponyat'* [The Western theories of the nation. Pluralism of opinions, concepts deficit] / O.Kartunov // *Viche.* – 1995. – No 6. – P. 80–93.
5. Kremen' V. H. *Filosofiya natsional'noyi ideyi : Lyudyna. Osvita. Sotsium* [The philosophy of national idea: Man. Education. Society] / V.H.Kremen'. – Vyd. pererobl. – K. : Hramota, 2010. – 576 p
6. Lavrychenko N.M. *Pedahohika sotsializatsiyi: yevropeys'ki abrysy* [Pedagogy of socialization: European outlines] / N.M.Lavrychenko. –Kyiv : ViRA INSAYT, 2000.– 444p.
7. *Mala entsyklopediya etnoderzhavstva* [A small encyclopedia of ethnostate] / Yu. I. Rymarenko ta in. (red.) ; NAN Ukrayiny, In-t derzhavy i prava im. V.M. Korets'koho. – Kyiv : Heneza, 1996. – 942 p.
8. Nel'ha O. V. *Teoriya etnosu : kurs lektsiy : navch. posibnyk* [The theory of ethnicity: a course of lectures: tutorial] / O. V. Nel'ha. – K.: Tandem, 1997. – 366 p.

9. Pet'ko L.V. *Vprovadzhennja ukrai'ns'koi' nacional'noi' idei' v proces inshomovnoi' osvity majbutnih pedagogiv* [The Inculcation of Ukrainian National Idea in the Process of Foreign Language Education] / *Vyshha osvita Ukrai'ny*. – 2013. – No. 2. – P. 68–74.

10. Pet'ko L. V. *Do problemy vyhovannja nacional'noi' svidomosti shkoljariv* [About the problem of students' education national awareness] / L.V.Pet'ko // *Teoretychni pytannja kul'tury, osvity ta vyhovannja: zb. naukovyh prac'*. – Vol. 31. – K. : Vyd. KNLU, 2006. – P. 124–128.

11. Pet'ko L.V. *Nacional'nyj komponent u formuvanni profesijno orijentovanogo inshomovnogo navchal'nogo seredovyshha v umovah universytetu* [National component in the way of forming of the professionally oriented educational environment in the conditions of university] / *Naukovi zapysky : [zbirnyk naukovyh statej] / M-vo osvity i nauky Ukrai'ny, Nac. ped. un-t imeni M.P.Dragomanova ; ukl. L.L.Makarenko*. – K. : Vyd-vo NPU imeni M.P.Dragomanova, 2014. – Vypusk CXVII (117). – P. 125–135.

12. Pet'ko L.V. *Pedagogichna sutnist' u vyznachenni ponjattja «osvitnje seredovyshhe»* [Pedagogical Point of Learning Environment in the Theoretical Approaches] / *Gumanitarnyj visnyk DVNZ «Perejaslav-Hmel'nyč'kyj derzhavnyj pedagogichnyj universytet imeni Grygorija Skovorody» [The Journal of Humanities]: zbirnyk naukovyh prac'*. – Vyp. 34. – Perejaslav-Hmel'nyč'kyj, 2014. – P. 109–118.

13. Pet'ko L.V. *Pidlitok u riznovikovomu zagoni* [Teenager in different age group] / L.V.Pet'ko, V.F.Verezij // *Rad. shkola*. – K. – 1989. – No. 11. – P. 6–12.

14. Pe'tko L.V. *Sotsialno-komunikatyvna aktyvnist pidlitkiv: teoriia i praktyka* [Social-Communicative Activity of Teenagers: Theory and Practice] : [Monohrafiia]. – K. : VMURoL «Ukraina». – 2010. – 268ps.

15. Pet'ko L.V. *Pidlitky i turyzm* [Teenagers and tourism] / L.V.Pet'ko // *Rad. shkola*. – K. – 1989. – No. 2. – P. 35–40.

16. Rikkert G. *Nauki o prirode i nauki o kul'ture* [Natural sciences and cultural sciences] / G. Rikkert – M. : Respublika, 1998. – 413 p.

17. Rymarenko Yu. *Osnovy etnoderzhavoznavstva : pidruchnyk* [Basics of ethnostate: manual] / za red. Yu. I. Rymarenka. – Kyjiv: Lybid', 1997. – 343 p.

18. Rudenko Yu. *Ukrayins'kyj patriotyzm: politychna osvita i vykhovannja zrostayuchykh pokolin'* [Ukrainian patriotism: political education and education of the growing generations] / Yu. Rudenko // *Osvita*. 2014. – No 43. – P. 9.

19. Smit E. D. *Kul'turni osnovy natsiy. Iyerarkhiya, zapovit i respublika* [The cultural foundations of nations. The hierarchy, the will and the republic] / E. D. Smit. – Kyjiv : Tempora, 2009. – 312 p.

20. Smit E. D. *Natsiyi ta natsionalizm u hlobal'nu epokhu* [Nations and nationalism in the global era] / E. D. Smit ; per. z anhl.: M. Klymchuka, T. Tsymbala. – Kyjiv : Nika-Tsentr, 2013. – 278 p.

21. Smit E. D. *Natsionalizm: teoriya, ideolohiya, istoriya* [The nationalism: theory, ideology, history] / E. D. Smit. – Kyjiv : K. I. S., 2004. – 170 p.

22. Soychuk R. L. *Vykhovannja natsional'noho samostverdzhennja v uchniv's'koyi*

molodi : monohrafiya [Education of national self-affirmation in school youth: monograph] / R. L. Soyчук. – Rivne : O. Zen', 2016. – 416 p.

23. Soichuk Ruslana. A problem of national self-affirmation education in school youth: current dimension / Innovative processes in education : Collective monograph. – AMEET Sp. z o.o., Lodz, Poland, 2017.

24. Soyчук R. L. *Problema vospytannya natsyonal'noho samoutverzhdennya uchenycheskoy molodezhy* [The problem of education of national self-affirmation of student youth] / R. L. Soyчук // European Applied Sciences. – No 3 – 2015 (March). – P. 41 – 43.

25. Ternopilska V.I. *Osoblyvosti vyhovannya patriotyzmu u studentskoyi molodi* [Features of education of patriotism in students] / V.I.Ternopilska // Visnyk Nacionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby` Ukrayiny`. – 2012. – Vol. 3.

26. *Tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy* [Explanatory dictionary of Ukrainian language] / uklad.: T. V. Koval'ova, L. P. Koryha / – Kharkiv : Synteks, 2002. – 672 p.

27. *Ukrayins'kyi natsionalizm. Antolohiya. Vol.2* [Ukrainian nationalism. Anthology. Vol.2] / Upor. V.Roh. – Kyiv: Ukrayins'ka Vydavnycha spilka im. Yuriya Lypy, 2011. – 352 p.

28. Chorna K. *Tsinnosti konsolidatsiyi ukrayins'koyi natsiyi* [The values of the Ukrainian nation consolidation] / K. Chorna // Osvita. 2014. – No 44. – P. 4.

29. Kovalynska I.V. A Survey of multicultural education in Ukraine: state approach / I.V.Kovalynska, V.I. Ternopilska // Science and practice: Collection of scientific articles. – Thorpe Bowker. Melbourne, Australia, 2016. – P. 256–259.

30. Soichuk R. *Theoretical and applied foundations of school youth national self-assertion education in extracurricular activity* / R. Soichuk // Kelm : scientific issuen of knowledge, education, law management / Fundacja Oswiata i Nauka Bez Granic PRO FUTURO. – No 3 (11). – 2015. – P. 315 – 321.

31. Jeffrey C. A. *Core Solidarity, Ethnic Out-Groups, and Social Differentiation* / C. A. Jeffrey // Differentiation Theory and Social Change. Comparative and Historical Perspective / ed. by J. C. Alexander and P. Colomy. – New York : Columbia University Press, 1990. – 268 p.

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

УДК 73.5.017.4.159.923>:17.023.32

Сойчук Руслана. Феномен «нація» у контексті проблеми виховання національного самоствердження в учнівській молоді в умовах сьогодення.

У статті розглянуто сутність понять «нація», «націоналізм», «національна ідея» та «національне самоствердження особистості». Актуалізовано проблему виховання національного самоствердження в особистості в умовах становлення української нації. Схарактеризовано головні ознаки нації і національної держави та чинники їх формування, котрі свідчать про незалежність і свободу народу в національному самоствердженні. Розглянуто перспективи виховання національного самоствердження в учнівській молоді як процес формування громадянської нації, де кожен член

української спільноти повинен усвідомлювати власну причетність до утвердження Української держави та нації.

Ключові слова: нація, національне самоствердження, націоналізм, національна держава, національна ідея, національна солідарність, учнівська молодь.

Література

1. Бердяєв М. Національність і людство / М Бердяєв // Сучасність. – 1993. – № 1. – С. 154 – 157.
2. Бех І.Д. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України: програмно-виховний контекст / І.Д.Бех, К.І.Чорна. – К., 2008.– 39 с.
3. Геллнер Э. Пришествие национализма. Мифы нации и класса / Э.Геллнер // Путь : междунар. филос. журн. – 1992. – № 1. – С. 9.
4. Картунов О. Західні теорії нації. Плюралізм думок, дефіцит понять / О.Картунов // Віче. – 1995. – № 6. – С. 80–93.
5. Кремень В.Г. Філософія національної ідеї : Людина. Освіта. Соціум / В.Г.Кремень. – К. : Грамота, 2010. – 576 с.
6. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Н.М.Лавриченко. – К. : ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – 444 с.
7. Мала енциклопедія етнодержавства / Ю.І.Римаренко та ін. (ред.). – К. : Генеза, 1996. – 942 с.
8. Нельга О.В. Теорія етносу : курс лекцій : навч. посібник / О.В.Нельга. – К. : ТанDEM, 1997. – 366 с.
9. Петько Л.В. Впровадження української національної ідеї в процес іншомовної освіти майбутніх педагогів / Л.В.Петько // Вища освіта України. – 2013. – № 2. – С. 68–74. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7829>
10. Петько Л.В. До проблеми виховання національної свідомості школярів / Л.В.Петько // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: зб. наукових праць. – Вип.31. – К. : Вид. КНЛУ, 2006. – С. 124–128. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8137>
11. Петько Л.В. Національний компонент у формуванні професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету / Л.В.Петько // Наукові записки : [зб. наук. ст.] – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. – Випуск СХVII (117). – С. 125–135. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7830>
12. Петько Л.В. Педагогічна сутність у визначенні поняття «освітнє середовище» / Л.В. Петько // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-тет імені Григорія Сковороди»: зб. наук.пр. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – Вип. 34. – С. 109–118. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7452>
13. Петько Л.В. Підліток у різновіковому загоні / Л.В.Петько, В.Ф.Верезій // Рад. школа. – К. – 1989. – № 11. – С. 6–12. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7865>
14. Петько Л.В. Соціально-комунікативна активність підлітків: теорія і практика [Монографія]. – К. : ВМУРЛ «Україна». – 2010. – 268 с.; бібліогр. : С. 249–267. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8143>
15. Петько Л. В. Туризм – справа захоплююча / Л.В.Петько // Рад. школа. – 1990. – № 11. – С. 25–29. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7866>

16. Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре / Г. Риккерт – М. : Республика, 1998. – 413 с.
17. Римаренко Ю. Основи етнодержавознавства : підручник / за ред. Ю.І.Римаренка. – К. : Либідь, 1997. – 343 с.
18. Руденко Ю. Український патріотизм: політична освіта і виховання зростаючих поколінь / Ю.Руденко // Освіта. 2014. – №43. – С. 9.
19. Сміт Е.Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка / Е.Д. Сміт. – Київ : Темпора, 2009. – 312 с.
20. Сміт Е.Д. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Е.Д.Сміт ; пер. з англ. М.Климчука, Т.Цимбала. – К. : Ніка-Центр, 2013. – 278 с.
21. Сміт Е.Д. Націоналізм: теорія, ідеологія, історія / Е.Д.Сміт. – К. : К. І. С., 2004. – 170 с.
22. Сойчук Р.Л. Виховання національного самоствердження в учнівської молоді : монографія / Р.Л.Сойчук. – Рівне : О.Зень, 2016. – 416 с.
23. Сойчук Руслана. Проблема виховання національного самоствердження в учнівської молоді: сучасний вимір / Руслана Сойчук // Innovative processes in education : Collective monograph. – АМЕЕТ Sp. z o.o., Lodz, Poland, 2017.
24. Сойчук Р.Л. Проблема виховання національного самоствердження ученической молодежи / Р.Л.Сойчук // European Applied Sciences. – No.3 – 2015 (March). – P. 41 – 43.
25. Тернопільська В.І. Особливості виховання патріотизму у студентської молоді / В.І.Тернопільська. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2012. – Вип. 3.
26. Тлумачний словник української мови / уклад.: Т.В.Ковальова, Л.П.Кориґа / – Харків : Синтекс, 2002. – 672 с.
27. Український націоналізм. Антологія. / упор. В.Рог. – Т.2 – К. : Українська Видавнича спілка ім. Юрія Липи, 2011. – 352 с.
28. Чорна К. Цінності консолідації української нації / К.Чорна // Освіта. 2014. – № 44. – С. 4.
29. Kovalynska I.V. A Survey of multicultural education in Ukraine: state approach / I.V.Kovalynska, V.I. Ternopilska // Science and practice: Collection of scientific articles. – Thorpe Bowker. Melbourne, Australia, 2016. – P. 256–259.
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11872>
30. Soichuk R. Theoretical and applied foundations of school youth national self-assertion education in extracurricular activity / R.Soichuk // Kelm : scientific issuen of knowledge, education, law management / Fundacja Oswiata i Nauka Bez Granic PRO FUTURO. – № 3 (11). – 2015. – S. 315–321.
31. Jeffrey C. A. Core Solidarity, Ethnic Out-Groups, and Social Differentation / C. A. Jeffrey // Differentation Theory and Social Change. Comparative and Historical Perspective / ed. by J. C. Alexander and P. Colomy. – New York: Columbia University Press, 1990.– 268p.

Methodical Basis of Using Innovative Art-Therapeutic Technologies in the Process of Teenagers' Emotional and Aesthetic Experience Formation

Strohal Tetiana Yriivna

Lecturer

Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine, Kyiv)

Abstract

This article presents methodical provisions of using innovative art-therapeutic technologies on the Music lessons in the secondary school. The author points out that music is used as therapy include the following: music improvisation, receptive music listening, song writing, lyric discussion, imagery and relaxation, performance of music, dancing and moving therapy. The formation of emotional and aesthetic experience in students will be got with helping these techniques of different art-therapy styles. The main stages of experiment, developed criteria; main approaches for effective implementation of modern art-therapeutic technologies as one of the means in formation of teenagers' emotional and aesthetic experience are described. The author gives some exercises in this way: painting to music, drawing with closed eyes, finger painting, collaging.

Key words: teenagers, music emotion, music cognition, emotional and aesthetic experience.

Актуальність дослідження. Теоретичне обґрунтування проблеми формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики, доведення важливості емоційно-естетичного досвіду (ЕЕД) як складової частини загального духовного розвитку особистості, відсутність методичних напрацювань в галузі означеного феномену [5; 6; 7; 8; 11; 12; 13; 14; 20; 21; 22; 23] зумовили необхідність розробки методичних засад, які сприятимуть розвитку емоційної сфери підлітків, активізації естетичного сприймання, уяви, уваги, мислення учнів, трансформації власних переживань через мистецтво, вплинуть на загальний духовний розвиток учнів.

Емоційно-естетичний досвід підлітків ми розуміємо як *систему індивідуальних емоційних ресурсів, набутих в естетичній діяльності на основі резонансу між естетичним об'єктом та індивідуумом, що супроводжується почуттям естетичної насолоди та позитивною аксіологічною реакцією.*

Виклад основного матеріалу. Під час нашого дослідження оптимальним для формування емоційно-естетичного досвіду було визначено комплекс педагогічних засобів, що включав у себе прослуховування творів мистецтва різних епох та стилів, вивчення пісень (запропонованих програмою та інших – необхідних в рамках нашого

дослідження), історії створення музичних зразків, стилів, епох, використання кольорової гами співаками та композиторами, інші види мистецтва, дотичні до означеного феномену, в тому числі зображальне, хореографічне, кіно, драматичне мистецтво тощо. Зазначимо, що урок музичного мистецтва дає змогу оволодіти комплексом навичок, які сприятимуть в подальшому формуванню високого рівня емоційно-естетичного досвіду підлітків. Специфіка уроку музичного мистецтва полягає у синтезі різних його видів, коли останні мають змогу гармонійно співіснувати, підвищуючи таким чином, рівень обізнаності учнів в різних сферах.

Для успішного формування ЕЕД вчителю варто проводити *інтегровані уроки*, адже будь-яке мистецьке явище, творчий продукт нерозривно пов'язаний з історією, культурою, літературою та іншими дисциплінами. Урок музичного мистецтва в середніх класах можна поєднати з історією України, всесвітньою історією, мовою (українською або ж іноземною [2; 8]), зарубіжною та українською літературою тощо. Такі уроки дають можливість розкрити таланти кожного окремого учня, знайти до кожного *індивідуальний підхід*. Це є основою *особистісно-зорієнтованого підходу*, адже кожен учень може показувати результати власного навчання різними шляхами (через створення різних творчих продуктів) та використовуючи різні види діяльності на уроці.

Порівняння музики різних епох та народів, різних стилів або ж одного стилю та його поширення в різних країнах дає змогу реалізувати *культурологічний підхід* у навчанні. Так, наприклад, поширення рок-музики [10] у ряді країн відбувалось по-різному, в кожній – свої представники, незважаючи на спільне коріння. Інколи музичні стилі еволюціонують, повністю відриваючись від «коріння», або ж зберігають основні риси стилю.

Періодично повторювана діяльність (необхідність аналізу власних емоцій, проведення паралелей та створення творчого продукту), стійка періодичність уроків музичного мистецтва забезпечують *діяльнісний підхід* при формуванні ЕЕД підлітків.

Окрім означених підходів важливим є також *інтермодальний підхід*. Він забезпечує: 1) на першому етапі – конфлікт (зіткнення) відомої музики та нової. Ця послідовність працює в обидва боки: з одного боку для підлітка – зіткнення молодіжної, прийнятної для нього музики та «незрозумілої класики», а для вчителя – навпаки

(зворотно-оцінна функція); 2) децентрація (взаємодія на основі спільних рис – ритму, емоційного насичення, спільної тематики тощо); 3) створення творчого продукту (емоційний відгук на твір мистецтва через реалізацію діяльнісно-творчого компоненту (виконавська та синестезійна інтерпретація); 4) отримання зворотного зв'язку (насолюда від процесу творчості, обговорення власних творів з іншими учасниками навчального процесу).

Зазначимо, що у нашому дослідженні ми враховували особистісно-зорієнтований, культурологічний, діяльнісний та інтермодальний підходи.

Вищезазначені позиції визначили *мету* створення методичних засад – *сприяти формуванню емоційно-естетичного досвіду підлітків засобами арт-терапії*.

Завданнями створення методичних засад ми вважаємо: 1) створення сприятливого педагогічного середовища на уроках музичного мистецтва для розкриття творчого потенціалу учнів та екологічного вираження їх емоцій, почуттів, переживань; 2) упорядкування та систематизацію знань з метою їх засвоєння у процесі навчання на уроці музики; 3) підвищення рівня культури та розуміння мистецтва різних епох та стилів; 4) сприяння духовному розвитку особистості.

З огляду на сказане, дослідно-експериментальну роботу з формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики було розподілено на три етапи: *інформативний, переживання власного емоційного стану та вираження власних естетичних емоцій від прослуханого твору*.

Інформативний етап. Завдання даного етапу роботи – навчити учнів сприймати основну інформацію з заданої теми (факти з біографії композиторів, основні музичні поняття, тексти пісень, назви мистецьких напрямків, їх головну суть та ін.). Саме на цьому етапі для засвоєння важливої інформації учні вчаться порівнювати – що спільного є в біографії класичних композиторів та відомих виконавців сучасності, вчимося шукати спільні теми, схожі повідомлення у текстах пісень та мелодичні звороти, схожу гармонію, настрій музики, або ж навпаки – чим кардинально відрізняється один стиль від іншого. Аналізуючи, висловлюючи власну думку, підлітки краще сприймають інформацію, запам'ятовують її та отримують стимул для подальшого розширення власних знань.

У свою чергу, критеріями даного етапу ми визначили: 1) емоційний відгук на твір мистецтва (для забезпечення зацікавленості); 2) наявність мінімальних знань в галузі теорії та історії музики; 3) рівень емоційного інтелекту підлітка; 4) рівень загальної музичної грамотності; 5) міра сформованості ціннісно-орієнтаційної сфери; 6) наявність попереднього естетичного досвіду.

На даному етапі ми використовували такі методи: метод суб'єктивної оцінки пред'явлених фрагментів музичних творів, метод порівняльного аналізу музичних творів, метод story-telling, дискусії, дебати, презентації та виступи.

Отже, на першому етапі реалізуються найбільше **гедоністично-чуттєвий** та **когнітивний** компоненти. Саме бажання відчувати насолоду, отримати позитивні емоції та переживання визначають ступінь зацікавленості предметом підлітків.

Метою *другого етапу* – переживання власного емоційного стану – ми визначаємо, які емоції та переживання вклав композитор або автор тексту в той чи інший твір, порівнюємо, шукаємо спільні та відмінні риси, робимо висновки (факти зачитуються вчителем або учнями). Можливе порівняння із власними схожими переживаннями (проблеми з батьками, нерозділене кохання тощо) та пошук виходу – як його знаходили митці та сучасні виконавці (позитивні приклади). Як приклад, можна використати арт-терапевтичну методику трьох малюнків (Удо Баера) [1]: «Яким я був до цієї ситуації» «Я і мій настрій зараз», «Як я хочу почуватись в майбутньому». Всі малюнки виконуються під музику. На даному етапі, на нашу думку, варто застосовувати **метод миттєвого враження** – учні з захопленням будуть робити замальовки власного настрою, власних емоцій, почуттів, переживань від спілкування з твором мистецтва.

Перейдемо до окреслення критеріїв другого етапу нашого дослідження: 1) міра вираженості емоційного стану (наскільки почуття проявляється в поведінці учня); 2) ступінь прояву емоційного стану (який відрізок часу учень здатен виявляти пережиту емоцію); 3) наявність досвіду переживання емоцій та почуттів, розкритих у творах мистецтва.

Наголосимо, що завдяки арт-терапії підліток позбавляється негативних емоцій, почуттів та переживань, «проробляючи» їх через творче переживання, причому, У

кожного підлітка є неповторний життєвий досвід, стратегії та зразки поведінки, свій чуттєвий світ.

Саме через аналіз власних почуттів та переживань підліток починає відчувати потребу у вираженні свого стану, а на уроках музики це найпростіше зробити саме через творчість. Отже на даному етапі реалізується **потребово-мотиваційний компонент**. Через *метод суб'єктивної оцінки пред'явлених фрагментів, метод імітаційного моделювання та проблемно-пошуковий методи* реалізується і **когнітивний компонент** – наявність мінімальних знань з сучасної підлітку музики через порівняння її з творами світового мистецтва формується інтерес до вивчення музичного мистецтва, бажання глибше зануритись у вивчення музичних творів. Використовуючи *метод порівняння та вільних асоціацій*, учні краще запам'ятають твори мистецтва та розширяють власний досвід.

Поп-музика приваблює слухачів простими текстами та мелодіями, вчені вважають, що вона негативно впливає на розвиток інтелекту. Проте таку музику обирають люди, схильні до романтики, якої їм не вистачає в житті.

Растамани (представники субкультури, які слухають регбі) велику увагу приділяють барабанам, ритму, на фоні яких звучить проста мелодія. Такий ритм пробуджує первісні ритми – несвідомий досвід минулих поколінь. Реп – це спосіб підлітка висловити власні почуття (негативні і позитивні). Реп розвиває чуття ритму і дикцію. Готична музика приваблює людей творчих професій. Серед готів багато журналістів, письменників, акторів. Музика в стилі техно приваблює ІТ-шників (програмістів).

Враховуючи вплив сучасних напрямків на психіку підлітка, вчитель підбирає **педагогічний репертуар**, який реалізується шляхом цілеспрямованого «розширення» наявного репертуару – включення творів для вивчення на основі порівняння з програмовими творами мистецтва. Педагогічно врегульована діяльність може навчити підлітка протистояти масовій культурі, яка пропагує насилля, опускаючи людину до примітивного рівня, роблячи її інтелектуально бідною. В спільній діяльності підліток засвоює певну систему знань, норм, цінностей, соціальних ролей. Вчитель повинен забезпечити високий рівень активності та творчої реалізації (це можливо за умови залучення підлітків до спільної діяльності).

Отже, музика субкультур може не лише розвинути особистісні якості підлітка, а й допомогти у виборі майбутньої професії

У процесі роботи над музикою – її переробки, часткового руйнування та трансформації тексту, зміни музики, змісту, – старе (попередні та наявні інтереси) може по-іншому усвідомлюватись підлітками, набувати іншого значення для них. Така робота дає можливість пережити певні почуття та оформити їх у візуальний образ [10], отримати ресурс для подальшого руху вперед, для розвитку.

Розробляючи методику, ми враховували не лише **домінуючий тип репрезентативної системи підлітка** (*аудіал, візуал, кінестетик*) а й різні **типи темпераменту** учнів (*холерик, сангвінік, флегматик, меланхолік*), що, визначало форми роботи, які вони обирали. Важливою якістю, яку не можна обійти, є **психологічний тип особистості** (*інтроверт-екстраверт*), оскільки екстравертам простіше працювати в групах, а інтроверти надавали перевагу індивідуальним та самотійним формам роботи.

Відтак, на другому етапі варто також спробувати спонтанне малювання під музику та створення картини, яка супроводжується співом. На даному етапі ми вважаємо доцільним проведення методики У.Баєра «**Колесо емоцій**» [1] як можливість проаналізувати власні емоції, що виникають на різні твори мистецтва, зрозуміти, які вони, що несуть в собі, як впливають на життя підлітка. Такі форми роботи дають змогу реалізувати й **емоційний компонент** ЕЕД підлітків.

Якщо у дитини виникають труднощі у навчанні, спеціалісти, які використовують музичну терапію як інструмент у своїй роботі можуть порадити сучасну систему стимулюючих звуків, які довели свою ефективність в допомозі тим, у кого проблеми в класі. А чим може допомогти вчитель музичного мистецтва?

Сучасний дослідник О.Капичина досліджуючи проблему естетичного відношення **в сучасному мистецтві** окреслили структурні рівні: *емоційний* (естетичні почуття та переживання людини, направлені на художню сферу) та *раціональний* (естетичні судження та розуміння художнього змісту, загальнокультурних цінностей). На нашу думку, вони втратили між собою зв'язок, і тому сучасним підліткам часто важко сприймати мистецтво [2]. Вони «застрягають» на рівні «подобається /не подобається» (емоційний рівень), проте, пояснити, чому саме вони обирають ту чи іншу музику або

інше мистецтво, вони не в змозі. На допомогу в цьому випадку може прийти вчитель музичного мистецтва, який допоможе зрозуміти учневі як саме на основі його власних переживань та естетичних емоцій, що виникають в процесі сприйняття твору мистецтва, побудувати місток із загальнолюдськими цінностями, культурою, нормами моралі. Так формуватимуться поступово і естетичні судження учнів, а отже, розширюватиметься їх емоційно-естетичний досвід.

Значний ефект дають такі форми роботи як **спонтанне малювання під музику**. Вчитель разом з психологом може потім проаналізувати малюнки. Така форма роботи знімає емоційне навантаження, допомагає ефективно «проживати» музичний твір, відпускаючи власні переживання. Учень не лише сприймає музику, а ще й дає вихід власним переживанням через руки – малюючи, створюючи образи одразу під час прослуховування. Як свідчить О.Тараріна, музика може викликати депресію, тому що вона лише «входить» в наше тіло. При малюванні під музику – переживання підлітка виходять через руки в іншому ритмі. Можна малювати сидячи за партою, або, якщо є можливість, лежачи на спині обома руками одразу на різних листочках. У певний момент перевернутись і сприймати музику спиною, малюючи на іншій стороні листа. Робити таку вправу можна із заплющеними очима (*елемент музичної терапії в поєднанні з ізотерапією*).

Другий етап є сприятливим для проведення методики **«створення картини, що супроводжується співом»** (У.Баер) [1]. Закінчуючи роботу на другому етапі, учні приходять до розуміння того, як через мистецтво відображується реальність, як можна виражати власні емоції через мистецтво, навіть якщо учень не володіє досконало будь-яким з них. Через розуміння та емоційне прийняття приходить потреба у самовираженні та бажання (мотивація) продовжувати вивчати світ мистецтва самостійно. Отже, такі висновки дають підставу стверджувати, що на даному етапі реалізується **потребово-мотиваційний компонент**.

Третій етап – **вираження власних естетичних емоцій від прослуханого твору** (за допомогою арт-терапевтичних засобів – бібліотерапії, данс-терапії, ізотерапії та ін.) було спрямовано на формування **емоційного** та **діяльнісно-творчого** компонентів.

Зупинимося на критеріях третього етапу: 1) вільне вираження власних почуттів та естетичних емоцій від спілкування з творами мистецтва в екологічній

формі; 2) виконання пісні з усією палітрою емоцій, набутих у результаті навчання та розширення ЕЕД; 3) трансформація творів мистецтва крізь призму власної творчості (виконавська інтерпретація); 4) поєднання у власній творчості різних видів мистецтва (синестезійна інтерпретація).

Метою даного етапу ми визначили наступне: через створення власного творчого продукту, трансформацію власних переживань та емоцій, складання списку власних почуттів та переживань (за таблицею О.Ростовського [15] або В.Петрушина [4]), розміщення цих переживань у хронологічному порядку під трьома малюнками (з першого етапу), навчитись чітко усвідомлювати та виражати власні емоції. Саме після такої спільної роботи з учителем у підлітків відбувається усвідомлення власного стану, власних переживань, налагоджується діалог із внутрішнім «Я», учні отримують навички вміння працювати з власними почуттями та емоціями, трансформувати їх через твори

мистецтва, через розширення власного емоційно-естетичного досвіду.

Третій етап дозволяє реалізувати **діяльнісно-творчий компонент** (через *виконавську та синестезійну інтерпретацію*). На нашу думку, найкраще реалізувати даний компонент можна саме через методи арт-терапії, тобто безпосередньо через творчість підлітків та мистецькі надбання різних епох та стилів. Добре зарекомендували себе вправи «Покажи музику» (через рух) та «Намалюй музику», в якій учні не лише зосереджувались на характері та образах, а й виявляли власне емоційне ставлення до прослуханих творів мистецтва. Саме на третьому етапі до учнів приходить розуміння власних емоцій, вони навчилися їх диференціювати, а тому все рідше звучить фраза «я не можу описати словами свої відчуття, свої емоції».

Використовуючи словник естетичних емоцій В.Ражнікова [15], учні значно розширюють розуміння власних емоцій, влучно та чітко аналізуючи та від находячи їх у творах мистецтва. З'являється вміння виражати власні емоційні стани через творчість – учні з радістю створюють інсталяції, пишуть вірші, танцюють власні емоційні переживання, порівнюючи власні вирази з аналогічними у творах класиків. Світове мистецтво стає ближчим і зрозумілішим учням, а сучасне мистецтво розуміється повному. Учні легше відрізняють справжні витвори мистецтва від низькопробного,

відкриваючи себе та відкриваючи для себе. Головне – аби учні навчилися відчувати *емоційний комфорт* та входити в *емоційний резонанс* з твором мистецтва.

Висновки. Описана авторська методика базувалась на принципах та педагогічних умовах, які оприлюднено нами в попередніх публікаціях [17; 18; 19]. Проте, на нашу думку, головний педагогічний принцип «не нашкодь» найкраще підходить саме до предмету нашого дослідження. Музика різноманітних субкультур може негативно впливати на підлітків, проте її позитивний вплив, досі не вивчений, і лише починає розкриватись.

References

1. Baer U. Tvorcheskaya terapiya – Terapiya tvorchestvom (Teoriya i praktika psihoterapii, ispolzuyushey raznoobraznyie formy tvorche skoy aktivnosti) [Art therapy – Therapy by art] / U.Baer ; per. s nem. E. Klimovoy i V. Komarovoy. – M. : Nezavisimaya firma «Klass», 2013. – 552 p.

2. Kapichina E.A. Muzyikalnyi semiozis kak strukturiruyuschiy element esteticheskogo otnosheniya [Web site] [Musical semiosis as a structural element of aesthetic attitude]. – Access mode : http://sconference.org/publ/naucno_prakticheskie_konferencii/filosofskie_nauki/ehstetika/13-1-0-1231

3. Petrushin V.I. Muzyikalnaya psihoterapiya: Teoriya i praktika : uch .posob. dlya stud.vyssh.ucheb.zavedeniy [Musical psychotherapy: theory and practice]. – M. : Gumanit. izd. Tsentr VLADOS, 2011. – 176 p.

4. Petrushin V.I. Modelirovanie emotsiy sredstvami muzyiki [Web site] [Modeling emotions by music helping]. – Access mode : <http://www.voppsy.ru/issues/1988/885/885141.htm>

5. Pet'ko L.V. English for students with specialization Psychology and Special Education. Didactic material for practical classes and independent work of students in a foreign language specialties 6.010105 "Special Education", 6.030102 "Psychology", 6.030103 "Practical Psychology" : navch. posibnik dlya studentiv ta vykladachiv VNZ. – K. : Talkom, 2015. – 160 p.

6. Pet'ko L.V. Aktyvizatsiia tvorchoho rozvytku osobystosti uchniv yak faktor pedahohichnoi maisternosti vchytelia inozemnoi movy [Stimulation of students' creative development as a factor of pedagogical skill of a foreign language teacher] // Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii. – 2010. – № 2. – S. 99–103.

7. Pet'ko L.V. Vyhovnyj i profesijnyj aspekty muzychno-pedagogichnoi sprjamovanosti navchannja inozemnoi movy studentiv VNZ u systemi muzychno-pedagogichnoi osvity [Educational and professional aspects of music-pedagogical orientation of foreign language teaching for students in the system of music-pedagogical training] / Muzyka ta osvita. – 2013. – № 3. – С. 14–18.

8. Pet'ko L.V. *Vprovadzhennja ukrai'ns'koi' nacional'noi' idei' v proces inshomovnoi' osvity majbutnih pedagogiv* [The Inculcation of Ukrainian National Idea in the Process of Foreign Language Education] / *Vyshha osvita Ukrai'ny*. – 2013. – No. 2. – P. 68–74.

9. Pet'ko L.V. *Robota nad pisneju v kursi anglijs'koi' movy jak odyń iz zasobiv profesijnoi' pidgotovky studentiv humanitarnyh special'nostej VNZ* [The song in English course as a means of training humanities majors university students'] // *Inozemni movy*. – 2011. – № 1 – S. 44–48.

10. Pet'ko L.V. *Formuvannya profesiyno orientovanogo inshomovnogo navchalnogo seredovishcha v umovah universitetu dlya studentiv spetsialnosti «Muzichne mistetstvo» (na prikladi virsha Meri Hovitt «Pavuk i Muha»)* [Formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the terms of university for students of Music Art specialty (on illustration of a poem «The Spider and the Fly» by Mary Howitt)] // *Naukovi zapiski Berdyanskogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu. Pedagogichni nauki: zb. nauk. pr.* – Issue 1. – Berdyansk : FO-P Tkachuk O.V., 2016. – P. 184–190.

11. Poberezhnaya G.I. *Muzyka v detskoj dushe* : monografiya [Music in the child's soul]. – K. : Ukrayinske agenstvo Informatsiyi ta druk «Rada», 2007. – 80 p.

12. Poberezhnaya G.I. *Muzyka i psihika: slushat dushoy* : monografiya [Music and psyche: listen by soul] / B.Lyuban-Plottsa, G.Poberezhnaya, O.Belov. – K. : ADEF-Ukraina. – 200 p.

13. Poberezhnaya G.I. *Rebyonok tretogo tysyacheletiya – doma i v shkole* [A child of the third millennium - at home and at school] : kn. Dlya roditeley. – K. : DIA, 2012. – 192 p.

14. Poberezhna G.I. *Muzykoterapevtichni metodyky v shkoli* [Music therapy techniques in school] // *Mystetstvo ta osvita*. – 2010. – № 4. – PP. 2–4.

15. Rostovskyi O.Ya. / Rostovskyi O.Ia. *Pedahohika muzychnoho sprymannia : navchalno-metodychnyi posibnyk* [Pedagogy of musical perception]. – K. : IZMN, 1997. – 248 s.

16. Strohal T.Yu. *Vliyanie emotsionalno-esteticheskogo opyita podrostkov na ih lichnostnoe razvitie* [Influence of emotional and aesthetic experience of teenagers' on their personal development] // *Integratsiya nauki i praktiki v sovremennyih usloviyah: mat. III Mezhdunar. nauch.-prakt.konf. (28 fevralya 2015 g.) : sb. nauch. tr. ; red. Galachieva – M. : Izd-vo «Pero», 2015. – P. 62.*

17. Strohal T.Iu. *Art-terapevtichni metody roboty z pidlitkamy na urokakh muzyky* [Art-therapeutic methods to work with teenagers on Music lessons] // *Perspektyvni napriamky svitovoi nauky: zbirnyk statei uchashnykiv trydtsiatoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Innovatsiyni potentsial svitovoi nauky. –XXI storichchia» (19-25 sichnia 2015r.) – Tom I.. – Zaporizhzhia, 2015. –P. 33–36.*

18. Strohal T.Iu. *Pedahohichni umovy ta pryntsypy formuvannia emotsiino-estetychnoho dosvidu pidlitkiv na urokakh muzyky* [Educational conditions and principles of teenagers' emotional and aesthetic experience formation on music lessons] // *Humanitarnyi visyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnyskyi derzh. ped. un-t imeni Hryhoriia Skovorody» – Dod. 3 do Vyp.36. – K. : Hnozs, 2016. – P. 321–331.*

19. Tararina E. Praktikum po art-terapyy: shkatulka mastera : nauchno-metodycheskoe posobyе [Practical work for art-therapy]. – Dn-sk, 2014. – 160 p.

20. Shholokova O.P. Hudozhn`o-estety`chne vy`Hovannya shkolyariv zasobamy` hudozhn`oyi kul`tury` : navch. posibny`k [Artistic and aesthetic education of schoolboys with means of artistic culture]. – K. : UDKU, 1993. – 80 p.

21. Pet`ko L.V. Formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the conditions of university for students of art specialties / L.V.Pet`ko // Economics, management, law: problems of establishing and transformation: Collection of scientific articles. – Al-Ghurair Printing & Publishing LLC, Dubai, UAE, 2016. – P. 395–398. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/9779>

22. Ternopil'ska V.I. Theoretical aspects of the phenomenon «aesthetic sense» / V.I. Ternopil'ska // Perspective directions of scientific researches: Collection of scientific articles. – Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2016. – P. 339–344.

23. Shcholokova O.P. Art and pedagogical designing as a means of improvement of music teacher's professional preparing / O.P. Shcholokova // Economics, management, law: socio-economical aspects of development: Collection of scientific articles. Volum 2. – Edizioni Magi – Roma, Italy. – 2016. – P. 265–268.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10130>

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

УДК 159.98:7.011-053.6

Строгаль Т. Ю. Методичні засади використання інноваційних арт-терапевтичних технологій в процесі формування емоційно-естетичного досвіду підлітків.

Розглянуто методичні положення використання інноваційних арт-терапевтичних технологій на уроках музичного мистецтва в середній школі. Зазначено, що для ефективного формування емоційно-естетичного досвіду варто використовувати техніки різних напрямів арт-терапії (ізотерапії, музичної терапії, танцювально-рухової терапії та ін). Представлено основні етапи проведення формувального експерименту, розроблені критерії, вказано основні підходи для ефективного впровадження сучасних арт-терапевтичних технологій як засобу формування емоційно-естетичного досвіду підлітків.

Ключові слова: арт-терапія, інтермодальний підхід, емоційна експресія, естетичний досвід.

Література

1. Баер У. Творческая терапия – Терапия творчеством (Теория и практика психотерапии, использующей разнообразные формы творческой активности) / У.Баер ; пер. с нем. Е. Климовой и В. Комаровой. – М. : Независимая фирма «Класс», 2013. – 552 с. 16 ил. – (Библиотека психологии и психотерапии).

2. Капичина Е.А. Музыкальный семиозис как структурирующий элемент эстетического отношения [Электронный ресурс] / Е.А.Капичина. – Режим доступа :http://sconference.org/publ/naucno_prakticheskie_konferencii/filosofskie_nauki/ehstetika/13-1-0-1231

3. Петрушин В.И. Музыкальная психотерапия: Теория и практика : уч .пособ. для студ.высш.учеб.зав. / В.И.Петрушин. – М. : Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2011.–176 с.

4. Петрушин В.И. Моделирование эмоций средствами музыки [Электронный ресурс] / В.И.Петрушин. – Режим доступа : <http://www.voppsy.ru/issues/1988/885/885141.htm>

5. Петько Л.В. Англійська мова для студентів-психологів та дефектологів. Дидактичний матеріал для практичних занять та самостійної роботи студентів з іноземної мови зі спеціальностей: 6.010105 «Корекційна освіта (за нозологіями)», 6.030102 «Психологія», 6.030103 «Практична психологія»: навч. посібник для студентів, магістрантів, аспірантів. – К. : Талком, 2015. – 160 с.

6. Петько Л.В. Активізація творчого розвитку особистості учнів як фактор педагогічної майстерності вчителя іноземної мови / Л.В.Петько // Директор школи, ліцею, гімназії: – 2010. – № 2. – С. 99–103.

7. Петько Л.В. Виховний і професійний аспекти музично-педагогічної спрямованості навчання іноземної мови студентів ВНЗ у системі музично-педагогічної освіти / Л.В.Петько // Музика та освіта. – 2013. – № 3. – С. 14–18.

URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7872>

8. Петько Л.В. Впровадження української національної ідеї в процес іншомовної освіти майбутніх педагогів / Л.В.Петько // Вища освіта України. – 2013. – № 2. – С. 68–74.

9. Петько Л.В. Робота над піснею в курсі англійської мови як один із засобів професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей ВНЗ / Л.В.Петько // Іноземні мови. – 2011. – № 1 – С. 44–48. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7839>

10. Петько Л.В. Формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету для студентів спеціальності «Музичне мистецтво» (на прикладі вірша Мері Ховіт «Павук і Муха») // Л.В.Петько // Наукові записки Бердянського держ. пед. ун-ту. Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Вип. 1. – Бердянськ : ФО-П Ткачук О.В., 2016. – С. 184–190. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10075>

11. Побережная Г.И. Музыка в детской душе : монография / Г.И.Побережная. – К. : Українське агенство інформації та друку «Рада», 2007. – 80 с.

12. Побережная Г.И. Музыка и психика: слушать душой : монография / Б.ЛЮБАН-Плоцца, Г.Побережная, О.Белов. – К. : АДЕФ-Украина. – 200 с.

13. Побережная Г.И. Ребёнок третьего тысячелетия – дома и в школе : кн. Для родителей / Г.И.Побережная. – К. : ДИА, 2012. – 192 с.

14. Побережна Г.І. Музикотерапевтичні методики в школі / Г.І.Побережна // Мистецтво та освіта. – 2010. – № 4. – С. 2–4.

15. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання : навч.-метод. посібник / О.Я. Ростовський. – К. : ІЗМН, 1997. – 248 с.

16. Строгаль Т.Ю. Влияние эмоционально-эстетического опыта подростков на их личностное развитие / Т.Ю.Строгаль // Интеграция науки и практики в современных условиях: мат. III Междунар. науч.-практ.конф. (28 февраля 2015 г.) : сб. науч. тр. ; ред. Галачиева – М. : Изд-во «Перо», 2015. – С.62–67.

17. Строгаль Т.Ю. Арт-терапевтичні методи роботи з підлітками на уроках музики / Т.Ю.Строгаль // Перспективні напрямки світової науки: зб. статей учасників тридцятої міжнар. наук.-практ. конф «Інноваційний потенціал світової науки. – XXI сторіччя» (19-25 січня 2015 р.) – Том I. Науки гуманітарного циклу. – Запоріжжя : Вид-во ПГА, 2015. – С.33–36.

18. Строгаль Т.Ю. Педагогічні умови та принципи формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики / Т.Ю.Строгаль // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди». – Дод. 3 до Вип.36. – Том III (19) : Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К. : Гнозис, 2016. – С. 321–331.

19. Тарарина Е. Практикум по арт-терапии: шкатулка мастера : научно-метод. пособие / Е.Тарарина. – Днепропетровск : Середняк Т.К., 2014. – 160 с.

20. Щолокова О.П. Художньо-естетичне виховання школярів засобами художньої культури : навч. посібник / О.П.Щолокова – К. : УДКУ, 1993. – 80 с.

21. Pet'ko L.V. Formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the conditions of university for students of art specialties / L.V.Pet'ko // Economics, management, law: problems of establishing and transformation: Collection of scientific articles. – Al-Ghurair Printing & Publishing LLC, Dubai, UAE, 2016. – P. 395–398. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/9779>

22. Ternopilska V.I. Theoretical aspects of the phenomenon «aesthetic sense» / V.I. Ternopilska // Perspective directions of scientific researches: Collection of scientific articles. – Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2016. – P. 339–344.

23. Shchokolova O.P. Art and pedagogical designing as a means of improvement of music teacher's professional preparing / O.P. Shchokolova // Economics, management, law: socio-economical aspects of development: Collection of scientific articles. Volum 2. – Edizioni Magi – Roma, Italy. – 2016. – P. 265–268. **URI** <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10130>

Motivating Potential of Online Professional Courses in Studying English at Technical University

Yana Gryshchenko

*National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

Abstract

The article is devoted to the problem of using online professional courses as a motivation to English language study. The work is focused on the needs of part-time technical students. The importance of distance learning and online education is pointed out. The author gives the detailed description of the parts of experiment methodology. The results of the experiment in the group of part-time students of physical engineering speciality are provided. At the end of the article, the author proves that there is a sort of dependence between the rise of student's motivation to studying English and the use of online professional courses.

Keywords: motivation, online courses, distance learning, part-time students.

Сегодня, в связи с активной интеграцией Украины в европейское сообщество, знание английского языка как международного приобретает особенно важное значение. Современная система обучения иностранному языку преимущественно носит комбинированный характер и, помимо аудиторных занятий, включает в себя дистанционные элементы, изучение которых еще с конца XX века привлекает внимание ученых (А.А. Ахаян, Т.П. Зайченко, Е.С. Полат, А.В. Хуторской).

Мировое сообщество находится в постоянном развитии, обогащается новыми знаниями, достижениями, открытиями и изобретениями. Уменьшение, по тем или иным причинам, выделяемого студентам аудиторного времени на изучение предметов вызывает потребность в замене аудиторных занятий дистанционными. Существующая тенденция получила активное развитие в конце XX века, что связано с появлением Интернета. Первые дистанционные курсы, выложенные в открытый доступ, появились в середине восьмидесятых годов XX века [4, с. 10].

Дистанционное обучение и его элементы и сегодня вызывают интерес ученых. Особое внимание уделяется изучению иностранного языка на неязыковых специальностях. Так, например, рассмотрению теоретических подходов к внедрению дистанционных технологий в процесс обучения иностранному языку студентов заочных отделений неязыковых ВУЗов посвящено исследование Г.В. Вишневской [5]. Разработкой методики дистанционного формирования коммуникативной

компетенции во время изучения английского языка в неязыковом ВУЗе занимается Г.Р. Биккулова [1]. Теоретические и практические вопросы дистанционных технологий обучения иностранным языкам на неязыковых специальностях исследует М.Г. Евдокимова [2, 3].

Однако мотивирующий потенциал отдельных элементов дистанционного обучения нуждается в дополнительном изучении с целью усиления влияния дистанционной составляющей на процесс обучения иностранному языку, что и составляет новизну работы.

Целью нашего исследования является изучение влияния внедрения онлайн-курсов по специальности на мотивацию студентов-заочников технических специальностей к изучению английского языка.

Проблема мотивации студентов технических специальностей к изучению иностранного языка является одной из ключевых при обучении студентов заочной формы. Известно, что изучение языка требует постоянной коммуникации, а специфика проведения занятий на заочном отделении не может обеспечить такую возможность, так как аудиторные коммуникативные занятия проводятся лишь трижды в год. Поэтому мотивация студентов заочного отделения к самостоятельному изучению предмета в межсессионный период – одна из ключевых задач в процессе обучения иностранному языку.

Гипотезой нашего исследования является утверждение, что дистанционные курсы от ведущих университетов мира создадут дополнительную мотивацию к изучению иностранного языка, что в свою очередь позволит студентам лучше ориентироваться в своей специальности и быть нацеленными на расширение знаний в технической отрасли.

Для определения наиболее четкой стратегии внедрения онлайн-курсов на иностранном языке по специальности в учебный процесс, был проведен соответствующий эксперимент на отдельно взятой группе студентов-заочников пятого курса инженерно-физического факультета общим количеством 18 человек. Суть эксперимента заключалась в том, чтобы в межсессионный период студентам было предложено пройти онлайн-курс по специальности от ведущих университетов мира.

На первом этапе статистическим методом были определены несколько наиболее распространенных платформ для онлайн-обучения, проанализированы их положительные и отрицательные стороны, и отобраны наиболее подходящие для обозначенных выше целей варианты. В нашей работе мы использовали такие критерии, как наличие широкого спектра технических курсов, доступность (наличие бесплатного контента), возможность получения подтверждения о прохождении по завершении курса. В результате предварительного анализа было выбрано три платформы: Coursera, Alison, Udemu. На платформе Coursera представлены курсы по различным специальностям от разных университетов, однако все курсы имеют жесткие временные рамки. На платформе Alison курсы не ограничены во времени, предметы разнообразны, но не на всех курсах возможно узнать университет, который их выложил. Платформа Udemu имеет два направления – платные и бесплатные курсы с выдачей сертификатов, курсы не ограничены во времени и некоторые можно пройти без контрольного тестирования, лишь прослушав лекции.

Второй этап заключался в апробации определенных на предыдущем шаге платформ в экспериментальных группах.

Для нашего эксперимента была выбрана платформа Coursera, так как на момент его проведения только на ней был выложен шестинедельный курс «Физика тяжелых металлов» одного из университетов США, который отвечал профессиональным интересам аудитории. После прохождения курса было необходимо предоставить сертификат о его завершении. Таким образом, мы надеялись мотивировать студентов к изучению английского языка для углубления знаний по специальности.

В ходе эксперимента три студента отказались принимать в нем участие после прохождения теста на первом занятии, который не был выполнен из-за проблем восприятия английского языка. Из пятнадцати оставшихся студентов шестеро сдали выпускной тест дистанционного курса и получили сертификат о его окончании. Остальные девять не смогли набрать достаточного для этого количества баллов, однако, во время заключительного анкетирования, указали, что хотели бы, чтобы изучение специальных курсов на английском языке стало частью их домашнего задания в межсессионный период.

На заключительном этапе эксперимента было проведено анкетирование студентов, в результате которого: 72% участников ответили, что хотели бы сделать прохождение таких курсов обязательным в межсессионный период; 87% студентов указали, что хотели бы провести подобный эксперимент еще раз; 76% анкетированных уверены, что прохождение таких курсов способствует улучшению знаний не только по специальности, но и по английскому языку. Кроме того, следует отметить, что после проведения эксперимента значительно увеличилась посещаемость студентами занятий по английскому языку, повысилось качество выполнения домашних заданий, что подтверждает мотивирующий эффект онлайн-курсов по специальности.

Итак, введение онлайн-курсов по специальности как мотивирующего средства способно повысить мотивацию студентов-заочников технических факультетов к обучению английского языка. Однако, эксперимент подтверждает гипотезу лишь в данной конкретной группе. Для более точного выявления степени эффективности онлайн-курсов в соответствии с изложенной методикой для обозначенных выше целей необходимы дальнейшие более масштабные исследования, что и является перспективой нашей работы.

References

1. Bikkulova G.R. (2008). Metodika distancionnogo formirovanija kommunikativnoj kompetencii studentov estestvennyh fakul'tetov universiteta : na materiale anglijskogo jazyka [Methodology of distant communicative competence formation of science faculties students: on the material of English language]. Extended abstract of candidate's thesis, St.-Petersburg.
2. Evdokimova M.G. (2001). Komp'juternye tehnologii obuchenija inostrannym jazykam: metodologicheskie i pedagogicheskie aspekty [Computer-aided technologies for foreign language learning: methodological and pedagogical aspects]. Telekommunikacii i informatizacija obrazovanija. Moscow, 4, 47-57.
3. Evdokimova M.G. (2002). Klassifikacija komp'juternyh sredstv obuchenija inostrannym jazykam [The classification of the computer-aided software for foreign language learning]. Sovremennye sredstva realizacii celej obuchenija inostrannomu jazyku po novej programme (nejazykovye vuzy). Vestnik MGLU. Moscow, 467, 124-133.
4. Schlosser L. A. & Simonson M. (2010). Distance education: definitions and glossary of terms. Charlotte, North Carolina, Information Age Publishing.
5. Vishnevskaja G.V. (2011). Vnedrenie distancionnyh tehnologij v process obuchenija inostrannomu jazyku studentov-zaochnikov nejazykovyh vuzov [Distance technologies

implementation in the process of foreign language learning of the students at non-language higher education institutions]. Izvestija PGPU im. V. G. Belinskogo. Penza, 24, 589-592.

МОТИВИРУЮЩИЙ ПОТЕНЦИАЛ ОНЛАЙН-КУРСОВ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ТЕХНИЧЕСКОМ ВУЗЕ

Грищенко Я.С.

Национальный технический университет Украины "Киевский
политехнический институт имени Игоря Сикорского"

Manuscript Guidelines

1. All submitted papers **must** contain the Title, Name of author(s), Affiliation (if any), Abstract and List of References (Literature) **written in English**. The Abstract must count not less than 100 and not more than 300 words and must be the good representation of your article. Optionally paper may also contain this information duplicated in another language.
2. **Font faces**. Arial, Times, Times New Roman, Courier New and Helvetica.
3. **Language**. You may use any language for your paper text, however English is MUCH preferable.
4. **Title**. Font size - 16, bold. Position - central alignment.
5. **The author's name**. Font size - 14, bold. Position - central alignment.
6. **The affiliation** (your University etc). Font size - 14, regular (not bold). Position - left alignment.
7. **The word "Abstract"**. Font size - 12, bold-italics. Position - central alignment.
8. **The text of the abstract**. Font size - 10, regular (not bold).
9. **The word "Keywords"** (if any). Font size - 10, bold. Position - left alignment.
10. **The text of keywords** (if any). Font size - 10, regular (not bold). Position - left alignment.
11. **Text of article**. Font size - 14. Position - left alignment or fully justified. Line spacing - 1.5 lines.
12. **The word "References"** (if any). Font size - 12, bold-italics. Position - central alignment.
13. **The text of References** (if any). Font size - 12, regular (not bold).

In all other cases please use your own good judgment or contact our Editorial Board.

Where to find us

The "IntellectualArchive" is distributed to major libraries across Canada and the US, including **Library of Congress, USA** (<http://lccn.loc.gov/cn2013300046>), **Library and Archives Canada** (http://collectionscanada.gc.ca/our/res.php?url_ver=Z39.88-2004&url_tim=2012-09-05T01%3A46%3A54Z&url_ctx_fmt=info%3Aofi%2Ffmt%3Akev%3Amtx%3Actx&rft_dat=40904933&rft_id=info%3Aid%2Fcollectionscanada.gc.ca%3Aamicus&lang=eng) and others.

The references to articles published in the "IntellectualArchive" are available in the **Google Scholar**, (<http://scholar.google.ca/scholar?q=%22IntellectualArchive%22>), **Arxiv.org** (<http://search.arxiv.org:8081/?query=%22Intellectual%20Archive%22&in=>), **WorldCat.org** (<https://www.worldcat.org/search?q=n2%3A1929-4700&qt=advanced&dblist=638>), **Academia.edu** (http://www.academia.edu/15503799/Light_diffraction_experiments_that_confirm_the_STOE_model_and_reject_all_other_models), **The National Research Council (Italy)** (<http://data.cnr.it/data/cnr/individuo/rivista/ID658222>), **Наукoва бiблiотека** of the University named after Dragomanov, Ukraine (<http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7974?mode=full>), **Google.com** (<https://www.google.ca/#q=site:IntellectualArchive.com>) thousands of links etc.